

(Opzettelijke) metaforen onder tijdsdruk in live sportverslaggeving

Jan-Matthijs Harderwijk

Vrije Universiteit
Faculteit der Letteren
Opleiding Nederlandse Taal
en Cultuur

Studentnummer: 1728881

Eerste begeleider: prof. dr. Gerard Steen
Tweede lezer: dr. Saskia Daalder

Juli 2012

Ik verklaar hierbij dat deze scriptie een oorspronkelijk werkstuk is, dat uitsluitend door mij vervaardigd is. Als ik informatie en ideeën aan andere bronnen heb ontleend, heb ik hiervan expliciet melding gemaakt in de tekst en de noten.

(plaats, datum)

(handtekening)

Inhoudsopgave

Woord vooraf	3
1. Inleiding	4
2. Theoretisch kader: metaforiek, opzettelijkheid en de invloed van tijdsdruk	7
2.1 Overheersend denkbeeld: conceptuele metafoorthorie	7
2.2 (Her)nieuw(d)e kijk op metaforiek: het driedimensionale model	10
2.2.1 Direct vs. indirect taalgebruik en directe vs. indirecte metaforiek	11
2.2.2 Conventionele vs. onconventionele (nieuwe) metaforiek	13
2.2.3 Opzettelijke vs. onopzettelijke metaforiek	14
2.2.3.1 Discussie over de notie van opzettelijke metaforiek	18
2.3 De invloed van tijdsdruk op gesproken taal	24
2.4 Doel	25
2.5 Verwachtingen	27
3. Methode	29
3.1 Corpusmateriaal	30
3.2 Conceptualisatie van tijdsdruk	34
3.3 Tools	37
3.4 Techniek: de MIPVU-procedure	38
3.4.1 Moeilijkheden in toepassing van de MIPVU-methode	43
3.4.2 Nadere analyse met betrekking tot opzettelijkheid	45
3.4.3 Betrouwbaarheid	47
3.5 Voorbeelden MIPVU-analyse in live sportverslaggeving	48
3.6 Aanpak kwantitatieve analyse	52
4. Resultaten	53
5. Discussie	60
5.1 Mogelijke verklaringen voor de resultaten	60
5.2 Gevallen van opzettelijke metaforiek	64
5.2.1 Opzettelijke metaforiek in gesproken pers	66
5.2.2 Opzettelijke metaforiek in geschreven pers	78
5.2.3 Opzettelijke metaforiek in gesproken pers vs. opzettelijke metaforiek in geschreven pers	83
6. Conclusie	85
Literatuurlijst	88
Appendix A: transcript voetbalwedstrijd Ajax – Heracles	90
Appendix B: transcript schaatstoernooi WK Afstanden	102
Appendix C: transcript tenniswedstrijd Andy Murray – Jarkko Nieminen	116

Woord vooraf

“Hard work and dedication”. Het voorwoord van je masterscriptie Nederlands beginnen met vier Engelse woorden, het is eigenlijk een doodzonde. Ik heb ze één van mijn favoriete sporthelden, superster LeBron James van NBA-basketbalteam Miami Heat, dit seizoen zo vaak horen zeggen dat ze dit jaar mijn motto zijn geworden. Een cliché, misschien, maar origineel wel afkomstig uit een citaat van een andere sportlegende, American footballcoach Vince Lombardi (naar wie de NFL-trofee is vernoemd): “The price of success is hard work, dedication to the job at hand, and the determination that whether we win or lose, we have applied the best of ourselves to the task at hand”.

Afgelopen jaar zou winnen in mijn geval het succesvol afronden van mijn studie betekenen en verliezen me een ongewenst extra studiejaar opleveren. Dat laatste was sowieso geen optie want ik kan heel slecht tegen m'n verlies. Daarnaast zou het me drie ruggen kosten vanwege die langstudeerboete, ook geen slechte motivatie moet ik heel eerlijk zeggen.

Mogelijke financiële gevolgen zijn echter nooit de grootste drijfveer geweest. De vastberadenheid om dit jaar mijn studie af te ronden kwam eigenlijk verbazingwekkend natuurlijk. Op de één of andere manier had ik het gevoel dat ik er klaar voor was. Ik denk dat LeBron James zich zo voelde toen hij zeven maanden geleden begon aan het beste seizoen uit zijn carrière, het jaar waarin hij na negen seizoenen in de NBA eindelijk zijn eerste titel wist binnen te halen. Zo voelde ik na negen jaar studeren dat het tijd was om mijn mastertitel te pakken. Met een full-time baan ernaast wist ik dat het niet altijd even makkelijk zou zijn, maar ik wist wel precies hoe ik mijn doel zou kunnen bereiken: hard werken en volledige toewijding.

“I put a lot of hard work and dedication into it, and hard work pays off”

- LeBron James na het winnen van z'n eerste NBA-titel, juni 2012

Uiteraard was deze scriptie nooit tot stand gekomen zonder goede begeleiding. Michael Jordan, de beste basketballer aller tijden, won in de jaren negentig zes NBA-titels onder leiding van succescoach Phil Jackson, die later met Kobe Bryant nog eens vijf titels met de L.A. Lakers zou pakken en op dit moment de meest succesvolle NBA-coach ooit is. Mijn Phil Jackson heet Gerard Steen: zonder zijn adviezen was het me niet gelukt. Als er een Hall of Fame bestaat op de Vrije Universiteit dan ben ik ervan overtuigd dat hij daarin opgenomen wordt. Ik ben hem zeer, zeer dankbaar voor alle hulp die hij mij het afgelopen halfjaar geboden heeft, zeker gezien zijn vaak zeer drukke agenda (tja, zo gaat dat met toptrainers hé). Zijn lovende woorden tijdens het schrijven van dit stuk hebben mij op mindere momenten geïnspireerd en gemotiveerd om er toch weer honderd procent tegenaan te gaan. Ik hoop dat dit het begin is van meer mooie samenwerkingen in de toekomst.

Jan-Matthijs Harderwijk
Amsterdam, juli 2012

1. Inleiding

In 1995 zat menig klein Amsterdams jongetje aan de buis gekluisterd. Het was het jaar waarin Ajax nog een grootmacht was in het Europese voetbal. In de terugwedstrijd van de halve finale zette de mooiste en grootste club van Nederland het Duitse Bayern München met 5-2 aan de kant. Het commentaar bij de wedstrijd kunnen de meeste Amsterdammers inmiddels dromen, zo vaak zullen ze die beelden hebben teruggezien. Verslaggever Evert ten Napel van de NOS becommentarieerde de wedstrijd, zeer overdreven, zoals hij altijd doet. Zijn taalgebruik is vaak fascinerend vanwege het figuurlijke karakter maar tegelijkertijd wat afgezaagd omdat het dikwijls clichés betreft.¹ Zowel de 2-1 voor rust van Finidi George als de 4-1 na rust van Jari Litmanen ‘sloeg in als een granaat’ volgens Ten Napel.² Wellicht vond hij het later in de wedstrijd moeilijk om iets anders te verzinnen en greep hij daarom terug op dezelfde metaforische vergelijking die hij eerder al had gebruikt.

Dat Ten Napel niet de meest originele bewoordingen gebruikte, is misschien ook niet zo vreemd. Een verslaggever staat tijdens een wedstrijd onder een bepaalde druk omdat hij vaak snel moet beschrijven wat er tijdens het spel gebeurt. Kun je dan verwachten dat zijn commentaar het niveau van ‘gewoon’ taalgebruik overstijgt? Aan de andere kant mag van verslaggevers verwacht worden dat zij iets extra’s te berde brengen in hun commentaar omdat zij immers een soort taalspecialisten moeten zijn; als je niet goed met woorden bent dan word je ook geen commentator. Die gedachten vormden de basis van dit onderzoek, waarin de volgende vraag centraal staat:

“Is er in live gesproken sportcommentaar op televisie een verband tussen de eigenschappen van metaforisch taalgebruik en de hoeveelheid tijdsdruk waaronder een verslaggever opereert?”

¹ Afgezaagd op het irritante af eigenlijk, en dat ik niet de enige ben die dat vindt blijkt onder andere uit het prachtige gedicht ‘Rijm dwang’ dat ooit in voetbaltijdschrift Hard Gras verscheen:

<http://sportvisie.wordpress.com/2010/04/14/ik-word-stapel-van-evert-ten-napel/>, verkregen op 12 juli 2012

² Zie “Wedstrijd van toen: Ajax – Bayern Munchen” op <http://www.youtube.com/watch?v=jzxXKqg0eX4>, verkregen op 12 juli 2012

Sportcommentaar is een dankbaar onderwerp. Iedereen vindt er wat van, iedereen heeft er wat over te zeggen en toch is er binnen de metaforiek nog maar zeer weinig wetenschappelijk onderzoek naar gedaan. Metaforiek op zich is daarentegen de afgelopen dertig jaar wel degelijk veelvuldig onderwerp van academisch research geweest. Sinds 1980 is aan de hand van het boek *Metaphors We Live By* van taalwetenschappers George Lakoff en Mark Johnson de leidende gedachte ontwikkeld dat metaforiek een eigen onderdeel is van het menselijk denken: metaforiek is van karakter natuurlijk, automatisch en conventioneel. Het brengt de overeenkomsten tussen twee verschillende concepten in kaart en laat mensen in taal iets begrijpen in termen van iets anders. Dit denkbeeld staat nog steeds grotendeels overeind, maar heeft vooral de laatste jaren wel geleid tot de vraag wanneer metaforen dan opzettelijk gebruikt worden. In recente jaren heeft Gerard Steen (2008, 2010) de mogelijke opzettelijkheid van metaforiek omschreven als de communicatieve derde dimensie van metaforiek, naast de andere twee dimensies taal (de gebruikte woorden) en gedachten (de concepten die aan de gebruikte woorden ten grondslag liggen). Naast mogelijke opzettelijkheid wordt ook gekeken naar de invloed van tijdsdruk omdat op basis van een eerder onderzoek van Mackenzie (2005) bleek dat de grammaticale complexiteit van gesproken zinnen beïnvloed wordt door de druk die door tijd wordt opgelegd.

Aan de hand van de onderzoeksvraag wordt binnen drie verschillende sporten (voetbal, schaatsen en tennis) gekeken in welke mate en op welke manier er metaforisch taalgebruik in het live commentaar plaatsvindt. Dat gebeurt aan de hand van een expliciete identificatieprocedure die zeer recent (2010) op de Vrije Universiteit Amsterdam is ontwikkeld (MIPVU). Op basis van eerdere MIPVU-resultaten is de verwachting dat tussen de 10% en 15% van de gebruikte woorden metaforisch gerelateerd is, waarvan het overgrote deel (99%) indirect, conventioneel en niet-opzettelijk zal zijn. Die ene procent die dat niet is zal voortkomen uit metaforisch taalgebruik in categorieën van lagere tijdsdruk. De commentator wordt namelijk verwacht meer tijd nodig te hebben om tot een opzettelijke metafoor te komen en die benodigde tijd heeft hij juist in die periodes van lagere tijdsdruk tot zijn beschikking.

Dit onderzoek vormt een voorzichtige toevoeging op het bestaande overzicht van wetenschappelijke metaforische analyses. Zo is er bijvoorbeeld nog niet eerder onderzocht hoe

metaforiek zich gedraagt in live sportcommentaar. Daarnaast is ook de speciale aandacht voor het opzettelijke aspect van metaforiek in lijn met de meest recente ontwikkelingen binnen de metaforische wetenschappelijke wereld. De notie van opzettelikheden is nog niet veel onderzocht en al helemaal niet binnen het genre van live sportverslaggeving. Het belang van dit onderzoek is echter niet puur theoretisch: het focus op authentiek taalgebruik in een natuurlijke context kan bijdragen aan de verdere ontrafeling van de eigenschappen en werking van metaforiek en daardoor wellicht enige aanwijzingen geven over de wijze waarop de mens denkt, praat en zich gedraagt.

De basis van het onderzoek wordt gelegd in het tweede hoofdstuk: een grondig theoretisch kader waarin de noties metaforiek, opzettelikheden en tijdsdruk aan de hand van verschillende wetenschappelijke theorieën worden uitgelegd. Aan het eind van die bespreking wordt preciezer toegelicht wat het doel van het onderzoek is en wat exact de verwachtingen zijn. In het derde hoofdstuk wordt de onderzoeksmethode beschreven: hoe het corpusmateriaal is verzameld en geanalyseerd, welke onderzoekstechnieken er op het materiaal zijn losgelaten en wat de valkuilen daarin waren. Ook wordt in dat hoofdstuk wat gezegd over de betrouwbaarheid van het onderzoek. In het vierde hoofdstuk worden de resultaten gerapporteerd die daarna in het vijfde hoofdstuk bediscussieerd zullen worden. In het zesde hoofdstuk volgen de conclusies van het onderzoek.

2. Theoretisch kader: metaforiek, opzettelijkheid en de invloed van tijd

2.1 Overheersend denkbeeld: conceptuele metafoorthorie (Lakoff & Johnson)

De meeste mensen denken bij het horen van het woord *metaforiek* aan een vorm van bijzonder, speciaal, niet-alledaags taalgebruik. Een creatief en retorisch middel dat voorbehouden is aan literair schrijvers, dichters die zich laten kenmerken door hun gebruik van complexe vormen van poëzie en speechschrijvers die zich gespecialiseerd hebben in overtuigende politieke toespraken – dat is misschien in een notendop hoe het gros van de mensen tegen metaforiek aankijkt.

Ook binnen de wetenschappelijke wereld heeft het een tijd geduurd voordat er een ander geluid te horen was wat betreft deze visie op metaforiek. Met de publicatie van *Metaphors We Live By* in 1980 van cognitief taalkundig George Lakoff en filosoof Mark Johnson volgde er uiteindelijk wel een tegengeluid – een orkaan van geluid, zo zou later blijken. In dit boek presenteren Lakoff en Johnson hun idee dat metaforiek geen vorm van buitengewoon taalgebruik is, maar juist het tegenovergestelde:

we have found, on the contrary, that metaphor is pervasive in everyday life, not just in language but in thought and action. Our ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act, is fundamentally metaphorical in nature. (Lakoff & Johnson 1980: 3).

Zij stellen dus niet alleen dat metafoor algemeen verspreid is in onze taal (en dus niet per se creatief of bijzonder is), dat is het zelfs in onze gedachten en onze handelingen: metaforiek is conventioneel, automatisch en onbewust. Dit idee van Lakoff en Johnson, dat ons conceptuele systeem deels metaforisch van aard is, is bekend geworden als de conceptuele metafoorthorie (vanaf nu CMT genoemd). De basis van de theorie is Lakoff en Johnsons opvatting dat wij in het dagelijks leven voor het overgrote gedeelte bijna automatisch denken en handelen volgens bepaalde metaforische patronen. Dat die patronen metaforisch van aard zijn is niet meteen per se duidelijk; een (van de) manier(en) om daarachter te komen is door te kijken naar het

menselijk taalgebruik. Hun gedachtegang is hier dat de manier waarop wij met elkaar communiceren gebaseerd is op hetzelfde conceptuele systeem dat wij gebruiken in ons denken en handelen. Volgens hen vormt ons taalgebruik dus een belangrijke bron van bewijs met betrekking tot de manier waarop dat systeem in elkaar steekt.

Een voorbeeld van een conceptuele metafoor zou – om binnen het onderwerp van deze scriptie te blijven – VOETBAL IS OORLOG³ kunnen zijn. Wijlen Rinus Michels wordt over het algemeen aangewezen als de geestelijk vader van dit inmiddels gevleugelde gezegde, maar die woorden blijken hem destijds in de mond gelegd door een sportjournalist onder het mom van ‘Michels heeft dat nooit gezegd, [maar] hij had het wel kúnnen zeggen’.⁴ Dat is precies het punt dat Lakoff en Johnson eigenlijk maken: we hadden het allemaal kunnen zeggen, simpelweg omdat dit een van die metaforische conceptuele structuren is die ons denken en handelen definiëren. Als we het met iemand in het dagelijks leven over voetbal hebben dan zouden we dat bijvoorbeeld kunnen doen in een van de volgende bewoordingen:⁵

VOETBAL IS OORLOG

Er is veel te doen geweest over Heracles, maar u ziet het aan de *opstelling*, dat is de sterkste elf die Heracles *op de been kan brengen*.
Achterste *linie* staat een meter of twintig over de middenlijn op eigen helft.
Ajax leed een *nederlaag* dit seizoen.
Janssen. Achttien meter? Het is te druk voor een *schot*.
De Jong *kies* *positie*. Bal komt er niet.
Het zijnet voorkomt een *treffer* van Siem de Jong.
Armenteros. Kaatst, zet vervolgens het blok. Daardoor loopt de *aanval* verder.

Kijkend naar de definities van de gecursiveerde woorden in bovenstaand overzicht dan valt trouwens op dat sommige woorden nog steeds alleen een ‘militaire’ omschrijving hebben in de *Dikke Van Dale* (*op de been brengen*, *linie*, *nederlaag*, *positie kiezen*), waar andere inmiddels zowel een ‘militaire’ als een ‘sport’ omschrijving hebben (*opstelling*, *schot*, *treffer*, *aanval*).

³ Lakoff en Johnson geven conceptuele metaforen weer door middel van kleinkapitalen. Dit gebruik wordt hier aangehouden. Reden voor het gebruik van kleinkapitalen is dat zo het verschil weergegeven kan worden tussen een concept en de talige weergave van dat concept.

⁴ Voetbal is oorlog. Legendarische uitspraak niet verzonden door Rinus Michels. Verkregen op 16 mei 2012: <http://www.geschiedenis24.nl/nieuws/2008/april/Voetbal-is-oorlog.html>

⁵ Alle voorbeelden die hierna volgen komen uit het voor deze scriptie uitgewerkte transcript van de Eredivisiewedstrijd Ajax-Heracles, te vinden onder Appendix A

Lakoff en Johnson benadrukken dat we op deze manier niet alleen praten over voetbal in termen van oorlog, maar dat de acties die plaatsvinden in het voetbal gedeeltelijk gestructureerd worden door het concept van oorlog. Een trainer brengt spelers op de been, voetballers kiezen positie, vallen aan, schieten, maken treffers en lijden nederlagen. Zoals Lakoff en Johnson het zouden stellen: er is geen echte oorlog, geen strijd waar het letterlijk gaat om leven en dood, maar er is wel een sportieve strijd en de structuur van het voetbal weerspiegelt dat. Volgens hen is op deze manier de metafoor VOETBAL IS OORLOG er dus een waar wij naar leven omdat het de handelingen die uitgevoerd worden tijdens het voetbal structureert.

Dit is de kern van waar het om gaat bij CMT: de essentie van metaforiek is iets begrijpen en ervaren in termen van iets anders (Lakoff & Johnson 1980: 5 e.v.). Voetbal en oorlog zijn twee verschillende dingen en de handelingen die uitgevoerd worden zijn ook verschillend – maar VOETBAL wordt gedeeltelijk gestructureerd, begrepen, uitgevoerd en bediscussieerd in termen van OORLOG. Het concept, de handelingen en – dus ook – de taal zijn metaforisch gestructureerd. Terugkijkend naar het lijstje met uitdrukkingen hierboven dan zijn dat dus, zoals bijvoorbeeld ook Krennmayr (2011) beschrijft, uitingen van metaforiek in de zin van de cognitieve linguïstiek waarbij een metafoor gezien wordt als de talige uitdrukking van een zogeheten ‘cross-domain mapping’ in gedachten – meestal van een concreter brondomein (in dit geval oorlog) naar een abstracter doeldomein (in dit geval voetbal) (Krennmayr 2011: 12). De overeenkomsten tussen de twee concepten worden als het ware in kaart gebracht en zo wordt iets begrepen en ondervonden in termen van iets anders. De Engelse term ‘cross-domain mapping’ kan in het Nederlands omschreven worden als ‘niet-letterlijke projectie’ (Pasma 2011: 315), maar gezien het in de literatuur wijdverspreide gebruik van de Engelse term wordt er hier voor gekozen om ‘cross-domain mapping’ aan te houden.

Het is volgens CMT bovendien niet bijzonder dat wij zo denken, handelen en praten. Als wij voetballen, of het over voetbal hebben, dan is het gebruikelijk om te denken en te praten in termen van *aanvallen* en *positie kiezen*. Dat is de conventionele manier om het over voetbal te hebben en dat doen we dan ook grotendeels onbewust; het gebeurt eigenlijk automatisch omdat de metafoor die erin besloten ligt niet in de woorden zit die we gebruiken, maar in het

concept VOETBAL dat wij in ons hoofd hebben zitten. Dat is wat Lakoff en Johnson bedoelen als zij zeggen dat het menselijke denkproces grotendeels metaforisch van aard is: het menselijke conceptuele systeem is metaforisch gestructureerd en gedefinieerd [en] metaforen als talige uitingen zijn mogelijk juist omdat er metaforen in het conceptuele systeem van een mens zitten (Lakoff & Johnson 1980: 6). Deze visie kan gezien worden als een tweedimensionaal model van metaforiek: metaforiek in taal (de woorden die wij gebruiken) en metaforiek in gedachten (de concepten die ten grondslag liggen aan die woorden).

Deze theorie had een gigantische impact op de wetenschappelijke taalkundige wereld en bleek een inspiratiebron voor vele nieuwe linguïstische onderzoeken en modellen die deze theorie als uitgangspunt namen en deze vervolgens dan wel bestreden, navolgden of aanvulden. Zo verscheen er in 2008 onder redactie van psycholinguïst Raymond W. Gibbs Jr. een overzicht van deze verschillende visies op metaforiek, getiteld *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, waarin bijvoorbeeld zowel metaforiek in taal, cultuur en poëzie als metaforiek in kunst, muziek en gebaren besproken wordt. Inmiddels is ook dat handboek, hoewel het nauwelijks vier jaar oud is, zelfs misschien alweer wat gedateerd aangezien een van de recentere modellen over metaforiek daarin niet vermeld staat: het driedimensionale model van Steen. In de volgende paragrafen zal dit model nader besproken worden.

2.2 (Her)nieuw(d)e kijk op metaforiek: het driedimensionale model (Steen)

Een van de meer recentere perspectieven op metaforiek die als aanpassing en aanvulling op CMT gezien kan worden is het zogenaamde driedimensionale discourse-analytische model van metaforiek van Steen (2008, 2011) dat aan de twee dimensies van metaforiek die Lakoff & Johnson al noemden, te weten metaforiek in taal (de woorden die wij gebruiken) en metaforiek in gedachten (de concepten die daarachter liggen), nog een derde dimensie toevoegt: metaforiek in communicatie. Om te begrijpen waarom deze derde communicatieve dimensie van essentieel belang is naast de talige en conceptuele dimensie, is het belangrijk om laatstgenoemden eerst wat uitgebreider te bespreken alvorens dieper in te gaan op de communicatieve dimensie.

Elk van de drie dimensies is nauw verbonden met de andere twee, maar representeert op zichzelf iets anders. Zo heeft de talige dimensie van metaforiek te maken met het feit of een metafoor direct of indirect gebruikt wordt, draait de conceptuele dimensie van metaforiek om het gegeven of een metafoor conventioneel is of niet, en zegt de communicatieve dimensie iets over of een metafoor opzettelijk gebruikt wordt of niet.

2.2.1 Direct vs. indirect taalgebruik en directe vs. indirecte metaforiek

Of een woord direct gebruikt is, is – naar analogie van Steen (2010: 47 e.v.) – uit te leggen aan de hand van onderstaand tekstfragment uit een live voetbalverslag:

(...) daarmee is ook het middenveld samen met Quansah en Duarte weer compleet. [...] Het is Van Hulst, bezig aan z'n laatste seizoen, die deze wedstrijd gaat aansturen.

De woorden in de eerste zin van dit fragment roepen in de mentale encyclopedie van de doorsnee taalgebruiker als het goed is een overeenstemmend concept op dat vervolgens direct verbonden kan worden aan de referent die deze taalgebruiker moet oproepen in zijn mentale representatie van de zin. De commentator heeft het zonder omwegen over de middenvelders Quansah en Duarte en dat het middenveld weer volledig is. Er is geen enkel woord of concept in deze zin dat een speciale handeling vereist als het gaat om het oproepen van de bedoelde referenten want deze zijn allemaal direct gerelateerd aan de corresponderende concepten en woorden van de zin.

In de volgende zin is de situatie iets anders. Als we kijken naar de woorden *seizoen* en *aansturen* dan kunnen we niet zeggen dat die woorden direct gebruikt zijn. Deze woorden hebben een basisbetekenis die te maken heeft met (in het geval van *seizoen*) een natuurlijk tijdperk als gevolg van de langzaam veranderende stand van de aarde ten opzichte van de zon (een jaargetijde) en (in het geval van *aansturen*) het naar een bepaald punt richten van een vaartuig. Deze betekenissen zijn niet van toepassing in deze context. Als we redeneren vanuit het perspectief van CMT dan beginnen we bij de basisbetekenis van deze woorden, die in dit geval een concept activeren dat geen deel uitmaakt van de situatie die de commentator

bedoelt, want hij heeft het hier niet over jaargetijden of varen. Als gevolg daarvan wordt aangenomen dat de concepten die getriggerd worden door de basisbetekenis van deze woorden gebruikt worden om een ander concept en daaraan verbonden referent te projecteren, die afgeleid wordt door middel van een metaforische 'mapping'.

Het verschil tussen indirect en direct taalgebruik is nu besproken, maar er is nog niet uitgelegd wanneer van een metafoor gezegd kan worden dat deze direct is. Steen illustreert het fenomeen van directe metaforiek aan de hand van het volgende Engelse tekstfragment (Steen et. al 2010: 57):

IN SYSTEMS development nothing is more fundamental than assessing user requirements. (...) But many system developers are unable to assess requirements properly. They seem to think that you can ask a businessman what his requirements are and get an answer that amounts to a draft system specification. *A doctor doesn't ask his patient what treatment to prescribe. The patient can explain only what the problem is. It is the doctor that provides the remedy.* (...) A user may have a deep knowledge of business problems, but knowing little about computers, has no idea how they should be tackled. Yet, analysts are heard asking time and again, 'Tell me what you want. (...)' But of course the users don't know what they want, so they end up getting another duff system. *An effective analyst provides the same service to the business as the doctor provides to the patient.* (cursivering door Steen)

Steen legt dit fragment als volgt uit (Steen 2010: 53 e.v.): de tekst gaat over systeemontwikkelaars die moeite hebben om de eisen en wensen van hun systeemgebruikers (in dit geval zakenlui) in te schatten. De tekst doet dat de eerste drie zinnen zonder gebruik te maken van metaforisch taalgebruik. Daarna switcht de schrijver van de tekst naar een beschrijving van de relatie tussen dokters en patiënten. Hij vergelijkt deze relatie met de relatie tussen systeemontwikkelaars en systeemgebruikers. Hij verschaft de lezer op deze manier een ander, afwijkend conceptueel domein vanwaaruit de lezer de belangrijkste aspecten van het vorige, dominante conceptuele domein (systeemontwikkeling) – het eigenlijke onderwerp van de tekst – opnieuw kan bekijken. Deze twee domeinen verschillen wezenlijk van elkaar maar kunnen begrepen worden door vergelijking en vormen zo dus de basis van een cross-domain (metaforische) 'mapping'. Om dat nog even extra duidelijk te maken benadrukt de schrijver deze 'mapping' in de laatste zin van het fragment.

Wat belangrijk is in dit fragment is dat de woorden wel gerelateerd zijn aan een metaforische vergelijking maar dat de woorden zelf niet indirect gebruikt zijn. Alle zinnen die de verhouding tussen dokters en patiënten beschrijven, maken gebruik van woorden, concepten en referenten die direct aan elkaar gerelateerd zijn. De schrijver schept een afzonderlijk gedeelte binnen de tekst waarin de lezer een nieuwe set referenten moet creëren (inclusief dokters, patiënten en een paar andere kenmerken) die bepaalde relaties met elkaar vertonen die ook expliciet genoemd worden in de tekst. Hier is geen ‘cross-domain mapping’ voor nodig van het concept DOKTER of PATIËNT naar een andere referent dan ‘dokter’ of ‘patiënt’ omdat we deze zinnen op zichzelf moeten begrijpen. Er is geen contrast tussen de betekenis in de context van deze zin en een eventuele betekenis buiten deze zin (de basisbetekenis), zoals bijvoorbeeld bij *seizoen* of *aansturen*.

Steens punt is dat de taal hier direct gebruikt is om een conceptueel domein op te zetten dat op een bepaalde plek binnen de tekst heel even functioneert als een eigen onderwerp. Dit afwijkende onderwerp wordt dan gebruikt om een metaforische vergelijking te maken met het overkoepelende onderwerp, dat van systeemontwikkelaars en –gebruikers. Deze metaforische vergelijking vindt in deze zinnen niet plaats op het niveau van woorden en hun betekenissen (de bedoelde referenten) en dat is waarom dit directe metaforiek wordt genoemd.

2.2.2 Conventionele vs. onconventionele (nieuwe) metaforiek

De woorden *seizoen* en *aansturen* zijn schoolvoorbeelden van hoe metaforiek in conversatie werkt volgens CMT: de betekenis is gebaseerd op een ‘cross-domain mapping’, die dus in principe indirect van aard en daarnaast ook conventioneel is (want het is gebruikelijk om een voetbaljaar een seizoen te noemen en om te praten over aansturen als het om leidinggeven gaat). Een voorbeeld van een (indirecte) onconventionele of nieuwe metafoor zou bijvoorbeeld het volgende kunnen zijn, afkomstig uit een live verslag rondom een schaatswedstrijd:

Nog niet iedereen is binnen, het was druk in de **aanvliegroutes** naar Heerenveen.

Volgens Krennmayr (2011: 68 e.v.) is het verschil tussen conventioneel en nieuw taalgebruik niet altijd even gemakkelijk aan te geven. Als een woord niet in het woordenboek staat dan is dat een aanwijzing dat een woord op een ongewone manier gebruikt is, zo stelt zij. In het geval van *aanvliegroute* geldt dat dit woord wel in het woordenboek staat, zij het met slechts één betekenis en dat is niet de betekenis die het woord in deze context heeft: “vaste, voorgeschreven route waarlangs vliegtuigen een landingsterrein naderen”. Aangezien mensen niet met het vliegtuig naar schaatshal Thialf kunnen komen (Heerenveen heeft niet eens een vliegveld), kan dit niet de betekenis zijn die de verslaggever hier voor ogen heeft. Vliegen kan echter wel vergeleken worden met reizen in het algemeen en kan daarom geclassificeerd worden als een vorm van metaforiek. Dit zou ook nog een voorbeeld kunnen zijn van een nieuwe metafoor die wel als lexicaal item in het woordenboek staat, maar waarvan de contextuele betekenis zijn weg nog niet heeft gevonden naar het woordenboek (Krennmayr 2011: 69).

Overigens is het eerder gegeven voorbeeld waarin systeemontwikkelaars worden vergeleken met dokters ook een nieuwe metafoor, maar dan van directe aard (in tegenstelling tot *aanvliegroute*, dat indirect gebruikt is).

Daarnaast kan directe metaforiek ook conventioneel zijn, zoals in het geval van de simile *lopen als een kievit* – een zeer conventionele uitdrukking om aan te geven dat iemand “zeer vlug ter been” is. De simile is een vorm van een directe metafoor, zelfs de meest bekende retorische vorm van zijn soort volgens Steen (Steen 2010: 55). Er is sprake van direct taalgebruik omdat er geen ‘cross-domain mapping’ nodig is van het concept KIEVIT naar een andere referent dan ‘kievit’ omdat het woord hier op zichzelf begrepen kan (en moet) worden.

2.2.3 Opzettelijke vs. onopzettelijke metaforiek

In de ogen van Steen (2010: 56 e.v.) heeft de boodschap dat metaforiek conventioneel, automatisch en onbewust is inmiddels wel zijn impact gehad en is de tijd nu rijp om het een en ander op een wat verfijndere manier te formuleren. Dat de meeste metaforen conventioneel, automatisch en onbewust zijn geeft Steen ook toe, maar er zijn ook metaforen die dat duidelijk

niet zijn. Daarom stelt hij de vraag wanneer een metafoor opzettelijk gebruikt wordt – een vraag die zich dus focust op de communicatieve functie van metaforiek.

Steen's vertrekpunt voor zijn vraag is zijn waarneming dat hedendaagse theorie over en onderzoek naar metaforiek zich vooral geconcentreerd heeft op de conceptuele aard en functie van metaforiek, ten koste van metaforiek in communicatie (Steen 2008: 214 e.v.). Hij constateert (Steen 2008: 221 e.v.) dat er één cruciaal communicatief aspect van metaforiek is dat bijzonder verwaarloosd is in het meeste onderzoek naar metaforiek en dat heeft te maken met het opzettelijk versus het onopzettelijk gebruik van metaforen door taalgebruikers in zowel productie als receptie op verschillende manieren die gerelateerd zijn aan de omringende situatie of conversatie waarin ze betrokken zijn. Hij stelt dat metaforen talige, conceptuele en communicatieve eigenschappen hebben en dat laatstgenoemde grotendeels genegeerd zijn of geïnterpreteerd in conceptuele of talige termen in plaats van hun eigen kenmerken. Volgens hem proberen de meeste conversatie-analytische onderzoeken communicatieve eigenschappen van metaforen namelijk te verklaren in termen van hun conceptuele en/of talige eigenschappen. Een goed ontwikkelde, uitgesproken driedimensionale structuur voor de interactie van taal, gedachten en communicatie in metaforiek is niet aanwezig en hij laat zien dat dit model nodig is om, wat hij noemt, de paradox van metaforiek op te lossen.

De paradox van metaforiek komt volgens Steen neer op het volgende: veel, zo niet de meeste, 'cross-domain mappings' in taal zouden weleens niet verwerkt kunnen worden als 'cross-domain mappings' in gedachten. Oftewel: veel metaforiek kan weleens niet metaforisch verwerkt worden, dat wil zeggen, waarbij taalgebruikers twee vergelijkbare of parallelle domeinen activeren en een 'mapping' tussen die twee domeinen oproepen of (re)construeren (Steen 2008: 220). We zouden dan niet meer spreken van metaforisch verwerkte metaforiek (door een vorm van vergelijking), maar van metaforiek die verwerkt wordt door categorisatie of zelfs lexicale desambiguëring, dat wil zeggen dat de metaforische betekenis direct verkregen wordt zonder toevlucht te nemen naar een brondomein (Krennmayr 2011: 22). Deze tegenstrijdigheid, dat de meeste metaforen niet metaforisch verwerkt worden, kan volgens Steen opgelost worden door aandacht te besteden aan één cruciaal aspect van metaforiek in communicatie: de vraag of metaforiek geproduceerd of ontvangen wordt als opzettelijk

metaforisch of niet. Volgens hem is het waarschijnlijk dat de meeste opzettelijke metaforen wel degelijk metaforisch verwerkt worden (door vergelijking), in tegenstelling tot de meeste onopzettelijke metaforen, waarvan aangenomen wordt dat die typisch niet metaforisch verwerkt worden (oftewel, door categorisatie of lexicale desambiguëring) – dit levert vervolgens een oplossing voor de paradox van metaforiek op omdat dit suggereert dat alle metaforiek in communicatie (alle opzettelijke metaforiek) metaforisch verwerkt wordt (Steen 2008: 214).

Steen stelt (Steen 2008: 222) dat een metafoor opzettelijk gebruikt is als die uitdrukkelijk bedoeld is om het perspectief van de ontvanger op de referent of het topic dat het doel is van de metafoor te veranderen door de ontvanger er naar te laten kijken van een ander conceptueel domein, dat functioneert als een conceptuele bron. Hij geeft daarbij het voorbeeld van *Julia is de zon*. Zoals Steen het uitlegt bevat deze zin een overduidelijke onwaarheid terwijl de aandacht getrokken wordt door de nieuwe informatie die aan het einde van de zin gepresenteerd wordt en de onwaarheid produceert, *zon*. Dit kan dus niet anders dan een opzettelijke uitnodiging zijn aan het adres van de ontvanger om een ander perspectief ten opzichte van Julia te adopteren van een daadwerkelijk afwijkend domein dat bewust geïntroduceerd wordt als een bron om het doel opnieuw te bekijken.

Wat hierbij een belangrijk punt is volgens Steen is dat niet-opzettelijke metaforiek niet gelijk gesteld moet worden aan conventionele metaforiek (Steen 2008: 222-223). Het is heel goed mogelijk om een conventionele metafoor opzettelijk te gebruiken (in zowel productie als receptie). Deze mogelijkheid laat zien dat de communicatieve functie van metaforiek wel degelijk zijn eigen dimensie behoeft en niet besloten ligt in de talige en conceptuele eigenschappen van metaforiek. Voorbeelden van zulk gebruik zijn volgens Steen te vinden op de sportpagina van elke willekeurige krant waarin opzettelijke metaforiek te herkennen is aan woordspeling(en) en andere retorische middelen. Een voorbeeld van een dergelijke woordspeling is te vinden in de beschrijving van de samenvatting van de tweede wedstrijd van de NBA-basketbalteams Indiana Pacers en Miami Heat: “The Indiana Pacers hang on to

extinguish the Miami Heat in Game 2, 78-75.”⁶ Het woord *extinguish* wordt wel vaker gebruikt in sportverslaggeving^{7 8 9}, waar het een conventionele manier is om te zeggen dat het ene team het andere team overschaduwde of met grote cijfers verslagen heeft. In het geval van de Pacers tegen de Heat gaat het om een woordspeling omdat het woord verwijst naar de basisbetekenis van *extinguish*, namelijk ‘verdoven’ of ‘blussen’: dit kan niet anders dan opzettelijk zijn omdat het verwijst naar de betekenis van het woord *heat*, ‘vuur’. Degene die deze beschrijving gecreëerd heeft had ook kunnen kiezen voor *defeat* (‘verslaan’) – wat een andere vorm van creatief taalgebruik had opgeleverd, omdat dat woord weer rijmt met *heat* – maar dat deed hij niet; en dus is dit gebruik opzettelijk te noemen.

Wanneer is een metafoor nog meer opzettelijk gebruikt en in welke vormen kan opzettelijke metaforiek verschijnen? Volgens Steen (2010: 56) is metaforiek opzettelijk wanneer metaforiek direct is. Dus de tekst over systeemontwikkelaars en –gebruikers is een duidelijk geval van opzettelijke metaforiek omdat de schrijver bewust heeft gekozen voor het introduceren van een ander perspectief vanwaaruit hij de ontvanger wil laten kijken naar het eigenlijke onderwerp van de tekst. Dit is een voorbeeld van een uitgebreide of uitgewerkte metafoor. Daarnaast kan directe (en dus opzettelijke) metaforiek ook in kortere vorm verschijnen: in het geval van simile gebeurt dat vaak door middel van het woordje *als* (“Wanneer je voor elke positie de beste speler kiest, heb je nog geen sterk elftal maar een team dat *als* los zand uiteenvalt”¹⁰), maar het kan ook zonder *als* voorkomen (“De Koreaanse verdediging was net een geitenkaas”¹¹). Ook kan opzettelijke metaforiek dus verschijnen in de

⁶ Samenvatting van Game 2 in de NBA Playoffs tussen de Indiana Pacers en Miami Heat, verkregen op 19 mei 2012 op: http://www.nba.com/video/channels/playoffs/2012/05/15/0041100202_ind_mia_recap.nba/index.html

⁷ “Tigers’ Women Extinguish Blazers 71-56”, verkregen op 19 mei 2012 op: <http://www.abc24.com/content/tigers/story/Tigers-Women-Extinguish-Blazers-71-56/0XA7JeU3UU2peldF3XA1bg.csp>

⁸ “Broncos extinguish Rockets, 8-0”, verkregen op 19 mei 2012 op: http://www.wmubroncos.com/ViewArticle.dbml?DB_OEM_ID=4600&ATCLID=205425496

⁹ “Eden Prairie Eagles extinguish Eastview Lightning in overtime”, verkregen op 19 mei 2012 op: <http://www.examiner.com/article/eden-prairie-eagles-extinguish-eastview-lightning-overtime>

¹⁰ Quote van Johan Cruijff, verkregen op 19 mei 2012 op http://nl.wikiquote.org/wiki/Johan_Cruijff

¹¹ Quote van Johan Cruijff, verkregen op 19 mei 2012 op http://nl.wikiquote.org/wiki/Johan_Cruijff

vorm van een aanvullende relevante betekenis, waardoor er een stijlbreuk plaatsvindt die vervolgens leidt tot een woordspeling (Steen 2010: 58) – zoals in het geval van *extinguish*.

Steen is overigens niet de enige die aandacht heeft besteed aan opzettelijke metaforiek, al is hij wel een van de weinigen. Zijn idee over wat opzettelijke metaforiek inhoudt verschilt ook wezenlijk van dat van andere taalwetenschappers zoals bijvoorbeeld Cameron en Deignan (Cameron & Deignan 2003; Cameron in Gibbs 2008). Cameron (Cameron in Gibbs 2008: 202 e.v.) stelt dat een metafoor in gesproken taal opzettelijk is als de spreker zoekt naar een toepasselijke manier om een idee onder woorden te brengen. Zij zegt daarbij dat het zinvol is om opzettelijke metaforen te contrasteren met conventionele metaforen. Haar verantwoording voor deze keuze is dat onconventionele, nieuwe metaforen gezien kunnen worden als opzettelijke metaforen omdat er in haar ogen een bepaald soort zoektocht naar een toepasselijke uitdrukking aan productie moet zijn vooraf gegaan. In een onderzoek naar middelen die het gebruik van opzettelijke metaforiek kunnen aangeven (zogenaamde *tuning devices*) stellen Cameron en Deignan opzettelijke metaforiek ook tegenover conventionele metaforiek: “a key distinction was made between deliberate metaphors [...] and conventionalized metaphors [...]” (Cameron & Deignan 2003: 152). Dit is iets wat Steen niet doet, want in zijn ogen is opzettelijkheid een onderdeel van de communicatieve dimensie van metaforiek en conventionaliteit van de conceptuele dimensie van metaforiek.

2.2.3.1 Discussie over de notie van opzettelijke metaforiek

Steen's idee van opzettelijke metaforiek heeft recentelijk tot een aanzienlijke wetenschappelijke discussie geleid waarin meerdere taalkundigen zich inmiddels gemengd hebben. De discussie ontbrandde toen Gibbs in 2011 een omvangrijk artikel publiceerde waarin hij stelt dat opzettelijke metaforen weleens helemaal niet zo opzettelijk zijn in zowel productie als gebruik en dat opzettelijke metaforiek daarom niet wezenlijk verschilt van andere vormen van metaforische taal (Gibbs 2011a: 26). Reacties van onder meer Deignan (Deignan 2011), Müller (Müller 2011) en Steen zelf (Steen 2011b) volgden, waarop weer een reactie van Gibbs verscheen (Gibbs 2011b). Musolff (Mulsoff 2011), Beger (Beger 2011) en Charteris-Black (2012) namen de discussie mee in nieuwe onderzoeken naar de notie van opzettelijke metaforiek.

Een van de belangrijkste misvattingen die het betoog van Gibbs markeert is het gegeven dat ook hij, net als Cameron en Deignan, opzettelijke metaforiek contrasteert met conventionele metaforiek in metaforisch taalgebruik: “deliberate metaphors are different from conventional ones, something that speakers and listeners, authors and readers, tacitly recognize when they engage in metaphoric discourse.”(Gibbs 2011a: 27). Zowel Müller (2011: 64), Steen (2011b: 53), Musolff (2011: 14) als Beger 2011: 40) constateren dat dit een onjuist contrast is.

Gibbs vindt ook dat het moeilijk is om iets te zeggen over de opzettelijke productie en keuze van metaforen als er enkel naar taal wordt gekeken en niet ook naar de achterliggende denkprocessen (Gibbs 2011a: 30 e.v.). Ook stelt Gibbs vragen bij het idee dat het opzettelijk creëren van metaforen tot mooie metaforen leidt (Gibbs 2011a: 44). Daarnaast komt hij nog met enkele andere, gammele argumenten waarom opzettelijke metaforiek niet zou bestaan (Gibbs 2011a: 28 e.v.): zo zouden mensen een mooie metafoor kunnen produceren zonder van tevoren te denken ‘ik ga nu een mooie metafoor produceren’ (is het realistisch om ervan uit te gaan dat mensen daadwerkelijk op een dergelijke manier denken?), zouden schrijvers onbewust metaforen kunnen overnemen van andere schrijvers (en dus eigenlijk metaforen kopiëren en niet opzettelijk creëren) en zouden mensen niet aan kunnen geven wat ze precies gedaan hebben in hun creatief taalgebruik (ze kunnen niet benoemen wat een metafoor is of welke mentale mappings er plaats moeten vinden) (Gibbs 2011a: 28). Het is inderdaad moeilijk om aan te geven wat er in het hoofd van mensen omgaat, dat zou wellicht alleen ooit aangetoond kunnen worden met complex experimenteel onderzoek. Daarnaast is een gekopieerde opzettelijke metafoor nog steeds een opzettelijke metafoor. En het feit dat mensen niet het juiste label kunnen hangen aan hun opzettelijk geproduceerde creatieve taalgebruik wil nog niet zeggen dat hun metaforisch taalgebruik op zich niet opzettelijk was. Zou de succesvolle Amerikaanse rapper Nas aan kunnen geven of hij metaforisch of metonymisch sprak toen hij de legendarische woorden “Hiding behind *8 Mile* and *The Chronic* / *Get Rich but Dies Rhymin*’,¹² this is high science”¹³ richting collega-rapper 50 Cent uitte? Zou hij

¹² Nas verwijst hier op metonymische wijze naar Eminem en Dr. Dre door niet hun namen maar albums van hun hand te noemen: *8 Mile* en *The Chronic*. *Get Rich but Dies Rhymin*’ is een verwijzing naar 50 Cent’s debuutalbum

überhaupt weten waar het over gaat als hem gevraagd zou worden naar welke ‘*cross-domain mappings*’ hij voor ogen had op het moment dat hij zijn tekst schreef? Dat zijn toch vooral termen die voorbehouden zijn aan mensen die thuis zijn in de theorie omtrent metaforiek, de zogenaamde taalkundigen. Het is niet aannemelijk om ervan uit te gaan dat een gewone taalgebruiker weet wat mentale ‘mappings’ zijn en hoe die werken. Maar dat laat onverlet dat ze opzettelijk niet-letterlijke vergelijkingen kunnen gebruiken.

Gibbs besluit zijn betoog met de conclusie dat metaforiek geen moord is, in de zin dat we geen stapje terug kunnen doen om op basis van veel bewijs te beslissen of een actie opzettelijk of per ongeluk is uitgevoerd (Gibbs 2011a: 48). Musolff (2011: 15 e.v.) countert dit argument fraai door te stellen dat sommige politieke metaforen empirisch gezien daadwerkelijk tot echte moorden hebben geleid en dat Gibbs’ formulering de onderliggende kwestie van metaforisch taalgebruik als een opzettelijke sociale handeling verduistert. Hij stelt dat niet elk taalgebruik, waaronder metaforiek, ‘moord’ is maar dat alle vormen sociaal betekenisvolle acties inhouden waarvan de effecten sociale (en soms gerechtelijke) verantwoordelijkheden creëren – en op die manier kunnen ze volgens Musolff opzettelijk genoemd worden.

Deignan legt uit (Deignan 2011: 57 e.v.) dat de voorbeelden van opzettelijke metaforiek die Gibbs gebruikt om zijn betoog kracht bij te zetten niet echt in balans zijn. Zo stipt zij aan dat Gibbs vooral voorbeelden gebruikt van het expressieve soort en weinig van het verklarende type, waarbij er dus uitgegaan wordt van een scheiding tussen literaire (expressieve) en andere (verklarende) metaforen. Deze scheiding is niet van toepassing volgens Deignan, waarbij zij Steen citeert als zij zegt dat uitgebreide, uitgewerkte metaforen zich niet alleen beperken tot poëzie maar ook gebruikt worden voor instructieve doeleinden in het onderwijs. Daarnaast geeft zij aan dat Gibbs’ voorbeelden praktisch allemaal voortkomen uit geschreven taal en niet uit gesproken taal. Zij stelt dat deze twee soorten taalgebruik zodanig van elkaar verschillen dat het niet juist is om generalisaties te maken van het ene gebruik naar het andere.

Get Rich or Die Trying. Zie voor verdere uitleg het boek *Book of Rhymes: The Poetics of Hip Hop* van Adam Bradley (2009).

¹³ Songtekst Nas – Queens Get The Money, verkregen op 20 mei 2012 op <http://ohhla.com/anonymous/nas/untitled/queens.nas.txt>

Müller geeft aan dat het jammer is dat Gibbs opzettelijkheid met conventionaliteit contrasteert (Müller 2011: 64). Daarnaast vindt zij dat de discussie over opzettelijkheid nog te veel gevangen is in een model dat uitgaat van een statische tweedeling (opzettelijkheid versus onopzettelijkheid, conventionaliteit tegenover nieuwigheid) (Müller 2011: 62 e.v.). Zij zou graag een dynamischer concept van metaforiek zien dat metaforen benadert als processen en niet als een 'categorisatiepuzzel' waarin metaforen in de ene of in de andere categorie vallen. Opzettelijke metaforen zouden dan aan de ene kant van het spectrum liggen en onopzettelijke metaforen aan de andere kant, waardoor het onderscheid een zaak van gradatie is in plaats van categorisatie.

Steen gaat in zijn reactie met name in (Steen 2011b: 53 e.v.) op Gibbs' claim dat opzettelijke metaforiek niet verschilt van andere soorten metaforiek en (daarom) voornamelijk een leeg idee inhoudt. Steen laat daarmee twee van Gibbs' claims ongemoeid: dat opzettelijke metaforiek moeilijk te identificeren is door middel van louter taalkundige analyse en dat het opzettelijk produceren van metaforen niet tot treffende producten in de vorm van toepasselijke metaforen leidt. Deze claims ontkennen het bestaan van opzettelijke metaforiek namelijk niet, waarbij Steen uitlegt dat hij het eens is met eerstgenoemde claim omdat hij vindt dat taalkundige analyse gecompliceerd moet worden door gedragsanalyse. Laatstgenoemde claim is in zijn ogen een verschil van mening omdat hij vindt dat het opzettelijk benutten van een bepaalde metafoor in publieke debatten tot verrassend en tegelijkertijd effectief gebruik van metaforische ideeën kan leiden.

Steen legt vervolgens ten eerste opnieuw uit (Steen 2011b: 53) dat opzettelijke metaforiek niet gecontrasteerd moet worden met conventionele metaforiek. Ten tweede bediscussieert hij (Steen 2011b: 54) het specifieke doel van het gebruik van opzettelijke metaforiek: het veranderen van perspectief. Hij legt uit dat dit hetgeen is wat opzettelijke metaforiek van niet-opzettelijke metaforiek onderscheidt en dat opzettelijke metaforiek daarom geen theoretisch en methodologisch idee zonder inhoud is. Steen benadrukt en erkent dat de aard van dit fenomeen nader onderzoek verdient. Ten derde kritiseert Steen (Steen 2011b: 55) de gedachte dat opzettelijke metaforiek identiek is aan bewuste metaforische cognitie: dat is het niet, maar hij gaat wel uit van de cruciale functie dat opzettelijke metaforiek

bewuste metaforische cognitie kan verschaffen, iets wat onopzettelijke metaforiek niet kan. Onbewuste processen spelen ook een rol in opzettelijke metaforiek omdat die aanleiding geven tot bewuste verwerking en er altijd een terugkoppeling tussen de twee is: dat is alleen maar natuurlijk en geldt voor taalverwerking in het algemeen, zo verduidelijkt Steen.

Steen concludeert (Steen 2011b: 56) dat de kritische analyse van Gibbs geen bedreiging vormt voor de notie van opzettelijke metaforiek omdat de argumenten in zijn betoog het bestaan ervan bevestigen door te focussen op de kwaliteit van de effecten van dit fenomeen en de moeilijkheden in identificatie ervan. Ook geeft hij aan dat het concept opzettelijke metaforiek de huidige stand van zaken wat betreft de neurocognitie van taal en bewustzijn wel degelijk serieus neemt.

Gibbs reageert op deze drie kritieken (Gibbs 2011b: 67 e.v.) door te stellen dat hij het eens is met Müllers idee dat metaforiek niet gezien moet worden in termen van tweedeling maar dat het een doorlopend, overvloeiend karakter heeft in zowel gedachten als expressie. Daarnaast zegt hij ook dat het idee dat opzettelijke metaforiek niet op één lijn gesteld wordt met bewuste metaforische cognitie één van zijn grootste zorgen wegneemt omdat dit aangeeft dat metaforen niet geproduceerd worden vanuit een speciale plek in het bewuste brein zonder connectie met andere onbewuste processen. Toch blijft Gibbs twijfelen (Gibbs 2011b: 68 e.v.) als hij zich afvraagt hoe wetenschappers binnen de metaforiek grote stukken tekst empirisch denken te kunnen koppelen aan bepaalde denkwijzen of manieren van communicatie. Metaforiciteit is volgens Gibbs altijd een zaak van [taal]gebruik waarbij mensen betrokken zijn in realistische contexten terwijl ze problemen van veranderende, vaak communicatieve, aard proberen op te lossen. Hij zegt vervolgens (Gibbs 2011b: 69) dat hij het nut van een verdeling tussen metaforiek in taal, gedachten en communicatie betwijfelt als het gaat om het begrijpen van het incidentele, bedachtzame gebruik van metaforische taal en acties. Menselijke talige, cognitieve en communicatieve activiteiten zijn volgens hem ernstig met elkaar verstrengeld en dat het daarom geen zin heeft om één van deze activiteiten op theoretische wijze te karakteriseren in de afwezigheid van de manier waarop de een in wisselwerking staat met de ander.

Een reactie op dit statement van Gibbs zou de volgende kunnen zijn: dat metaforiciteit een zaak van (taal)gebruik is, is zonder meer waar. Dat hij in zijn artikel waarmee hij de discussie over opzettelijke metaforiek aanwakkerde geen problemen van oorspronkelijk taalgebruik geeft om zijn betoog te onderbouwen, is daarom op zijn minst bijzonder te noemen. Hij geeft immers zelf aan dat er geen oordeel geveld kan worden over de opzettelijkheid van een metafoor als er enkel naar woorden en zinnen wordt gekeken als objecten die bepaalde cognitieve, ondervonden en communicatieve kwaliteiten hebben (Gibbs 2011b: 68). Door het gebruik van zijn voorbeelden doet hij echter precies dat wat hij zelf afraadt. Daarbij is er wel degelijk metaforisch onderzoek dat metaforiek in authentiek taalgebruik analyseert: dit gebeurt onder andere in Steen, G.J. & Dorst, A.G. & Hermann, J.B. & Kaal, A.A. & Krennmayr, T. & Pasma, T. (2010) en Kaal (2011), waarbij er gekeken wordt naar metaforiek in conversatie.

Verder is het niet zo dat de verdeling tussen metaforiek in taal, gedachten en communicatie gezien moet worden als strikt van elkaar gescheiden ploegen die een competitie met elkaar aangaan. Elk van deze dimensies maakt onderdeel uit van hetzelfde team (metaforiek) en om die reden is er inderdaad sprake van interactie tussen deze drie spelers. Deze activiteiten worden daarom ook niet gekarakteriseerd in de afwezigheid van de manier waarop de een in wisselwerking staat met de ander omdat alle dimensies (talig, conceptueel, communicatief) altijd aanwezig zijn, zij het dat zij verschillende verschijningsvormen (direct of indirect, nieuw of conventioneel, opzettelijk of niet-opzettelijk) en combinatiemogelijkheden (indirect, conventioneel en opzettelijk versus indirect, conventioneel en onopzettelijk versus direct, nieuw, opzettelijk etc.) hebben.

Met dit korte overzicht van de discussie over de notie van opzettelijke metaforiek is de algemene schets over de essentie van het driedimensionale model van Steen in hoofdlijnen uitgetekend. Belangrijkste punt dat voor dit onderzoek is gemaakt is dat opzettelijke metaforiek een begrip is dat nader onderzoek verdient. In de volgende paragraaf wordt het tweede belangrijke onderdeel uit de hoofdvraag behandeld: de invloed van tijdsdruk op gesproken taal.

2.3 De invloed van tijdsdruk op gesproken taal

‘Denken kost tijd, en spreken kost tijd’ (Mackenzie 2005:113). Met die woorden vat Mackenzie in het kort samen waarom het interessant is om te kijken naar de invloed van tijdsdruk in gesproken taalgebruik. Zoals Mackenzie stelt (Mackenzie 2005: 113 e.v.) beginnen we in de meeste situaties al te praten voordat we klaar zijn met bedenken wat we eigenlijk willen zeggen – daardoor beginnen we vaak een zin zonder dat we weten hoe die zal eindigen. Mackenzie deed daarom onderzoek naar de grammaticale eigenschappen van Engels gesproken zinnen onder verschillende vormen van tijdsdruk.

Hij deed dat door de syntactische eigenschappen van het gesproken commentaar tijdens een BBC-samenvatting van een Engelse Premier Leaguedwedstrijd¹⁴ te analyseren. Mackenzies verantwoording voor deze keuze is de opvatting dat dit genre verschillende soorten van druk op de commentator legt. Zo onderscheidt Mackenzie vier verschillende situaties die kunnen plaatsvinden tijdens een voetbalsamenvatting: (a) *hoge tijdsdruk*, hier draait het om een snelle opeenvolging van acties en gebeurtenissen in de buurt van het doel waarbij er een goal gescoord kan worden of daadwerkelijk gescoord wordt; (b) *gemiddelde tijdsdruk*, dat spel op het middenveld weergeeft waarbij er geen directe dreiging richting één van de doelen plaatsvindt; (c) *lage tijdsdruk*; tijdens herhalingen van acties of de behandeling van een geblesseerde speler; en (d) *geen tijdsdruk*, bijvoorbeeld wanneer de spelers het veld oplopen voordat de wedstrijd begint. Verderop in het artikel breidt Mackenzie (Mackenzie 2005: 122 e.v.) de categorie van lage tijdsdruk nog uit met dode spelsituaties en beelden van het publiek en de categorie van geen tijdsdruk met de introductie van de wedstrijd, voordat de wedstrijd echt begint en de samenvattingen na de eerste helft en het einde van de wedstrijd. Ook verduidelijkt hij zijn keuze voor het classificeren van het spel op het middenveld als gemiddelde tijdsdruk: de bal gaat op het middenveld namelijk nog steeds vrij snel van voet tot voet. Zijn hypothese luidde (Mackenzie 2005: 114) dat er een correlatie is tussen de grammaticale complexiteit van de gesproken zinnen van de commentatoren en de mate van tijdsdruk waaronder ze op dat moment van de uitzending opereren: naarmate de tijdsdruk toeneemt,

¹⁴ De Premier League is de hoogste Engelse profvoetbalcompetitie.

neemt de grammaticale complexiteit van de zinnen af, zo verwachtte Mackenzie. Anders gezegd: de mate waarin de commentators grammaticale zinnen kunnen produceren is afhankelijk van de hoeveelheid tijd die ze tot hun beschikking hebben (Mackenzie 2005: 123).

Mackenzies bevindingen leidden tot de conclusie dat tijdsdruk de complexiteit en structuur van de zinnen in gesproken commentaar inderdaad beïnvloedt (Mackenzie 2005: 126). Verder concludeert Mackenzie (Mackenzie 2005: 126 e.v.) dat er onder hoge en gemiddelde druk sneller gearticuleerd wordt en dat er daarom soms sprake is van incomplete en (in sommige gevallen zelfs van) ongrammaticale zinnen. Als er minder tijdsdruk is dan zijn de zinnen beter gestructureerd en kan er gesproken worden van een hogere graad van complexiteit.

Mackenzies resultaten en conclusies kunnen van waarde zijn in een onderzoek naar de invloed van tijdsdruk op het produceren van metaforen. Zoals hij stelde kost denken en spreken tijd: dat is in zijn onderzoek terug te zien in de grammaticale complexiteit van gesproken zinnen. Het is interessant om te kijken of denken en spreken ook tijd kost als het gaat om de metaforische complexiteit in gesproken zinnen.

2.4 Doel

Met de combinatie van het driedimensionale discourse-analytische model van metaforiek van Steen en Mackenzies onderzoek naar de invloed van tijdsdruk op grammaticale complexiteit op gesproken zinnen in het achterhoofd is het doel van deze scriptie om te kijken of er in gesproken live sportcommentaar op televisie een verband valt te ontdekken tussen de eigenschappen van het metaforisch taalgebruik en de hoeveelheid tijdsdruk. De globale verwachting is dat indirecte, conventionele en onopzettelijke metaforiek in elke categorie tijdsdruk relatief gezien overal evenveel voorkomt en dat er alleen in de categorieën van lage druk en geen druk mogelijk directe, onconventionele en opzettelijke metaforiek aanwezig is.

De relevantie van dit onderzoek is meerledig te noemen. Ten eerste kan deze scriptie bijdragen aan verder begrip van de eigenschappen en werking van (opzettelijke) metaforiek in gesproken taalgebruik. Veel onderzoek naar metaforen is gebaseerd op geschreven taal, wat tot de volgende vaak gehoorde kritiek – zie bijvoorbeeld Gibbs (2011a, 2011b) – leidde: dat

woorden en zinnen benaderd worden als statische voorwerpen, los van enige realistische context(en). Conclusies naar aanleiding van analyses van geschreven teksten worden vaak te gemakkelijk geprojecteerd op taalgebruik in gesproken vorm, terwijl het doorgaans niet juist is om generalisaties te maken van het ene type gebruik naar het andere (zie bijvoorbeeld Deignan 2011). Door een analyse te geven van gesproken taal in plaats van geschreven taal wordt dit bezwaar op voorhand al weggenomen.

Voorts staat het woord *opzettelijke* in de tweede zin van voorgaande alinea expres tussen haakjes omdat het niet alleen belangrijk is om te kijken naar de eigenschappen en werking van opzettelijke metaforiek. Ook de kenmerken en het functioneren van metaforiek zoals dat in de loop der jaren geschetst is, waarbij de nadruk ligt op het indirecte, conventionele en niet-opzettelijke karakter, zijn hier van betekenis. Een gedegen analyse van het gesproken taalgebruik in sportcommentaar kan inzicht verschaffen in de manier waarop de verschillende eigenschappen van de drie metaforische dimensies verdeeld zijn over de verschillende vormen van tijdsdruk en vervolgens het heersende beeld over metaforiek verder ondersteunen of nuanceren.

Ten tweede is de aandacht voor opzettelijke metaforiek in deze scriptie in lijn met de huidige ontwikkelingen binnen de metaforische wetenschappelijke wereld. Het overzicht van de zeer recente discussie over de mogelijke communicatieve dimensie van metaforiek geeft aan dat opzettelijke metaforiek een *hot topic* is en dat dit onderwerp meer aandacht verdient dan de laatste jaren wellicht het geval is geweest. Dit onderzoek kan een waardevolle toevoeging zijn in deze discussie en er wellicht toe bijdragen dat de scepsis omtrent de notie van dit concept (zie bijvoorbeeld Gibbs 2011a, 2011b) verder naar de achtergrond verdwijnt waardoor er in de wetenschappelijke verhandelingen meer ruimte komt voor besprekingen van de hoedanigheid van de uitwerkingen van dit verschijnsel en de valkuilen in het vaststellen ervan.

Ten derde is er binnen gesproken taalgebruik de voorkeur gegeven aan het analyseren van live sportcommentaar omdat bijvoorbeeld Steen zegt (Steen 2008: 223) dat (conventionele) metaforiek opzettelijk gebruikt wordt op de sportpagina van elke willekeurige krant. Het prikkelt de aandacht om te kijken of die stelling, die betrekking heeft op geschreven taal, ook geldt voor het taalgebruik van sportcommentatoren, waar het gaat om gesproken taal.

Ten vierde is de keuze om het concept tijdsdruk erbij te betrekken toepasselijk omdat Mackenzie aantoonde dat de grammaticale complexiteit in gesproken taal afneemt naarmate de tijdsdruk toeneemt (Mackenzie 2005: 126). Het is interessant om te zien of dat ook geldt voor de metaforische complexiteit in gesproken taal. Daarnaast grijpt het onderwerp van Mackenzies onderzoek naar de invloed van tijdsdruk op grammaticale complexiteit, het gesproken commentaar van een voetbalsamenvatting, ook weer terug op het hiervoor genoemde punt.

Ten vijfde draagt dit onderzoek, met zijn focus op authentiek taalgebruik in live gesproken sportcommentaar, ook bij aan een praktisch belang dan de eerste vier genoemde punten (die wellicht wat meer van theoretische waarde genoemd kunnen worden). Wellicht ten overvloede, maar het blootleggen van de eigenschappen en werking van metaforiek is geen aangelegenheid die van puur theoretische importantie is – metaforiek is ontzettend praktisch, getuige de stortvloed aan literatuur van de laatste jaren die het conventionele karakter van metaforiek op de voorgrond heeft geplaatst. Door verdere inzichten op te doen in hoe zij werkt in natuurlijke contexten tijdens zogeheten *online* (rechtstreekse) productie kunnen wij aanwijzingen verkrijgen hoe de mens denkt, communiceert en handelt.

Het voornaamste punt is dat dit onderzoek zowel een theoretisch als een praktisch belang dient. Op beide vlakken is dat belang in het licht van alle inzichten uit de wetenschappelijke literatuur wellicht inderdaad bescheiden, maar ook deze modeste toevoeging is er één en kan hopelijk aanleiding geven tot nieuwe opvattingen.

2.5 Verwachtingen

Op basis van eerder onderzoek naar metaforiciteit in Nederlandstalige data wordt verwacht dat tussen de 10% en 15% van alle woorden mogelijk metaforisch gebruikt is (Steen, Dorst, Hermann, Kaal, Krennmayr en Pasma, 2010: 164). Het gros van die mogelijke metaforisch gebruikte woorden is indirect, conventioneel en niet-opzettelijk – slechts een klein gedeelte van het metaforisch taalgebruik, ongeveer één procent, zal van directe aard zijn. Steen noemt (Steen 2010: 54) dit percentage op basis van metaforiekanalyse van 190.000 Engelse woorden en 130.000 Nederlandse woorden. Steen stelde (2010: 56) dat metaforiek opzettelijk is

wanneer metaforiek direct is en dus kan verwacht worden dat opzettelijke metaforiek weinig voor zal komen. Als metaforen van opzettelijke aard al voorkomen, dan zal dat waarschijnlijk niet onder hoge of gemiddelde tijdsdruk zijn, omdat commentatoren dan de tijd niet hebben om een verandering van perspectief te creëren. Mackenzie liet zien (Mackenzie 2005: 126) dat zinnen onder druk vaker niet worden afgemaakt en soms zelfs ongrammaticaal zijn, dus de kans dat een commentator zich in die situaties kan bedienen van een woordspeling, simile (met of zonder *als*) of zelfs een uitgewerkte metafoor die voortduurt over meerdere zinnen, lijkt niet aannemelijk. De weinige keren dat opzettelijke metaforen op zullen duiken – we houden het geringe percentage van één procent aan – zullen onder lage druk of geen druk plaatsvinden omdat de verslaggevers dan wel de vereiste tijd om een verandering van perspectief te creëren tot hun beschikking hebben. Wellicht overbodig om nog eens te herhalen, maar in het geval dat er dus opzettelijke metaforen te bespeuren zijn, zal het in die gevallen inderdaad draaien om een duidelijke poging van de commentator om een verandering in perspectief te bewerkstelligen.

Met de verwachting dat opzettelijke metaforiek weinig voor zal komen en de gedachte dat het overgrote deel van de metaforen doorgaans indirect, conventioneel en niet-opzettelijk is, moet er nog een verwachting uitgesproken worden: dat de eigenschappen van het metaforisch taalgebruik van de zogeheten massa aan metaforen in alle categorieën van tijdsdruk ongeveer hetzelfde zullen zijn. Immers, we praten over 99% van alle gevallen en gezien de veronderstelde vanzelfsprekende aard van deze gesproken woorden lijkt het niet meer dan logisch dat de aard van dit percentage uitingen op welk moment (in een live sportverslag) dan ook hetzelfde zal zijn. Met andere woorden: als we praten, dan doen we dat doorgaans zonder daar al te veel bij na te denken en zelfs dan gebruiken we nog metaforen – zonder dat we het eigenlijk doorhebben – dus vanuit die optiek zou tijdsdruk geen rol moeten spelen. De standaardmetafoor, dat wil zeggen: de metafoor die het vaakst voorkomt en de meest ‘simpele’ en dus minst ‘complexe’ vorm heeft, is altijd en overal terug te vinden in ons taalgebruik, of we nou onder druk staan of niet.

In vergelijking met Mackenzie valt er dus een minder vloeiende overgang van minder complex naar meer complex te verwachten naarmate de tijdsdruk toeneemt, omdat er

hoogstwaarschijnlijk simpelweg heel weinig gevallen van opzettelijke metaforiek gevonden zullen worden. Alleen als we de tijd hebben dan willen we nog weleens gebruikmaken van een woordspeling, simile (met of zonder *als*) of een uitgewerkte metafoor - althans, zo is de verwachting. En als dat al gebeurt, dan vindt het heel weinig plaats – getuige de al eerder genoemde één procent. Dus de overige 99% zullen vermoedelijk het beeld bevestigen dat metaforiek inderdaad indirect, conventioneel en niet-opzettelijk is – en dat over de gehele linie van het gesproken taalgebruik, dus onder alle vormen van tijdsdruk.

3. Methode

Het onderzoek zal gebruikmaken van woord-voor-woord-analyse met hulp van de MIPVU-procedure, waarbij gefocust wordt op de inhoudswoorden: zelfstandig naamwoorden, zelfstandig werkwoorden, bijvoeglijk naamwoorden en bijwoorden. MIPVU is een recent gepresenteerde expliciete procedure voor het identificeren van *talige metaforen* die betrouwbare en valide resultaten heeft laten zien (Steen, Dorst, Hermann, Kaal, Krennmayr en Pasma, 2010: 218). Er is vooralsnog geen andere methode geïntroduceerd die betere resultaten laat zien. Het is daarom op dit moment de beste tool voorhanden om metaforen op deze manier te onderzoeken.

De keuze voor alleen inhoudswoorden, in plaats van inhoudswoorden én functiewoorden, is als volgt te verantwoorden: inhoudswoorden bezitten in principe meer betekenis dan functiewoorden en daarnaast behoren de inhoudswoorden ook tot de open woordklassen. Om die reden zou gezegd kunnen worden dat inhoudswoorden talig wat interessanter zijn omdat ze doorgaans een rijkere betekenis hebben en (daarom) mogelijk ook van creatiever aard kunnen zijn gezien het feit dat hun open karakter kan zorgen voor nieuwe woordsamenstellingen, wat vooral relevant is gezien de speurtocht naar mogelijke opzettelijkheid. Het terzijde schuiven van functiewoorden heeft nog een andere, meer praktische reden: toevoeging van de categorie van functiewoorden zorgt simpelweg voor (veel) meer te analyseren woorden en dat levert gezien de tijdsperiode waarin dit onderzoek gepresenteerd moet worden een praktisch onhaalbare opdracht op. Overigens is het niet zo dat het analyseren van functiewoorden op mogelijke metaforiciteit niet interessant is, integendeel.

MIPVU laat wat betreft bijvoorbeeld voorzetsels zien dat deze juist vaak metaforisch gebruikt worden (Steen, Dorst, Hermann, Kaal, Krennmayr en Pasma, 2010: 210).

De relatief hoge graad van betrouwbaarheid en validiteit van MIPVU heeft onder meer te maken met het feit dat de analyses door meerdere analisten uitgevoerd zijn. Deze scriptie wordt (uiteraard) maar door één persoon uitgevoerd en daarom zal er met minder stelligheid iets over met name de betrouwbaarheid gezegd (kunnen) worden. Om dit probleem enigszins te ondervangen zal een andere masterstudent bij wijze van steekproef ook een gedeelte van de teksten analyseren. Daarnaast kan, gezien de ervaring met het uitvoeren van meerdere MIPVU-analyses gedurende de masterstudie, aangenomen worden dat de analyses in deze scriptie van een zeer acceptabel niveau zullen zijn. Een uitgebreide beschrijving van de MIPVU-methode volgt later, in paragraaf 3.4.

3.1 Corpusmateriaal

De woorden die onderworpen zullen worden aan de MIPVU-analyse zijn afkomstig uit live gesproken televisiecommentaar bij drie verschillende sporten: voetbal, tennis en schaatsen. Omdat dit onderzoek plaatsvindt in het kader van de studie Nederlandse Taal & Cultuur is er gekozen voor deze drie sporten, waarvan om verscheidene redenen gezegd kan worden dat deze tot de grootste sporten in Nederland behoren.

Zo is voetbal volgens het meest recente *Factsheet Sportdeelname Nederland (2010)*¹⁵ de meest beoefende teamsport in Nederland en daarnaast aantoonbaar de meest uitgezonden (en bekeken) sport op televisie, wat onder meer terug te zien is in het feit dat het de enige sport is die een eigen betaalzender heeft (Eredivisie Live) en dat er wat kijkcijfers betreft in de top 10 van het jaar 2011 slechts twee sportuitzendingen staan, wat echter wel allebei voetbalwedstrijden zijn.¹⁶

Tennis staat ook in de top 10 van meest beoefende sporten volgens het *Factsheet Sportdeelname Nederland* en wordt ook vaak live uitgezonden op televisie. Eurosport besteedt

¹⁵ Factsheet Sportdeelname in Nederland, Sociaal en Cultureel Planbureau. Verkregen op 28 mei 2012 op: http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2010/Factsheet_Sportdeelname_in_Nederland

¹⁶ Jaar top 10 inclusief sport, Stichting Kijkonderzoek. Verkregen op 28 mei 2012 op: http://www.kijkonderzoek.nl/component/Itemid,45/option,com_kijkcijfers/file,j1-0-1-p

onder meer vaak aandacht aan tennis en Sport1 (betaalzender) heeft zelfs zijn eigen tenniskanaal. Kijkend naar het *Factsheet* kan beargumenteerd worden dat tennis ‘slechts’ op een achtste plaats staat en dat er andere sporten zijn die hoger staan. Dat is zonder meer waar, maar die sporten worden niet of nauwelijks uitgezonden op televisie of van commentaar voorzien: fitness cardio/kracht, zwemsport, hardlopen, bowling, wielrennen, wandelsport. Alleen wielrennen hoort misschien niet in dit rijtje thuis, al wordt ook dat niet vaak live uitgezonden – behalve de Tour de France tijdens de zomermaanden dan. Dat wordt ook gereflecteerd in de kijkcijfers, waar in de top 100 van het jaar 2011 wat wielrennen betreft alleen twee uitzendingen van de Tour de France staan.¹⁷ De tijdsperiode waarin dit onderzoek plaatsvindt maakt het echter niet mogelijk om het commentaar van die uitzendingen te analyseren, om de simpele reden dat de Tour de France pas op 30 juni 2012 begint. Het feit dat tennis niet opduikt in de top 100 van kijkcijfers over het jaar 2011 kan te maken hebben met het feit dat het vooral uitgezonden wordt op Sport1, wat een betaalzender is en daarom niet meegenomen wordt in de cijfers van de Stichting Kijkonderzoek.

Schaatsen is gekozen als onderzoeksobject omdat het een echte Nederlandse sport is. Dat wordt onder meer gereflecteerd door het feit dat Nederlanders (vooral de mannen) mondiaal gezien de schaatssport domineren.¹⁸ Daarnaast heerste er begin februari 2012 een hevige Elfstedenkoorts,¹⁹ onvervalste Hollandse opwinding die helaas niet beloond werd met een tocht over de bevroren Friese wateren. In de kijkcijfer top 100 van het jaar 2011 staat overigens één uitzending, de 1500 meter mannen op het WK allround.²⁰

Daarnaast brengen deze sporten allemaal wat anders met zich mee: voetbal is een teamsport, waar tennis en schaatsen zogeheten *duosporten* zijn: er is iemand anders nodig om

¹⁷ Jaar top 100 inclusief sport, Stichting Kijkonderzoek. Verkregen op 28 mei 2012 op: http://www.kijkonderzoek.nl/component/Itemid,45/option,com_kijkcijfers/file,j1-0-1-p

¹⁸ Zie bijvoorbeeld de medaillespiegel van de Wereldkampioenschappen schaatsen afstanden voor mannen. Verkregen op 28 mei 2012 op:

http://nl.wikipedia.org/wiki/Wereldkampioenschappen_schaatsen_afstanden_mannen

¹⁹ De Elfstedenkoorts – een reconstructie, De Volkskrant. Verkregen op 28 mei 2012:

<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/9464/De-Elfstedentocht/article/detail/3167600/2012/02/09/De-Elfstedenkoorts--een-reconstructie.dhtml>

²⁰ Jaar top 100 inclusief sport, Stichting Kijkonderzoek. Verkregen op 28 mei 2012 op:

http://www.kijkonderzoek.nl/component/Itemid,45/option,com_kijkcijfers/file,j1-0-1-p

de sport mee te kunnen beoefenen²¹ en, in competitief verband, een wedstrijd plaats te laten vinden. Het commentaar op de sporten kan door de uiteenlopende aard van deze sporten mogelijk verschillen. Verder wordt voetbal, net als tennis, doorgaans becommentarieerd door één verslaggever. Schaatsen daarentegen wordt meestal van commentaar voorzien door twee mensen, wat het karakter van het verslag ook weer iets verandert omdat er daar mogelijk sprake is van interactie tussen de verslaggevers.

Al het materiaal is opgenomen in week 12 (vrijdag 23 maart en zaterdag 24 maart 2012) en week 13 (zondag 1 april 2012) met behulp van een digitale videorecorder (DVR). In week 12 vond het WK afstanden (schaatsen) plaats en in week 13 een wedstrijd uit de 28ste speelronde van de hoogste Nederlandse profvoetbalcompetitie, de Eredivisie, te weten Ajax – Heracles. Diezelfde week stond ook de finale tussen Novak Djokovic en Andy Murray van het jaarlijkse tennistoernooi in Miami (de Sony Ericsson Open) op het programma. Transcriptie van de drie uitzendingen leverde de volgende aantallen woorden op: 6466 voor voetbal, 9091 voor tennis en 10.608 voor schaatsen, wat neerkomt op een totaal aantal woorden van 26.165. Omdat dat dat gezien de beschikbare tijd voor het produceren van dit onderzoek toch wel een zeer groot aantal is om door één persoon te analyseren, is besloten om het aantal woorden te reduceren. Dat is gebeurd op de volgende manier: van de voetbalwedstrijd is de eerste helft geanalyseerd en de inleiding van de tweede helft, wat leidt tot een aantal van 3690 woorden. Van de schaatsuitzending zijn simpelweg minder ritten geanalyseerd, wat resulteert in 4424 woorden. Van de uitzending zijn in totaal vijf ritten op de 1000 meter geanalyseerd en 2 ritten op de 5000 meter. Wat betreft het tennis is er een iets radicalere beslissing genomen: deze is vervangen door een andere wedstrijd, te weten Andy Murray tegen Jarkko Nieminen in de tweede ronde van Roland Garros (uitzending 31 mei 2012, week 22, op de NOS). Tijdens transcriptie van het commentaar van de eerst gekozen wedstrijd (Djokovic vs. Murray) kwam namelijk naar voren dat de commentator van die wedstrijd praktisch niets zei tijdens de service en de rally's, wat ervoor zorgde dat er lege cellen ontstonden in de categorieën hoge druk en gemiddelde druk (zie de volgende paragraaf – 4.2 – voor een uitgebreide beschrijving van de conceptualisatie

²¹ Factsheet Sportdeelname in Nederland, Sociaal en Cultureel Planbureau. Verkregen op 28 mei 2012 op: http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2010/Factsheet_Sportdeelname_in_Nederland

van tijdsdruk voor de drie verschillende sporten). Van de wedstrijd Murray vs. Nieminen zijn vervolgens drie van de vier sets geanalyseerd, met een totaal van 4068 woorden. Het totaal aantal geanalyseerde woorden van alle drie sporten bij elkaar komt daardoor op 12.182.

Alle woorden die meegenomen zijn in de analyse zijn met opzet afkomstig uit een integraal stuk tekst. Met opzet, omdat de transcripten zodanig veel woorden opleverden dat het even zoeken was naar de juiste aanpak van dit materiaal. Er had bijvoorbeeld voor gekozen kunnen worden om een gedeelte van de eerste helft en een gedeelte van de tweede helft van de voetbalwedstrijd te analyseren en daartussen dus een gedeelte in de analyse weg te laten (niet te analyseren), om zo misschien een wat totaler beeld van de gehele wedstrijd te krijgen (aan het einde van de wedstrijd gebeuren wellicht andere dingen dan aan het begin). Hier is echter niet voor gekozen omdat het kiezen voor een integraal stuk tekst, zonder 'gaten', het natuurlijke verloop van taalgebruik het beste weerspiegelt.

Aan de ene kant was de keuze voor de drie genoemde sportevenementen een praktische, omdat er simpelweg zo snel mogelijk data vergaard moest worden om te kunnen analyseren en die wedstrijden of toernooien op dat moment plaatsvonden. Aan de andere kant is er binnen de gekozen sportevenementen wel gekeken of er een Nederlands karakter en/of een bepaald spanningselement in te ontdekken was, om zo commentaar te analyseren dat een connectie heeft met de Nederlandse taal en cultuur en/of op voorhand misschien al vrij levendig (en dus wellicht rijker aan creatief of metaforisch taalgebruik) zou kunnen zijn: zo worden de WK afstanden schaatsen gekenmerkt door deelname van Nederlandse schaatsers die tegelijkertijd kans maken op medailles (denk bijvoorbeeld aan Sven Kramer of Bob de Jong), gaat het bij de gekozen tennisuitzending om een wedstrijd waarbij er voor Andy Murray veel op het spel stond vanwege het feit dat hij nog nooit een Grand Slam gewonnen heeft (en dus een ronde verder moest komen om wellicht eindelijk zo'n titel te pakken) en draait het bij de geselecteerde voetbalwedstrijd om een confrontatie tussen Heracles en de meest succesvolle club en op dat moment ook titelverdediger van Nederland, Ajax, dat op dat moment ook aan een imposante inhaalreeks bezig was die gecontinueerd moest worden om zicht te blijven houden op prolongatie van de landstitel.

3.2 Conceptualisatie van tijdsdruk

Het onderzoek van Mackenzie (2005) verschaft een conceptualisatie van tijdsdruk voor een voetbalsamenvatting die moeiteloos toegepast kan worden op een live verslag van een voetbalwedstrijd. Daarnaast kan zijn conceptualisatie van tijdsdruk met enige aanpassingen ook geëxtrapoleerd worden naar de twee andere sporten, tennis en schaatsen. Zo onderscheidt Mackenzie tijdens voetbal situaties die direct gerelateerd zijn aan het spel (aanval, corner, middenveldspel – gebeurtenissen die plaatsvinden als de bal daadwerkelijk in het spel is en rondgaat) en situaties die dat niet zijn (dode spelsituaties, achtergrondinformatie zoals de inleiding en afsluiting van de helft of wedstrijd, beelden van het publiek of de bank, uitleg bij blessurebehandelingen) (Mackenzie 2005: 122).

Tijdens tennis is er ook een heel duidelijk onderscheid tussen de momenten waarop de bal in het spel is en wanneer dat niet het geval is: het spel begint met een service en daarna volgt er een rally, vervolgens is er even rust omdat de speler die serveert zich weer moet klaarmaken voor de opslag en dan begint het spelen om een punt weer opnieuw. Tijdens een service is er sprake van hoge druk omdat er directe dreiging op een punt is (de ace). De rally is vergelijkbaar met spel op het middenveld bij voetbal, waarbij de bal wel heen en weer gaat maar er geen directe dreiging op het maken van een (doel)punt is. Verder ligt het spel bij tennis tussen punten in een game niet helemaal stil omdat beide spelers aan weerszijden van het net blijven staan en zich niet naar de bank verplaatsen om even wat te drinken en te rusten. Daarom is er op die momenten sprake van lage druk: het spel is nog bezig, maar de bal is niet daadwerkelijk in het spel, dus de commentator heeft de gelegenheid om in de geringe tijd tussen de punten toch wat achtergrondinformatie te verschaffen. Tussen de sets en sommige games (meestal om de twee of drie) is er een langere pauze waarbij de spelers wel naar de kant gaan. Het spel ligt dan echt stil en daarom is er dan geen sprake van druk bij de commentator. Hetzelfde geldt, net zoals bij het voetbal, bij de inleiding en afsluiting van de wedstrijd. Zie voor de conceptualisatie van tijdsdruk in tennis naar analogie van Mackenzie (2005) figuur 3.1. Overigens is aan de categorieën voetbal en tennis onder lage druk één type gebeurtenis toegevoegd: de uitleg bij de statistieken die in beeld verschijnen. Mackenzie heeft dit

verschijnsel niet opgenomen in zijn conceptualisatie, maar dit is duidelijk een typisch geval van achtergrondinformatie en is daarom ook opgenomen in de categorie lage druk.

Ook binnen het schaatsen zijn de momenten waarop de wedstrijd wel of niet aan de gang is en duidelijk van elkaar te onderscheiden. De schaatsers verzamelen zich voor de start aan de streep, het moment waarop de commentator(s) (tijdens het schaatsen zijn er twee verslaggevers) de rit inleiden (een moment waarbij er geen druk plaatsvindt omdat het spel nog niet begonnen is). Vervolgens is er de start: een moment van hoge druk omdat het er hier om spant of de schaatsers goed weggkomen en een goede opening neer weten te zetten. De start duurt meestal ongeveer tot de eerste doorkomsttijd. Daarna volgt de daadwerkelijke rit, een wat langer durend moment dat vergelijkbaar is met het spel op het middenveld bij voetbal of de rally bij tennis omdat er geen directe dreiging is (de eindstreep is nog even niet in zicht). De finish is daarentegen weer een moment dat gekenmerkt wordt door hoge druk: wie wint er en wat zijn de eindtijden van de schaatsers, die bepalend zijn voor hun positie in het eindklassement? Na de finish geven de commentatoren soms nog even een samenvattende beschouwing op de zojuist verreden rit, schakelen ze over naar een vooruitblik op de volgende rit of laten ze hun gedachten gaan over andere aanverwante zaken met betrekking tot het toernooi of de schaatssport. Dit zijn momenten waarbij er geen sprake van druk is, omdat het spel helemaal stil ligt. Er valt wellicht wat voor te zeggen dat er op die momenten sprake is van achtergrondinformatie (en dat die gebeurtenissen dus zouden moeten vallen in de categorie lage druk), maar niet op de manier zoals Mackenzie dat voor voetbal gedefinieerd heeft en zoals dat naar het tennis geëxtrapoleerd is: daar gaat het bijvoorbeeld om beelden van het publiek of de coach, shots van mensen waar de commentaar iets over zegt. Van dat type achtergrondinformatie komt overigens tijdens het schaatsen nog wel een andere vorm voor: als de verslaggevers bezig zijn met hun samenvattende praatje na een rit of hun praatje tussen twee ritten door wil de regie nog weleens schakelen naar een beeld van een schaatser die in een paar ritten later moet acteren en op dat moment de schaatshal binnen komt gelopen. De commentatoren switchen dan vaak naar een beschrijving van de desbetreffende schaatser en worden zo toch even kort onder druk gezet, zij het een vorm van lage druk omdat het nog

steeds om achtergrondinformatie gaat. De conceptualisatie van tijdsdruk staat aangegeven in figuur 3.1:

Figuur 3.1: conceptualisatie van tijdsdruk voor voetbal, tennis en schaatsen

<i>Tijdsdruk/Sport</i>	Voetbal (volgens Mackenzie 2005)	Tennis (extrapolatie van Mackenzie 2005)	Schaatsen (extrapolatie van Mackenzie 2005)
<i>Hoge druk</i>	Aanval, corner	Service	Start, finish
<i>Gemiddelde druk</i>	Spel op het middenveld	Rally	Gedurende de rit (tussen start en finish)
<i>Lage druk</i>	Achtergrondinformatie (blessures, beelden van het publiek of de bank, uitleg bij statistieken die in beeld verschijnen) Dode spelsituaties (ingooi, doeltrap, vrije trap) Herhaling van een actie	Achtergrondinformatie (beelden van het publiek, de coach, uitleg bij statistieken die in beeld verschijnen) Dode spelsituaties (voor de opslag, raadplegen Hawk Eye-systeem, blessures) Herhaling van een actie	Achtergrondinformatie (beelden van het publiek, de coach, andere schaatsers die het terrein op komen gelopen) Herhaling van een actie
<i>Geen druk</i>	Inleiding voor de wedstrijd, samenvattend praatje na fluitsignaal voor de rust en direct na afloop van de wedstrijd	Inleiding voor de wedstrijd, samenvattend praatje gedurende de pauzes tussen de games en de sets en direct na afloop van de wedstrijd	Inleiding voor de start, samenvattend praatje na afloop van de rit, praatje tussen de ritten door

In de transcripten is telkens met grote vierkante haken weergegeven wat er tijdens het commentaar in het veld, op de baan of op het ijs gebeurt of waar het spel zich op dat moment afspeelt om zo later de woorden die onder die bepaalde gebeurtenis staan te kunnen koppelen aan een bepaalde mate van tijdsdruk. Dat ziet er zo uit (zie volgende bladzijde):

Voorbeeld transcript (afkomstig uit het transcript voetbal, te vinden onder Appendix A)

[Middenveld]

Rienstra. Pasveer. Van der Linden en Rienstra. Het centrale duo op deze manier weer intact. Blind gooit. Maar naar wie? De Jong. Blind. Theo Janssen. Anita.

[Aanval Ajax]

Via Eriksen wordt het spel verlegd naar rechts, naar Van Rhijn. Eriksen, Van der Linden stapt niet echt in. De bal voor van Özbiliz komt er niet uit. Özbiliz, oh knappe passeerbeweging, Özbiliz goed teruggelegd. Te ver achter De Jong om daarbij te kunnen.

[Herhaling]

Dit is Armenteros. Van Rhijn. Zit er wat ongemakkelijk tussen. En de redding uiteindelijk van Vermeer. Het gebeurt allemaal met vallen en opstaan. Maar het levert Heracles geen goal op.

Op deze manier zijn alle woorden die onder '[Middenveld]' genoteerd staan te koppelen aan gemiddelde tijdsdruk, alle woorden onder '[Aanval Ajax]' aan hoge tijdsdruk en alle woorden onder '[Herhaling]' aan lage tijdsdruk. De woorden tussen haken zijn uiteraard niet meegenomen in de uiteindelijke telling van het aantal woorden: alleen de daadwerkelijk uitgesproken woorden zijn opgeteld en meegenomen in de uiteindelijke woord-voor-woord-analyse.

3.3 Tools

Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van de betaalde elektronische versie van de 14^e editie van de papieren *Dikke Van Dale*.²² Dit woordenboek is alleen online (via internet) toegankelijk en de definities zijn daarom altijd up-to-date. Het recente karakter van dit woordenboek is de hoofdreden om dit historisch woordenboek te gebruiken. Een corpus-gebaseerd woordenboek was nog beter geweest, maar dit is helaas (nog) niet voor handen voor de Nederlandse taal. Zie paragraaf 3.4.1 voor meer uitleg hierover. *Van Dale* heeft online overigens ook een gratis versie, maar deze is ongeschikt omdat sommige betekenissen enkel toegankelijk zijn met de betaalde versie – iets wat funest is voor het bereik en de kwaliteit van goede metaforenidentificatie en –analyse. Als back-up voor dit woordenboek (in geval van twijfel bij analyse van een bepaald woord) is gekozen voor het via CD-ROM geïnstalleerde *Van Dale Groot woordenboek hedendaags Nederlands* (2008). Dit is een iets ander woordenboek dan de elektronische versie van de 14^e editie van de papieren *Dikke Van Dale*, onder andere omdat de definities dus vastgelegd en niet recentelijk herzien zijn (ze worden immers gelezen vanaf de CD-ROM). Daarnaast geeft het *Groot woordenboek hedendaags Nederlands* iets minder informatie over woordgeschiedenis, maar is het wel toleranter in het opnemen van nieuwe woorden en neemt het de 'taalwerkelijkheid' vanaf 1950 als basis (in tegenstelling tot de *Dikke*

²² Zie voor details over de inhoud van deze elektronische versie de site van *Van Dale*:

<http://webwinkel.vandale.nl/feed-standaard/dikke-van-dale-online-211231.html>, verkregen op 28 mei 2012.

Van Dale, waar 1880 als vertrekpunt wordt genomen).²³ Vanwege deze verschillen is het Groot woordenboek naast de *Dikke Van Dale* toch waardevol, ook al zijn beide woordenboeken afkomstig van dezelfde makers.

3.4 Techniek: de MIPVU-procedure

De methode bij uitstek voor het identificeren van metaforen door middel van woord-voor-woord-analyse is de zogeheten MIPVU-procedure. MIPVU is een uitgebreidere en verfijnde versie van de zogeheten MIP, wat staat voor Metaphor Identification Procedure, en kent de toevoeging VU omdat deze uitgewerkt is aan de Vrije Universiteit, onder leiding van Gerard Steen (hoogleraar Taalgebruik en Cognitie) als hoofdonderzoeker en een team van vijf PhD-studenten. De originele MIP werd in 2007 gepresenteerd door een groep van tien verschillende ervaren metafoorwetenschappers, genaamd Pragglejaz – een woord dat een acroniem van alle voorletters van de voornamen van de participerende wetenschappers is: **P**eter Crisp, **R**aymond Gibbs, **A**lice Deignan, **G**raham Low, **G**erard Steen, **L**ynne Cameron, **E**lena Semino, **J**oe Grady, **A**lan Cienki en **Z**oltan Kövecses (Pragglejaz Group 2007: 37). Al deze wetenschappers zagen de noodzaak in van het lanceren van een expliciete identificatieprocedure voor metaforen, iets dat tot op dat moment nog niet voorhanden was. Zoals zij stellen (Pragglejaz Group 2007: 1 e.v.) leidde dit tot problemen omdat onderzoekers verschillen in hun intuïties over wat een metaforisch woord of metaforische zin inhoudt. In empirische onderzoeken ontbreken vaak expliciete criteria met betrekking tot wat wel en wat niet metaforisch is, waardoor het focus vaak ligt op verschillende aspecten van metaforische taal, afhankelijk van de eigen theoretische oriëntatie en onderzoekszet, zo luidt de argumentatie van de Pragglejaz Group. De groep beargumenteert vervolgens dat deze variabiliteit in intuïties en dit gebrek aan precieze definitie van wat telt als metaforiek het zeer moeilijk maakt om verschillende empirische analyses met elkaar te vergelijken. Daarnaast bemoeilijkt het gebrek aan overeengekomen criteria wat betreft identificatie van metaforen elke evaluatie met betrekking tot theoretische claims over

²³ Veelgestelde vragen aan de redactie. Wat zijn de verschillen tussen de Grote Van Dale en het Van Dale Groot woordenboek hedendaags Nederlands? Verkregen op 7 juli 2012 op:

http://www.vandale.nl/ondersteuning/redactie#Verschil_Groot_en_Hedendaags

de frequentie van metaforiek, haar organisatie in taalgebruik en mogelijke relaties tussen metaforische taal en metaforische gedachten. Deze zorg werd al eerder geuit door Steen in zijn vrij omvangrijke methodologische analyse van metaforiektheorie en –onderzoek *Finding Metaphor in Grammar and Usage*, een boek waarvan hij hoopt dat het onderzoekers hulp kan bieden in de oriëntatie op betere onderzoeksmethoden en –technieken vanwege zijn geïntegreerde en onderscheidende perspectief op metaforiekidentificatie in taal (Steen 2007: 4). Het boek lijkt een fundament te zijn geweest voor de ontwikkeling van de MIP en de verfijning van die procedure in de vorm van MIPVU, wat ook terugkomt in een later artikel van Steen waarin hij zegt dat details van de structuur en de reikwijdte van de methode gemotiveerd zijn door deze extensieve methodologische analyse van theorie en onderzoek naar metaforiek binnen het hele taalkundige gebied (Steen 2010: 46). Ook lijkt het een inspiratiebron geweest te zijn voor het verder ontwikkelen van een goede identificatieprocedure voor metaforiek wanneer Steen et al. zeggen (Steen et al. 2010: 4) dat als taalkundigen bewijs willen produceren over taal en haar gebruik, ze zich bewust moeten zijn dat ze empirisch bewijs moeten produceren dat aan een zekere kwaliteitsstandaard voldoet. De noodzaak voor die kwaliteitsstandaard vloeit voort uit kritieken vanuit de psycholinguïstische hoek en andere cognitieve en sociale wetenschappen, waar hoge meetstandaarden een absolute voorwaarde zijn (Steen et al 2010: 2). Als de taalkunde, indien gezien als een geesteswetenschap, resultaten wil vergelijken met de cognitieve en sociale wetenschap, dan moet er een zekere kwaliteitsstandaard ingesteld worden want alleen dan kan het vergaarde bewijs over de gehele wetenschappelijke breedte serieus genomen worden en vervolgens ter vergelijking ingezet worden (Steen et al 2010: 4).

De eerste serieuze poging tot het vormen van zo'n kwaliteitsstandaard werd dus het initiatief van de Pragglejaz Group, de expliciete metaforiekidentificatieprocedure MIP. Het doel van de procedure is om voor elke lexicale eenheid in een bepaald stuk taalgebruik vast te stellen of het gebruik in die context metaforisch te noemen is, waarbij er niet uitgegaan wordt van een minimale maar een maximale benadering zodat er een breed scala aan woorden in beschouwing wordt genomen als het gaat om het (over)dragen van een metaforische betekenis gebaseerd op hun gebruik in context (Pragglejaz Group 2007: 2). De wat technischere term

'lexicale eenheid' krijgt in MIP de voorkeur boven de gewonere term 'woord', al worden beide termen vaak door elkaar gebruikt als er niet veel afhangt van het onderscheid tussen de termen (Steen et al. 2010: 5). MIP kent de volgende stappen (Pragglejaz Group 2007: 3):

1. Lees de gehele tekst om een algemene indruk te krijgen van waar het over gaat.
2. Stel vast wat de lexicale eenheden in de tekst zijn.
3. (a) Bepaal voor elke lexicale eenheid in de tekst wat de betekenis in de context is, dat wil zeggen, op welke manier het van toepassing is op een entiteit, relatie, of attribuut in de situatie die door de tekst wordt opgeroepen (contextuele betekenis). Houd rekening met wat er voor en na de lexicale eenheid staat.
(b) Bepaal voor elke lexicale eenheid of het een fundamentele hedendaagse betekenis heeft in andere contexten dan degene in de gegeven context. Fundamentele betekenissen, of basisbetekenissen, kunnen de volgende eigenschappen hebben:
 - meer concreet; wat ze oproepen is makkelijker voor te stellen, te zien, horen, voelen, ruiken en proeven
 - gerelateerd aan lichamelijke handeling(en)
 - meer precies (in tegenstelling tot vaag)
 - historisch gezien ouderBasisbetekenissen zijn niet per se de meest frequente betekenissen van de lexicale eenheid.
(c) Als de lexicale eenheid een fundamentele hedendaags gangbare betekenis heeft in andere contexten dan in de gegeven context, beslis dan of de contextuele betekenis contrasteert met de basisbetekenis maar wel begrepen kan worden door er een vergelijking mee te maken.
4. Zo ja, markeer de lexicale eenheid als metaforisch.

De gedachtegang achter deze procedure is als volgt (Steen et al. 2010: 6 e.v.): metaforische betekenis in gebruik is indirecte betekenis; dat wil zeggen dat het voortkomt uit een contrast tussen de contextuele betekenis van een lexicale eenheid en zijn fundamentele betekenis

(basisbetekenis), waarbij laatstgenoemde afwezig is in de daadwerkelijke context maar waarneembaar is in andere contexten. De redenering luidt vervolgens dat wanneer een lexicale eenheid zoals *opstelling* of *linie* gebruikt wordt in de context van een voetbalwedstrijd, de contextuele betekenis te maken heeft met de samenstelling en verdeling van de spelers van een voetbalteam. Dit is echter een indirecte betekenis omdat deze gecontrasteerd kan worden met een fundamentele betekenis van deze woorden in andere contexten, die te maken hebben met de militaire wereld. Omdat de basisbetekenis een projectie kan verschaffen naar de contextuele betekenis op basis van een zekere vorm van niet-letterlijke vergelijking kan het gebruik van *opstelling* en *linie* in de context van een voetbalwedstrijd geanalyseerd worden als metaforisch.

In een later stadium is dit stappenplan aan de Vrije Universiteit verfijnd tot de MIPVU-procedure, onder andere omdat Steen et al. tot de conclusie kwamen dat indirectheid een goed vertrekpunt is voor het vinden van metaforiek in taal, maar dat dat niet toereikend is omdat het tegelijkertijd te breed en te beperkt is (Steen et al. 2010: 10 e.v.). Zo beargumenteren zij dat het te breed is omdat metaforiek niet alleen gebaseerd is op indirectheid: er is ook een differentiatie tussen de twee semantische domeinen die in de uitdrukking betrokken zijn en die moet overbrugd worden door een bepaalde vorm van semantische transfer van de ene betekenis naar de andere betekenis, op basis van een bepaalde vorm van overeenkomst of vergelijking. Daarnaast maken zij duidelijk dat het criterium van indirectheid ook te beperkt is om alle talige vormen van metaforiek te kunnen vastleggen: als metaforiek gedefinieerd wordt als een 'mapping' tussen twee conceptuele domeinen is het makkelijk om aan te tonen dat zulke 'cross-domain mappings' in gedachten ook gerealiseerd kunnen worden door directe in plaats van indirecte taal. Om die reden verplaatsen zij het criterium van indirectheid van het gebruik van talige symbolen naar het gebruik van conceptuele structuren. In onderzoek naar taalgebruik is in hun ogen het gebruik van een conceptueel domein als bron om een ander conceptueel domein te begrijpen en erover te praten de ware basis voor metaforiek. Zij leggen uit dat dit een vorm van indirectheid in conceptualisatie omvat die gebruikmaakt van de conceptuele structuur van een domein om zich een beeld te vormen van een ander domein dat het lokale of globale onderwerp van een uiting of boodschap is. Zij onderbouwen dit door te

zeggen dat dit type indirectheid in de conceptuele structuur van taalgebruik op verschillende manieren talig geuit kan worden. Naast het typische geval van indirecte metaforiek kan dat bijvoorbeeld ook door middel van directe metaforiek, zoals geschetst in paragraaf 2.2.1. Daarnaast besteden zij in het nieuwe stappenplan ook aandacht aan zogenaamde *metaphor markers*, tekenen die het gebruik van metaforiek kunnen signaleren. MIPVU kent daarom de volgende, overigens wel deels gelijke (punt 1 en 2), richtlijnen (Steen et al. 2010: 25 e.v.):

1. Vind metaforisch gerelateerde woorden (MRWs) door de tekst woord-voor-woord te onderzoeken.
2. Als een woord indirect gebruikt is en dat gebruik mogelijk uitgelegd kan worden door een bepaalde vorm van 'cross-domain mapping' vanuit een fundamentele betekenis van dat woord, markeer het woord dan als metaforisch gebruikt (MRW).
3. Als een woord direct gebruikt is en dat gebruik mogelijk uitgelegd kan worden door een bepaalde vorm van 'cross-domain mapping' naar een fundamentele referent of fundamentele topic in de tekst, markeer het woord dan als een directe metafoor (MRW, direct).
4. Als woorden gebruikt worden met als doel lexico-grammaticale vervanging, zoals persoonlijke voornaamwoorden van de derde persoon, of als er weglatingen (ellipsen) voorkomen waar woorden gezien kunnen worden als ontbrekend, zoals het geval is bij sommige vormen van coördinatie, en als er een directe of indirecte betekenis (over)gedragen wordt door die vervangingen en ellipsen die mogelijk uitgelegd kan worden door een bepaalde vorm van 'cross-domain mapping' vanuit een fundamentele betekenis, referent of topic, voeg dan een code voor impliciete metaforiek toe (MRW, impliciet).
5. Als een woord functioneert als signaal dat er een 'cross-domain mapping' in het spel kan zijn, markeer dat dan als een 'metafoorvlaggetje' (MFlag).
6. Als een woord een nieuw verzonden samenstelling is, onderzoek dan de verschillende woorden waaruit die samenstelling bestaat door middel van de stappen 2 tot en met 5.

De verfijning en uitbreiding van MIP is in het kort als volgt uit te leggen: stappen 1 en 2 zijn praktisch hetzelfde, stappen 3 en 4 hebben te maken met toevoegingen op het gebied van andere vormen van metaforiek, stap 5 is een ander soort toevoeging aan MIP en bevat de identificatie van signalen van metaforiek, en stap 6 voegt instructies toe voor het verwerken van nieuwe lexicale eenheden (Steen et al. 2010: 26).

3.4.1 Moeilijkheden in toepassing van de MIPVU-methode

De MIPVU-methode heeft grotere statistische betrouwbaarheid dan MIP en verzorgt ook een bredere dekking van metaforiek in taalgebruik (Steen 2010: 46). Maar dat wil niet zeggen dat de toepassing van de procedure zonder slag of stoot tot stand komt. De richtlijnen moeten nauwkeurig gevolgd worden, waarbij er extra gelet moet worden op een aantal belangrijke zaken.

Zo is het belangrijk om duidelijk aan te geven wat precies een lexicale eenheid (woord) vormt en wat niet. Zo bestaan er vaste uitdrukkingen van meerdere woorden zoals *by means of* en *of course* in het Engels (Steen et al. 2010: 27) die geteld worden als één lexicale eenheid. MIPVU kiest hiervoor omdat de data die aan de basis ligt van het MIPVU-project afkomstig is uit het British National Corpus (BNC): dit corpus kent een lijst van deze vaste uitdrukkingen bestaande uit meerdere woorden, genaamd *polywords*, die in dat corpus ook altijd als één lexicale eenheid geanalyseerd worden. Het Nederlands kent ook van deze uitdrukkingen, zoals *met name of af en toe*, maar in tegenstelling tot in het Engels worden deze woord-voor-woord geanalyseerd en niet als één lexicale eenheid: reden hiervoor is dat er geen Nederlands corpus bestaat dat net zoals het BNC een lijst heeft van vaste uitdrukkingen bestaande uit meerdere woorden (Steen et al. 2010: 135 e.v., Pasma 2011: 91).

Daarnaast kent het Nederlands nog een interessant fenomeen dat relevant is als het gaat om metaforiekidentificatie: de zogeheten scheidbaar samengestelde werkwoorden, in het Engels ook wel *separable complex verbs* of afgekort *SCVs* genoemd. Omdat het partikel in deze werkwoorden af en toe een eindje uit de buurt kan staan van het werkwoord is het soms lastig om dit type werkwoorden te herkennen. Dit kan leiden tot het incorrect analyseren van zowel partikel als werkwoord in plaats van het scheidbaar samengestelde werkwoord als geheel. Bron

van uitkomst en primair referentiekader is het woordenboek, omdat dat gebruikelijke SCVs als één unit noteert: SCVs worden daarom ook geanalyseerd als één lexicale eenheid (Steen et al. 2010: 132 e.v., Pasma 2011: 94).

Het woordenboek vervult een belangrijke functie in de MIPVU-methode. Zowel MIP als MIPVU maakt gebruik van een zogeheten corpusgebaseerd woordenboek: *Macmillan*, een woordenboek dat gebaseerd is op het grote World English Corpus (Steen et al. 2010: 130, Pasma 2011: 88). Voor een analyse van Nederlands taalgebruik kan er helaas geen gebruik gemaakt worden van een corpusgebaseerd woordenboek om de simpele reden dat dit (nog) niet bestaat voor het Nederlands. Er is wel een corpusgebaseerd woordenboek in ontwikkeling, het Algemeen Nederlands Woordenboek²⁴, maar dit is (nog) niet toereikend voor aanvaardbare metaforiekidentificatie. Voor de toepassing van MIPVU in het Nederlands, en specifiek voor de toepassing van MIPVU in deze scriptie, wordt daarom gekozen voor een zogeheten historisch gebaseerd referentiewoordenboek: de betaalde elektronische versie van de 14^e editie van de papieren *Dikke Van Dale*²⁵.

Omdat *Van Dale* een historisch gebaseerd referentiewoordenboek is neemt het ook archaïsche (gelabeld *verouderd* in *Van Dale*) en obscure woordbetekenissen op: deze betekenissen worden niet in aanmerking genomen voor analyse (Steen et al. 2010: 130, Pasma 2011: 89).

Een mogelijk problematisch aspect van de *Dikke Van Dale* is het feit dat dit woordenboek sommige zelfstandige naamwoorden definieert als nominalisaties, zoals Pasma laat zien (Pasma 2011: 90 e.v.). Zij geeft het voorbeeld van *aanpak*, dat gedefinieerd wordt als ‘het aanpakken’. Als gevolg van deze omschrijving is het moeilijk om te beslissen of dit zelfstandige naamwoord net als het werkwoord één duidelijke basisbetekenis heeft en meerdere afgeleide (mogelijke metaforische) betekenissen, of dat het slechts één algemene en vage betekenis heeft. Aan de ene kant kan gezegd worden dat het zelfstandig naamwoord duidelijk van het werkwoord is afgeleid en dus net als het werkwoord zowel concrete als

²⁴ Algemeen Nederlands Woordenboek. Verkregen op 29 mei 2012 op: <http://anw.inl.nl/show?page=help#overhetANW>

²⁵ Zie voor details over de inhoud van deze elektronische versie de site van Van Dale: <http://webwinkel.vandale.nl/feed-standaard/dikke-van-dale-online-211231.html>, verkregen op 28 mei 2012.

abstracte betekenissen heeft. Aan de andere kant kan ook gezegd worden dat het zelfstandig naamwoord één algemene betekenis heeft (monoseem is) en dat het daarom niet nodig is om een onderscheid te maken tussen concreet en abstract gebruik. Als er geen onderscheid wordt gemaakt, dan kunnen mogelijke metaforische betekenissen verloren gaan.

Zij legt uit dat er hierdoor problemen kunnen ontstaan in het vinden van een duidelijke basisbetekenis, wat tijdens de ontwikkeling van de toepassing van MIPVU op het Nederlands ook naar voren kwam in de betrouwbaarheidsanalyses. Analisten waren het onderling vaak niet eens over hoe deze zelfstandige naamwoorden aangepakt moesten worden. Enerzijds heeft dit volgens Pasma te maken met het feit dat deze zelfstandige naamwoorden gedefinieerd zijn als de handeling van het werkwoord waar ze van afgeleid zijn, anderzijds kunnen ook de intuïties van de moedertaalspreker een rol spelen. In het geval van *aanpak* kunnen analisten de enige algemene betekenis volgen (zonder naar het werkwoord te kijken) omdat ze het zelfstandig naamwoord intuïtief beoordelen als altijd abstract gebruikt. Van andere woorden (ze geeft het voorbeeld van *vervolg* dat gedefinieerd wordt als ‘het vervolgen’) kunnen analisten zeggen dat het zelfstandig naamwoord vaak gebruikt wordt in verschillende concrete en abstracte contexten en dat er in dit geval dus wel naar het werkwoord gekeken moet worden om een basisbetekenis en contextuele betekenis vast te stellen.

Om zo systematisch mogelijk te werk te gaan en om betrouwbare resultaten te behalen met deze procedure is er daarom volgens Pasma uiteindelijk voor gekozen om enkel de definities van de zelfstandige naamwoorden mee te nemen en niet die van de werkwoorden. Zij legt uit dat dat besluit in lijn is met het systeem zoals dat door MIPVU voorgesteld is. Ook al kunnen dit soort nominalisaties enige concreetheid dragen, *Van Dale* definieert ze zodanig dat ze alle betekenissen van het woord bevatten en gezien worden als min of meer algemeen of vaag. Alle instanties van dit soort zelfstandige naamwoorden in het corpusmateriaal worden dus, op basis van Pasma’s voorstel en uitleg, aangemerkt als gebruikt in algemene zin.

3.4.2 Nadere analyse met betrekking tot opzettelijkheid

In de voorgaande uitleg over de MIPVU-methode is met geen woord gerept over opzettelijkheid. Een logische verklaring hiervoor is dat de notie van opzettelijkheid, en de

identificatie ervan, pas na de lancering van MIPVU echt uitgewerkt is (Steen 2010, Krennmayr 2011).

Zo heeft Krennmayr recent een handleiding geschreven (2011: 154) die speciaal gericht is op het vinden van opzettelijke metaforiek en als waardevolle toevoeging op de methodes MIP en MIPVU gezien kan worden. Haar vertrekpunt is het vaststellen van het feit of een woord metaforisch gebruikt is of niet: dat gebeurt met MIP of MIPVU. Om de identificatie van opzettelijk gebruik vast te stellen, zo zegt zij, moet de analist nagaan of de metaforische uitdrukking, die door middel van MIP of MIPVU geïdentificeerd is, het perspectief van de ontvanger op het onderwerp van de tekst wil veranderen. Vervolgens geeft zij een lijst van kenmerken die de lezer bewust kunnen maken van het bedoelde metaforisch gebruik van een uitdrukking:

- Wordt het woord gesignaleerd (bijv. door simile of een ander signaleringsmiddel)?
- Is de metaforische eenheid in de vorm van $A = B$?
- Is de metaforische eenheid op directe wijze geuit?
- Is de metaforische eenheid nieuw?
- Is de metaforische eenheid omgeven door metaforische uitdrukkingen van soortgelijke metaforische gebieden, die op een of andere manier met elkaar verbonden zijn?
- Is de metaforische betekenis van de eenheid bij uitstek in het oog springend door, bijvoorbeeld, een toespeling te maken op het onderwerp van de tekst?
- Is de metaforische eenheid een voorbeeld van woordspeling?
- Roept de metaforische eenheid retorische effecten op zoals, bijvoorbeeld, overtuiging of humor?

Krennmayr geeft aan dat deze kenmerken opzettelijkheid niet definiëren maar dat ze gebruikt moeten worden als middel om ernaar te zoeken (Krennmayr 2011: 155). Daarnaast wijst zij erop dat niet alle vragen uit deze lijst positief beantwoord hoeven te worden. Er kunnen namelijk gevallen zijn waar een bevestigend antwoord op een van deze vragen kan wijzen op

het opzettelijk gebruik van metaforiek, waar dat in andere gevallen een combinatie van zaken kan zijn.

In de analyse van het corpusmateriaal zal deze lijst als extensie op de MIPVU-procedure aangehouden worden. Als een woord geïdentificeerd is als metaforisch gebruikt door middel van de MIPVU-methode zal, bij het vermoeden dat dit een opzettelijk gebruik inhoudt, de checklist van Krennmayr nagelopen worden. Op basis van die checklist wordt dan de beslissing genomen of een woord wel of niet opzettelijk gebruikt is.

3.4.3 Betrouwbaarheid

Zoals gemeld aan het begin van hoofdstuk drie is een gedeelte van het materiaal bij wijze van steekproef geanalyseerd door een andere masterstudent die ook ervaring heeft met MIPVU. Deze student heeft in totaal 1600 woorden geanalyseerd (534 voor voetbal, 532 voor schaatsen en 531 voor tennis) om zo in alle vier categorieën van tijdsdruk tot een acceptabel aantal te komen. De analyse van deze medestudent levert een wat ander beeld op: zo vindt deze in de voetbalsample maar 26 MRWs (tegenover 49 in dit onderzoek), in de tennissample maar 8 (!) (tegenover 67) en in de schaatssample maar 19 (tegenover 57). Vooral het verschil met de tennissample is zeer opvallend. Nadere bestudering lijkt erop te wijzen dat de MIPVU-methode niet secuur genoeg is toegepast door deze mede-beoordelaar: sommige vaker voorkomende woorden zijn met verschillende betekenissen geanalyseerd, wat ertoe leidt dat een woord soms wel en soms niet als MRW wordt aangeduid. Daarnaast komt het meerdere keren voor dat de verkeerde contextuele betekenis is genomen zodat er geen contrast meer kan ontstaan en een woord dus niet als MRW kan worden aangeduid (bijvoorbeeld bij *vrij* in *vrije trap*, waarbij de eerste definitie als de contextuele voetbalbetekenis is genomen terwijl de contextuele voetbalbetekenis – als expliciet voorbeeld – onder de tweede definitie in het woordenboek staat. Ook worden uitdrukkingen simpelweg als niet-MRW (en dus als letterlijk en niet-metaforisch gerelateerd taalgebruik) opgeschreven, zoals *in het zonnetje zetten* of *het is kat tegen muis*. Ook lijkt het alsof sommige overduidelijk metaforisch gebruikte woorden over het hoofd worden gezien (het woord *smaak* als in “dit duurt te lang naar de smaak van Van Hulten” of *seizoen* in “(...) waarvan hij er eentje wist te winnen dit seizoen”). Verder wordt van sommige

woorden aangegeven dat de contextuele betekenis niet in *Van Dale* staat, terwijl dat wel het geval is (bijvoorbeeld bij *potje* in de betekenis van *spelletje*, dat onder betekenis 7d in *Van Dale* staat). De uiteenlopende resultaten die deze betrouwbaarheidsanalyse voortbrengt liggen op basis van de nadere bestudering van de analyse van de mede-beoordelaar zeer waarschijnlijk aan de imperfecte toepassing van de MIPVU-methode van deze student en zijn vermoedelijk niet het gevolg van een onjuiste toepassing in dit onderzoek. De vergelijking met het werk van de mede-beoordelaar lijkt naar voren te brengen dat de MIPVU-methode in dit onderzoek op zeer zorgvuldige en secure wijze toegepast is, waarbij alle voorgeschreven richtlijnen tot in detail gevolgd zijn. Vergelijking van de sample leverde in geen enkel geval aanleiding tot enige aanpassing van de genomen beslissingen tijdens de MIPVU-analyse.

3.5 Voorbeelden MIPVU-analyse in live sportverslaggeving

Binnen dit onderzoek naar metaforen in live sportverslaggeving is gekozen om te kijken naar de inhoudswoorden: zelfstandige werkwoorden, zelfstandig naamwoorden, bijvoeglijk naamwoorden en bijwoorden. Aan de hand van fragmenten uit de transcripten volgt hieronder uit elke categorie een praktijkvoorbeeld van de manier waarop met MIPVU een tekst geanalyseerd kan worden op mogelijke metaforiciteit.

Voorbeeld 1 en 2: zelfstandig naamwoord & zelfstandig werkwoord

Onderstaand fragment komt uit de inleiding voor de eerste helft van de voetbalwedstrijd Ajax – Heracles. De commentator vertelt welke scheidsrechter er is aangesteld voor deze wedstrijd, te weten Jack van Hulten.

Het is Van Hulten, bezig aan z'n laatste **seizoen**, die deze wedstrijd gaat **aansturen**.

De vetgedrukte woorden zijn de woorden die in de analyse gemarkeerd zijn als metaforisch gebruikt. In beide gevallen gaat het om een indirecte, conventionele, niet-opzettelijke metafoor in de categorie 'geen druk' (want de uiting vindt plaats tijdens de inleiding voor de wedstrijd).

Wat betreft het eerste vetgedrukte woord, het zelfstandig naamwoord *seizoen*, is de analyse als volgt: de contextuele betekenis van dit woord is het gedeelte onder **a** van de als tweede opgenomen definitie van *seizoen* in de *Dikke Van Dale*. Zie hieronder:

“deel van het jaar mbt. de verschijnselen die zich daarin plegen voor te doen of de bep. bestemming die het heeft **a** deel van het jaar waarin een instelling haar gewone functies uitoefent, bv. waarin een schouwburg geregeld voorstellingen geeft of gedurende hetwelk een sportcompetitie of de wedstrijden van een bep. sporttak plaatsvindt (plaatsvinden)”

De basisbetekenis is de als eerste opgenomen definitie van *seizoen* in de *Dikke Van Dale*: “jaargetijde”. De context maakt duidelijk dat Van Hulten niet bezig is aan een letterlijk jaargetijde: hij is niet bezig aan een winter, lente, zomer of herst (al zou je wel kunnen zeggen dat Van Hulten zich in de herfst van zijn carrière bevindt, maar dat is een andere metafoor). We kunnen een deel van het jaar waarin een sportcompetitie plaatsvindt, in dit geval de vaderlandse voetbalcompetitie genaamd de Eredivisie, echter wel begrijpen in termen van een jaargetijde. Er is een contrast tussen beide betekenissen die opgelost kan worden door er een vergelijking mee te maken. Het gaat in beide gevallen om een periode in een jaar, in de contextuele betekenis gekenmerkt door het plaatsvinden van voetbalwedstrijden en in de basisbetekenis gekenmerkt door het plaatsvinden van bepaalde weerkundige verschijnselen (sneeuw in de winter, bloeiende bomen in de lente, zon in de zomer en vallende blaadjes in de herfst). Je zou kunnen stellen dat de tijd waarin een sportcompetitie plaatsvindt op een bepaalde manier gestructureerd, begrepen en besproken wordt in termen van een jaargetijde. De talige uitdrukking is een zogeheten ‘cross-domain mapping’ tussen twee kennisdomeinen van een concreter brondomein (in dit geval JAARGETIJD) naar een abstracter doeldomein (in dit geval SPORTCOMPETITIE).

Het tweede vetgedrukte woord is een werkwoord en een ander voorbeeld van een metaforisch gebruikt woord. Het woord *aansturen* is een transitief (overgankelijk) werkwoord dat in deze context de volgende betekenis heeft: “leidinggeven aan –, coördineren, managen” (vijfde en laatste definitie onder *aansturen* in de *Dikke Van Dale*). De basisbetekenis van dit woord is de als eerste opgenomen definitie in de *Dikke Van Dale*: “(mbt. een vaartuig) naar een

bepaald punt richten”. De context maakt duidelijk dat de commentator niet van mening is dat Van Hulten daadwerkelijk een vaartuig naar een bepaald punt richt (als je deze zin uit z’n context zou halen en de woorden *deze* en *wedstrijd* van een hoofdletter zou voorzien zou je wellicht kunnen denken dat Van Hulten een kapitein is en zijn boot Deze Wedstrijd naar een bepaald punt richt – maar ook dát lijkt zelfs wat vergezocht). We kunnen het leidinggeven aan een voetbalwedstrijd echter wel begrijpen in termen van het naar een bepaald punt richten van een vaartuig. De betekenissen contrasteren met elkaar en dat contrast kan uitgelegd worden door een vergelijking tussen contextuele betekenis en basisbetekenis te maken. Een voetbalwedstrijd is geen vaartuig maar kan wel gezien worden als een vaartuig dat naar een bepaald punt geleid moet worden; in dit geval een goed einde, de negentigste minuut (plus blessuretijd). In dit geval is het concretere brondomein VAARTUIG en het abstractere doeldomein VOETBALWEDSTRIJD.

Voorbeeld 3: bijvoeglijk naamwoord

Onderstaand fragment komt uit een schaatswedstrijd, te weten een rit op de 1000 meter tijdens de WK Afstanden 2012 tussen twee Noren, Mikael Flygind Larsen en Espen Aarnes Hvammen. De commentator introduceert beide schaatsers vlak voor hun rit begint:

Mikael Flygind Larsen, draait al heel **lang** mee. En de man aan de buitenbaan, Hvammen, hebben we al **lang** niet gezien.

Ook in dit geval gaat het om een indirecte, conventionele, niet-opzettelijke metafoor in de categorie ‘geen druk’ (want de uiting vindt plaats tijdens de inleiding voordat de rit begint). Hoewel er twee woorden (*lang* en *lang*) vetgedrukt zijn, gaat het in dit voorbeeld om twee instanties van hetzelfde type. Onderstaande uitleg is van toepassing op beide uitingen.

De contextuele betekenis van *lang* is te vinden onder de vierde van in totaal acht betekenissen die de *Dikke Van Dale* voor dit woord geeft: “(van tijd) geruime tijd durende (absoluut of in verhouding tot het gemiddelde of normale)”. De basisbetekenis staat onder de eerste definitie die de *Dikke Van Dale* voor *lang* geeft: “(van zaken) zekere of de genoemde uitgestrektheid in de lengte hebbend, in de lengterichting groot zijnd (antoniem: kort)”. Het is

moeilijk om de uiting *lang* in deze context te zien volgens de basisbetekenis, zeker omdat er niet iets specifiek wordt benoemd dat een bepaalde lengte heeft. Er kan dus gezegd worden dat de contextuele betekenis contrasteert met de basisbetekenis. Dit contrast kan begrepen worden door een vergelijking te maken tussen deze twee betekenissen: we kunnen iets dat een geruime tijd duurt begrijpen in termen van iets dat een bepaalde lengte heeft. Het concrete brondomein is in dit geval RUIJTE en het abstractere doeldomein is in dit geval TIJD.

Voorbeeld 4: bijwoord

Onderstaand fragment komt uit de tenniswedstrijd tussen Andy Murray en Jarkko Nieminen (tweede ronde Roland Garros). De commentator praat tijdens de rust tussen twee games over een andere tennisser, de Belg Goffin, die een ronde verder is gekomen in het toernooi.

En Goffin dus nu in de derde ronde. Dus tennissucces voor België. Dat hebben ze **hard** nodig.

Ook hier gaat het om een conventionele, niet-opzettelijke metafoor in de categorie ‘geen druk’ (want de uiting vindt plaats tijdens de pauze tussen twee games).

De contextuele betekenis van *hard* staat in de *Dikke Van Dale* onder de negende en laatste definitie van dit woord: “in hevige mate (synoniem: intens, hevig) • *iets hard nodig hebben*”. De contextuele betekenis is in dit geval dus zelfs opgenomen onder de voorbeelden die de *Dikke Van Dale* voor dit woord geeft. De basisbetekenis is de eerste betekenis die de *Dikke Van Dale* voor dit woord heeft opgenomen: “op onzachte wijze • *hard neerkomen*”. De context maakt duidelijk dat de commentator hier niet kan bedoelen dat België iets op ‘onzachte wijze’ nodig heeft. Er kan dus gezegd worden dat de contextuele betekenis contrasteert met de basisbetekenis. Het contrast tussen beide betekenissen kan begrepen worden door een vergelijking te maken tussen de contextuele betekenis en de basisbetekenis: we kunnen een succes dat nodig is in hevige mate begrijpen in termen van iets dat op onzachte wijze gebeurt. ‘Onzacht’ is misschien een wat moeilijke formulering van het woordenboek omdat het een beschrijving is in termen van een ontkenning. Bekijk het op deze manier: je zou kunnen stellen

dat als het succes 'op zachte wijze' nodig was, het niet zo belangrijk was. Als iets zacht is wil dat zeggen dat het niet hard, niet fel, niet krachtig is. *Hard* geeft hier dus aan het verlangen naar succes wel degelijk sterk en hevig was en dus het tegenovergestelde van onbelangrijk. Het concrete brondomein zou in dit geval KRACHT genoemd kunnen worden en het abstractere doeldomein GRAAD.

3.6 Aanpak kwantitatieve analyse

Alle woorden uit de drie transcripten (voetbal, schaatsen, tennis) worden na uitvoering van de MIPVU-procedure onderworpen aan een kwantitatieve analyse. Deze analyse vindt plaats op basis van één grote database waarin alle relevante kenmerken van alle woorden in verzameld zijn. Elk woord dat geanalyseerd is met behulp van de MIPVU-procedure levert als het goed is de invulling van een aantal eigenschappen op: uit welk sportverslag het afkomstig is (voetbal, schaatsen of tennis), tot welke woordsoort het woord behoort (zelfstandig naamwoord, zelfstandig werkwoord, bijvoeglijk naamwoord of bijwoord)²⁶, of het metaforisch gebruikt is (MRW) of niet (niet-MRW) en onder welke mate van tijdsdruk het woord gebruikt is (hoge druk, gemiddelde druk, lage druk, geen druk).²⁷ In dit onderzoek is ervoor gekozen om aan de hand van die database statistische toetsen in de vorm van chi-kwadraatanalyses uit te voeren omdat het gaat om mogelijke verbanden tussen twee categorische variabelen (bijvoorbeeld metaforiciteit en tijdsdruk of woordsoort en tijdsdruk). Deze analyse gebeurt op basis van een kruistabel, waarin voor elke sport binnen elke categorie van tijdsdruk de waargenomen waarden (als MRW aangeduide woorden en als niet-MRW aangeduide woorden) worden vergeleken met waarden zoals die op basis van kans te verwachten zouden zijn. De analyse wordt uitgevoerd met het statistische computerprogramma SPSS.

In de database wordt niet opgenomen of een woord indirect of direct, conventioneel of niet-conventioneel (nieuw) en opzettelijk of niet-opzettelijk is gebruikt, omdat het percentage woorden dat direct, onconventioneel en/of opzettelijk gebruikt is volgens de verwachting

²⁶ Omdat er alleen naar inhoudswoorden wordt gekeken, wordt de rest van de woorden in één grote categorie ('anders') gestopt. Ook spelersnamen (per definitie niet-metaforisch) zijn in deze categorie opgenomen.

²⁷ De MIPVU-analyses van de drie sporten leveren zodanig veel pagina's op dat ze niet als bijlage opgenomen kunnen worden. Ze zijn daarentegen wel te vinden op de bijgeleverde CD-ROM.

waarschijnlijk zeer klein (1%) zal zijn. Deze woorden worden daarom na de kwantitatieve analyse per gevonden voorbeeld uitgebreid behandeld in een kwalitatieve bespreking.

4. Resultaten

De geanalyseerde data is verdeeld in twee categorieën: metaforisch gerelateerde woorden (MRWs) en niet-metaforisch gerelateerde woorden (niet-MRWs). De verdeling van het aantal woorden over die categorieën is als volgt: totaal aantal woorden = 12.182; niet-MRWs = 10.968 (90.0%); MRWs = 1.214 (10.0%). Dat wil zeggen dat gemiddeld één op de tien woorden metaforisch gerelateerd is.

Om te zien of er een statistisch significante associatie is tussen de twee variabelen sport en metaforiciteit is er een chi-kwadraattoets uitgevoerd. Omdat er geen cellen zijn met een te verwachten waarde lager dan 5 is deze chi-kwadratanalyse technisch toegestaan. De toetsstatistiek laat zien dat er geen significante associatie is tussen de twee variabelen ($\chi^2(2) = 3.84, p > 0.05$; Cramer's $V = 0.02, p > 0.05$). De resultaten van de analyse staan hieronder in Tabel 4.1:

Tabel 4.1 Relatie van woorden met metaforiciteit, verdeeld over sport

Sport	niet-MRW	MRW	Totaal
Voetbal	3352	338	3690
% binnen sport	90.8%	9.2%	100%
Schaatsen	3966	458	4424
% binnen sport	89.6%	10.4%	100%
Tennis	3650	418	4068
% binnen sport	89.7%	10.3%	100%
Totaal	10968	1214	12182
% binnen sport	90.0%	10.0%	100%

Vanwege het niet-significante resultaat moet er geconcludeerd worden dat er wat betreft sport niets anders gebeurt dan wat men volgens kans zou mogen verwachten. Met andere woorden: er is voor sport geen significant verband met metaforiek in de zin dat de ene sport meer of minder aanleiding geeft tot het gebruik van metafoor-gerelateerde woorden dan de ander.

Wat betreft het gevonden percentage van 10% aan metaforisch gerelateerde woorden: volgens Steen et. al (Steen, Dorst, Hermann, Kaal, Krennmayr en Pasma, 2010: 189) bevatten hoofdzinnen ruw en intuïtief geschat een gemiddelde lengte van acht woorden, wat neerkomt op net iets minder dan één MRW per zin voor wat betreft dit onderzoek. Daarbij moet niet vergeten worden dat het hier alleen om metaforisch gerelateerde inhoudswoorden gaat. De functiewoorden (met name de demonstratieven en voorzetsels, die gemiddeld rond de 30% metaforisch gebruik vertonen) zijn buiten beschouwing gelaten, dus het is waarschijnlijk dat als die meegenomen waren in het onderzoek het percentage MRWs wat hoger was geweest en er dus door de bank genomen vermoedelijk gemiddeld één MRW per hoofdzin aanwezig is. Met een percentage van 10.0% en één op tien woorden MRW kan desondanks alsnog gesteld worden dat metaforiek overal aanwezig en algemeen verspreid is.

Aan de andere kant kan ook gezegd worden dat er een groot gedeelte (90.0%) niet-metaforisch gerelateerde woorden is gevonden, wat erop duidt dat een groot gedeelte van ons taalgebruik niet metaforisch is, of, zoals Steen et. al stellen (Steen, Dorst, Hermann, Kaal, Krennmayr en Pasma, 2010: 189), 'niet gerelateerd aan metaforiek'. Deze resultaten zijn grotendeels in lijn met wat Steen et. al (Steen et. al 2010: 189) rapporteerden in hun MIPVU-onderzoek naar mogelijk metaforisch gebruikte woorden in een sample van 186.888 Engelse woorden: 13.6% was daar metaforisch gebruikt, tegenover 86.3% niet-metaforisch. De resultaten komen ook overeen met Pasma's rapportage (Pasma 2011: 124) over het percentage metaforisch gebruikte woorden in een sample van 29 persoonlijke conversaties (ongeveer 51.000 woorden) afkomstig uit het *Corpus Gesproken Nederlands*: zij vond dat 11.9% van de woorden in deze sample metaforisch gebruikt was, tegenover 88.1% niet-metaforisch. Het in dit onderzoek gevonden percentage metaforisch gebruikte woorden (10.0%) is dus lager dan het in Steen et. al (Steen et. al 2010: 189) gevonden percentage van 13.5% en het in Pasma (Pasma 2011: 124) gerapporteerde percentage van 11.9%, maar dat heeft dus waarschijnlijk onder

meer te maken met het feit dat dit onderzoek in tegenstelling tot die twee onderzoeken de functiewoorden buiten beschouwing heeft gelaten. Het hier gevonden percentage van 10.0% metaforisch gebruikte woorden komt overigens wel zeer dicht in de buurt van het percentage van 11.9% dat Pasma rapporteert (Pasma 2011: 124). Het is aannemelijk dat als in dit onderzoek ook de functiewoorden waren meegenomen, de percentages wellicht nog dichter bij elkaar zouden liggen. De resultaten van dit onderzoek bevestigen daarom wat die vorige twee onderzoeken ook al lieten zien: dat metaforiek overal aanwezig en algemeen verspreid is, maar tegelijkertijd wel in een verhouding van één op tien, wat aangeeft dat het overgrote gedeelte van ons taalgebruik niet aan metaforiek gerelateerd is.

Een ander interessant en bijzonder resultaat is het extreem lage aantal instanties van metaforisch gerelateerde woorden dat onconventioneel, direct of opzettelijk gebruikt is. Slechts zes (!) van de in totaal 1.214 MRWs vallen binnen deze categorie, wat neerkomt op een graatmagere halve procent. Volgens de verwachtingen (zie paragraaf 2.5) werd rekening gehouden met 1% (wat al zeer weinig is), maar in dit geval gaat het dus om een nóg lager percentage. Overigens vonden al deze gevallen, zoals verwacht, plaats binnen de tijds categorie lage druk of geen druk. Een kwalitatieve bespreking van deze metaforisch gerelateerde woorden zal volgen in hoofdstuk 5.

Het zeer kleine percentage van dit type metaforiek zorgt er automatisch voor dat de categorie indirecte, conventionele en niet-opzettelijke metaforen zeer groot is: 99.5% (1208 gevallen) van de 1214 metaforisch gerelateerde woorden behoren tot deze categorie. De niet-significante associatie tussen metaforiciteit en tijdsdruk geeft aan dat dit beeld geldt voor de gehele linie van het gesproken taalgebruik, dus voor alle categorieën van tijdsdruk.

Gezien het zeer geringe aantal (32) gevonden twijfelgevallen (WIDLII's) is besloten om deze woorden niet verder te onderzoeken als een aparte groep. Daardoor is de data in dit onderzoek onderverdeeld in (slechts) twee groepen: metaforisch gerelateerd woord (MRW) of niet-metaforisch gerelateerd woord (niet-MRW).

In de volgende paragrafen wordt per sport bekeken of er statistisch significante associaties bestaan tussen metaforiciteit en tijdsdruk. Daarna wordt er kort gekeken naar mogelijk statistisch significante associaties tussen woordsoort en tijdsdruk. Hierbij wordt alleen

gekeken naar de inhoudswoordklassen, de rest van de woordsoorten is buitengesloten van rapportage.

Om te zien of er binnen de voetbalsport een statistisch significante associatie is tussen de twee variabelen metaforiciteit en tijdsdruk is er een chi-kwadraatanalyse uitgevoerd. Omdat er geen cellen zijn met een te verwachten waarde lager dan 5 is deze chi-kwadraatanalyse technisch toegestaan. De toetsstatistiek laat zien dat er geen significante associatie is tussen de twee variabelen ($\chi^2(3) = 2.97, p > 0.05$; Cramer's $V = 0.03, p > 0.05$). De resultaten van de analyse staan in Tabel 4.2:

Tabel 4.2 Relatie van woorden met metaforiciteit, verdeeld over tijdsdruk

Sport	Druk	niet-MRW	MRW	Totaal
Voetbal	Hoog	711	70	781
	% binnen druk	91%	9.0%	100%
	Gemiddeld	1166	105	1271
	% binnen druk	91.7%	8.3%	100%
	Laag	827	87	914
	% binnen druk	90.5%	9.5%	100%
	Geen	648	76	724
	% binnen druk	89.5%	10.5%	100%
Totaal		3352	338	3690
	% binnen druk	90.8%	9.2%	100%

Vanwege het niet-significante resultaat moet er geconcludeerd worden dat er wat betreft voetbal niets anders gebeurt dan wat men volgens kans zou mogen verwachten. Anders

gezegd: er is voor voetbal geen significant verband tussen het voorkomen van metaforisch gerelateerde woorden en de mate van tijdsdruk.

Ook voor schaatsen is er met behulp van een chi-kwadraatanalyse gekeken of er een statistisch significante associatie is tussen de twee variabelen (metaforiciteit en tijdsdruk). Ook hier waren er geen cellen met een te verwachten waarde lager dan 5 en dus is deze chi-kwadraatanalyse ook in dit geval technisch toegestaan. De toetsstatistiek laat zien dat er ook hier geen significante associatie is tussen de twee variabelen ($\chi^2(3) = 3.68, p > 0.05$; Cramer's $V = 0.03, p > 0.05$). De resultaten van de analyse staan hieronder in Tabel 4.3.

Tabel 4.3 Relatie van woorden met metaforiciteit, verdeeld over tijdsdruk

Sport	Druk	niet-MRW	MRW	Totaal
Schaatsen	Hoog	653	72	725
	% binnen druk	90.1%	9.9%	100%
	Gemiddeld	1891	238	2129
	% binnen druk	88.8%	11.2%	100%
	Laag	347	32	379
	% binnen druk	91.6%	8.4%	100%
	Geen	1075	116	1191
	% binnen druk	90.3%	9.7%	100%
Totaal		3966	458	4424
	% binnen druk	89.6%	10.4%	100%

Ook hier moet vanwege het niet-significante resultaat de conclusie getrokken worden dat er wat betreft schaatsen niets anders gebeurt dan wat men volgens kans zou mogen verwachten.

Met andere woorden: er is voor schaatsen geen significant verband tussen metaforiek en de mate van tijdsdruk.

Voor tennis is ook met behulp van een chi-kwadraatanalyse onderzocht of er er een statistisch significante associatie is tussen de twee variabelen (metaforiciteit en tijdsdruk). Ook in dit geval waren er geen cellen met een te verwachten waarde lager dan 5 en dus is deze chi-kwadraatanalyse ook hier technisch toegestaan. De toetsstatistiek laat zien dat er net als bij voetbal en schaatsen geen significante associatie is tussen de twee variabelen ($\chi^2(3) = 2.82, p > 0.05$; Cramer's $V = 0.03, p > 0.05$). De resultaten van de analyse staan hieronder in Tabel 4.4.

Tabel 4.4 Relatie van woorden met metaforiciteit, verdeeld over tijdsdruk

Sport	Druk	niet-MRW	MRW	Totaal
Tennis	Hoog	194	19	213
	% binnen druk	91.1%	8.9%	100%
	Gemiddeld	50	33	283
	% binnen druk	88.3%	11.7%	100%
	Laag	1774	216	1990
	% binnen druk	89.1%	10.9%	100%
	Geen	1432	150	1582
	% binnen druk	90.5%	9.5%	100%
Totaal		3650	418	4068
	% binnen druk	89.7%	10.3%	100%

Net als voor voetbal en schaatsen moet ook voor tennis de conclusie getrokken worden dat er niets anders plaatsvindt dan wat men volgens kans zou kunnen voorspellen. Anders gezegd: ook voor tennis is er geen significante associatie tussen metaforiek en de mate van tijdsdruk.

Om te zien of er wat metaforiciteit betreft een statistisch significante associatie is tussen woordsoort en tijdsdruk is er voor elke sport een aparte serie chi-kwadraatanalyses uitgevoerd op de twee variabelen metaforiek en tijdsdruk per individuele woordklasse. Omdat er geen cellen zijn met een te verwachten waarde lager dan 5 zijn deze chi-kwadraatanalyses technisch toegestaan. De toetsstatistieken laten zien dat er alleen binnen het voetbalcommentaar een significante associatie is tussen het gebruik van metaforiek en tijdsdruk voor een woordklasse, het bijwoord ($\chi^2(3) = 17.48, p < 0.01$; Cramer's $V = 0.19, p < 0.05$); inspectie van de standardized residuals laat zien dat deze associatie veroorzaakt wordt door 'te veel' metaforisch gebruik bij geen tijdsdruk. De rest van de chi-kwadraaten voor alle woordsoorten over alle drie de sporten zijn niet significant.

Omdat het hier een uitzondering betreft is het waarschijnlijk dat dit een toevalstreffer is tussen de grote rij toetsen die hier is toegepast. Het gaat in dit specifieke geval (de categorie geen druk) om 11 op 100 bijwoorden, de rest van de categorieën hoge druk, gemiddelde druk en lage druk laten respectievelijk 3 op 108 bijwoorden, 2 op 169 bijwoorden en 3 op 109 bijwoorden zien dus dat is bij elkaar eigenlijk te weinig om daar met stelligheid over te kunnen zeggen dat er hier daadwerkelijk sprake is van een significant effect.

De resultaten laten zien dat er op praktisch geen enkel vlak significante associaties zijn gevonden. Ten eerste is er geen significante associatie gevonden tussen sport en metaforiciteit, wat wil zeggen dat de ene sport niet meer of minder aanleiding geeft tot het gebruik van metaforisch gerelateerde woorden dan de andere. Ten tweede zijn er geen significante associaties gevonden tussen metaforiciteit en tijdsdruk in respectievelijk voetbal, schaatsen en tennis. Dat wil zeggen dat er in zowel voetbal, schaatsen als tennis niets anders gebeurt dan men volgens kans zou verwachten. Tijdsdruk is niet van invloed op metaforiek. Ten derde is er wel één significante associatie gevonden tussen het gebruik van metaforiek en tijdsdruk voor een woordklasse, het bijwoord, maar dit is waarschijnlijk een toevalstreffer vanwege de grote rij toegepaste toetsen.

5. Discussie

5.1 Mogelijke verklaringen voor de resultaten

De chi-kwadraatanalyses laten zien dat er voor geen enkele sport een significante associatie is gevonden tussen metaforiciteit en de mate van tijdsdruk. Ook is er wat betreft metaforiciteit geen significante associatie gevonden tussen woordsoort en de hoeveelheid tijdsdruk. Anders gezegd: tijdsdruk heeft geen effect op metaforiek in live sportverslaggeving. Er is nog geen mogelijke verklaring gegeven voor het feit dat zowel voetbal, tennis als schaatsen allemaal niet-significante associaties laten zien op basis van hun respectievelijke chi-kwadraatanalyses. Een eenduidige uitleg is hier niet zomaar beschikbaar. Deze analyse laat het niet zien, maar het kan te maken hebben met de persoonlijke stijl van de verslaggever in kwestie: elke commentator heeft zijn eigen manier van verslaggeven.

Zo viel het bijvoorbeeld bij tennis al tijdens de eerste transcriptie op dat de verslaggever tijdens de service en de rally's helemaal niets zei. Enerzijds wordt dat misschien ingegeven door het karakter van de tennissport, waarbij het publiek tijdens de service en de rally's stil moet zijn vanwege de concentratie van de spelers. Als iemand uit het publiek wat schreeuwt terwijl een tennisser de bal vlak voor zijn opslag een paar keer laat stuiteren, maant de umpire deze altijd tot stilte met een rustig maar vriendelijk 'quiet please' of iets van dergelijke strekking. Het lijkt erop dat de verslaggever dat gedrag van het tennispubliek overneemt, wellicht omdat hij op dat moment ook in het stadion zit en live verslag doet van de wedstrijd of omdat iedereen daar ook stil is en het dus wat vreemd voelt om er vervolgens zelf wel doorheen te praten. Daarnaast is tennis zo dynamisch dat het moeilijk is om tijdens het spel commentaar te geven: voordat er iets gezegd is, is de bal alweer aan de andere kant van het net. Toch zijn er blijkbaar ook verslaggevers die wel iets meer dan helemaal niets (het was nog steeds niet veel) zeggen tijdens de service en de rally's, iets dat naar voren kwam tijdens de zoektocht naar een andere tenniswedstrijd (vanwege het feit dat de eerste transcriptie geen woorden opleverde onder services en rally's werd er gezocht naar een andere tenniswedstrijd omdat de cellen hoge druk en gemiddelde druk anders leeg bleven). Dat geeft misschien aan dat de stijl van de verslaggever van invloed is op wat er wanneer gezegd wordt en hoe er omgegaan wordt met

mogelijke tijdsdruk. De ene verslaggever kiest ervoor om niets te zeggen, de andere besluit om zo nu en dan wat commentaar te leveren.

Het geeft misschien ook aan dat Mackenzies conceptualisatie van tijdsdruk van voetbal (Mackenzie 2005) in de praktijk wat moeilijk te extrapoleren is als het op tennis aankomt omdat de gebeurtenissen die de tennissport kenmerken zich wat moeilijker laten vangen in de vier categorieën die hij heeft vastgesteld voor de voetbalsport. Misschien moet voor tennis geconcludeerd worden dat er eigenlijk maar twee echte vormen van tijdsdruk zijn: lage druk (commentaar na het maken van een punt, snelle samenvatting van wat er zojuist gebeurd is) en geen druk (inleiding voor de wedstrijd, praatje tussen de games door). Wat dat betreft zou men misschien verwachten dat er in een tenniscommentaar relatief meer metaforiek gebruikt wordt omdat dit categorieën van tijdsdruk zijn waarbij er weinig druk aanwezig is. Er is dus in principe meer tijd voor beter gestructureerde zinnen waardoor er wellicht ook ruimte is voor (meer) metaforiek. Deze analyse laat dat echter niet zien, maar dat kan dus te maken hebben met de persoonlijke stijl van de verslaggever in kwestie.

De schaatssport verschilt ook op meerdere vlakken van voetbal, en uiteraard ook op meerdere niveaus van tennis. Schaatscommentaar wordt gekenmerkt door een groot 'middenstuk', oftewel de rit zelf, en dat is misschien ook de reden dat het commentaar bij een schaatswedstrijd vaak geleverd wordt door twee verslaggevers (om zo voor wat meer afwisseling in de verslaggeving te zorgen). Dat is ook het geval in de uitzending die voor dit onderzoek gebruikt is. Het individuele taalgebruik van de verslaggever is hier van invloed op wat er gezegd wordt, maar waarschijnlijk wordt dat wat er gezegd wordt ook wel beïnvloed door de interactie tussen beide verslaggevers. Bij voetbal en tennis is die interactie er niet omdat deze sporten (doorgaans) becommentarieerd worden door één persoon. Afhankelijk van welke persoon de overhand heeft in het commentaar zou een minder metaforische stijl kunnen prevaleren boven die van een metaforischer ingesteld persoon, of andersom natuurlijk. De in dit onderzoek uitgevoerde analyse kan daar niets over zeggen, maar het is een mogelijke verklaring voor het niet-significante resultaat van de chi-kwadraattoets van de hier nader bekeken schaatsuitzending.

Het karakter van de schaatssport is daarnaast qua begin en eind eigenlijk heel dynamisch, met daartussen een ruime periode waarin er weinig meer gebeurt dan het rijden van rondjes. Dat klinkt misschien weinig spectaculair en is misschien een wat flauwe omschrijving van deze sport, maar waar het om gaat is dat er anders dan bij voetbal heel weinig speelruimte is omdat beide schaatsers zich in een baan bevinden en deze zo snel mogelijk moeten afleggen. Je zult een schaatser nooit een sliding zien maken op een andere schaatser om vervolgens vrolijk verder te rijden. Wat betreft Mackenzies conceptualisatie van tijdsdruk van voetbal (Mackenzie 2005) en de extrapolatie daarvan naar schaatsen heeft dat tot gevolg dat de categorie gemiddelde druk heel groot wordt omdat het gedeelte tussen start (hoge druk) en finish (hoge druk) heel groot is. De rit zelf is langdurig omdat het een tijdje duurt voor ze bij hun doel (de finish) zijn, een verschil met voetbal waar er twee doelen zijn (en er dus meer variatie in tijdsdruk is, al komt dat niet terug in de associaties met metaforiciteit) en met tennis waar elk punt een doel is (dat heel vaak het liefst zo snel mogelijk veroverd moet worden, maar waar tussen elk punt weer een periode van totale rust is). Anders gezegd: ook voor schaatsen kan gesteld worden dat de conceptualisatie van tijdsdruk die Mackenzie voor voetbal heeft opgesteld (Mackenzie 2005) misschien in de praktijk wat moeilijker te extrapoleren is dan op voorhand verwacht zou kunnen worden.

Wellicht zegt de suggestie van mogelijk problematische extrapolatie van tijdsdruk naar zowel tennis als schaatsen misschien wel dat de conceptualisatie van tijdsdruk voor voetbal ook enige aanpassing behoeft. Ook voor voetbal is er namelijk geen effect van tijdsdruk gevonden: het is niet zo dat de variabele van tijdsdruk alleen voor voetbal gewerkt heeft. Dat is niet het geval. Een voorstel voor mogelijke aanpassing zou bijvoorbeeld de toevoeging van een bepaald type vrije trap kunnen zijn: de conceptualisatie van tijdsdruk voor voetbal maakt namelijk geen onderscheid tussen vrije trappen dichtbij het doel of ver weg van het doel. De vrije trap staat gecategoriseerd onder lage druk omdat het een dood spelmoment is. Een corner daarentegen, wat ook een dood spelmoment is, staat onder hoge druk ingedeeld omdat een hoekschop dichtbij het doel plaatsvindt. Vrije trappen op de rand van het zestienmetergebied zijn echter misschien nog wel gevaarlijker dan corners en zouden dus ook in de categorie hoge druk gestopt kunnen worden. Of misschien is de conceptualisatie en extrapolatie van tijdsdruk

helemaal niet problematisch en moet er simpelweg geconcludeerd worden dat er kennelijk gewoon geen effect van tijdsdruk is.

Een mogelijke verklaring voor de niet-significante resultaten van de chi-kwadraatanalyse voor de sporten voetbal, tennis en schaatsen is dat de persoonlijke spreekstijl van de verslaggever(s) mogelijk een rol speelt: voetbal en tennis wordt becommentarieerd door één iemand en schaatsen door twee. In laatstgenoemde sport zou de interactie tussen de twee commentatoren van invloed kunnen zijn. Daarnaast bleek bij tennis dat de ene commentator tijdens services en rally's wel wat zei en de andere commentator niet. Wellicht is ook de extrapolatie van Mackenzies conceptualisatie van tijdsdruk voor voetbal (Mackenzie 2005) naar schaatsen en tennis enigszins verantwoordelijk voor de niet-significante resultaten: de voor voetbal afgebakende momenten zijn misschien minder van toepassing op deze sporten omdat ze misschien niet of minder voorkomen. Een andere mogelijke verklaring is dat de conceptualisatie van tijdsdruk voor voetbal ook nog enigszins aangepast zou moeten worden, bijvoorbeeld door vrije trappen dichtbij het zestienmetergebied anders in te delen. De uitleg dat er kennelijk gewoon geen effect van tijdsdruk is lijkt ook zeer aannemelijk.

Hoe kunnen deze mogelijke verklaringen nader onderzocht worden? Uitgebreidere analyse van de aard van de sporten zou kunnen leiden tot een herziening van de extrapolaties en dus wellicht voor andere resultaten kunnen zorgen. Daarnaast is het misschien ook een optie om vervolgens meerdere transcripten van één commentator binnen één sport (voetbal) te analyseren en deze vervolgens met meerdere transcripten van dezelfde commentator binnen een andere sport (tennis) te vergelijken: zo wordt de factor 'persoonlijke stijl' buitengesloten en kan er wellicht wel iets gezegd worden over de verhouding tussen metaforiciteit en tijdsdruk. Ook wordt door de analyse van meerdere transcripten uitgesloten dat de resultaten specifiek van toepassing zijn op één wedstrijd. Daarna kunnen eventueel transcripten van een andere commentator worden geanalyseerd om zo te kijken of de variabele 'persoonlijke stijl' misschien toch een rol speelt.

Tot nog toe zijn er enkel mogelijke verklaringen gegeven voor het feit dat er geen statistisch significante associatie is gevonden tussen metaforiciteit en tijdsdruk. In de volgende paragraaf wordt nader ingegaan op de aard van de gevonden metaforische gevallen: het

overgrote deel is (zoals verwacht) indirect, conventioneel en niet-opzettelijk van aard. Slechts een zeer klein gedeelte van de metaforisch gerelateerde woorden is direct, onconventioneel of opzettelijk gebruikt. Wat zijn daar de mogelijke verklaringen voor?

5.2 Gevallen van opzettelijke metaforiek

Aan het begin van hoofdstuk 4 is al even kort aangestipt dat er zeer weinig opzettelijke metaforiek is gevonden in dit onderzoek. Dat is verbazingwekkend te noemen omdat er over het algemeen gezegd wordt dat sportcommentaar doorgaans doorspekt is van metaforiek, iets wat onder andere geïmpliceerd wordt door Steen als hij zegt dat het heel goed mogelijk is om conventionele metaforiek opzettelijk te gebruiken, waarvan de sportpagina van elke willekeurige krant voorbeelden laat zien (Steen 2008: 223).

Wellicht is het zo dat de geschreven sportpers zich inderdaad rijkelijk bedient van (opzettelijke) metaforiek, maar de sprekende sportpers laat volgens dit onderzoek zien dat dit niet het geval is. Metaforiek lijkt in het taalgebruik van de sprekende pers bijna geheel en al conventioneel, automatisch en niet-speciaal van aard te zijn, een beeld dat in overeenstemming is met de huidige theorieën over onopzettelijke metaforiek. Het minimale voorkomen van opzettelijke metaforiek is echter wel bijzonder te noemen.

Misschien is die bevreemding het gevolg van het feit dat men geneigd is om ‘die ene grappige opmerking’ tijdens die ene sportwedstrijd te onthouden om die vervolgens als exemplarisch voor de sportverslaggeving te beschouwen. Een voorbeeld zou een opmerking van NOS-verslaggever Frank Snoeks tijdens de wedstrijd Frankrijk – Engeland tijdens het EK 2012 kunnen zijn. In de eerste helft wordt de kersverse 18-jarige Engelse international en linksback Alex Oxlade-Chamberlain voorbij gespeeld door de Franse rechtsbuiten, waarop commentator Snoeks zegt dat ‘Oxlade-Chamberlain even ontmaagd wordt’. Het moge duidelijk zijn dat de verslaggever hier niet bedoelt dat de jonge verdediger op het veld zijn maagdelijkheid verliest aan een oudere Fransman. Hij probeert de kijker op een creatieve, wellicht entertainende manier, duidelijk te maken dat de jonge verdediger voor het eerst kennismakt met de manier waarop het eraan toe gaat op een Europees toernooi en dus op deze wijze zijn jeugdigheid in het voetbal verliest en nu pas ‘een echte man’ is.

Dat dit een opvallende opmerking was van Frank Snoeks werd meteen duidelijk op Twitter, waar het kort na het uitspreken van deze woorden een ware stortvloed aan tweets regende over deze uiting.²⁸ Uit sommige van deze commentaren blijkt dat mensen dit zien als mooi of creatief commentaar:

Figuur 5.1 Tweet naar aanleiding van voetbalcommentaar (1)

Figuur 5.2 Twee naar aanleiding van voetbalcommentaar (2)²⁹

Het is aannemelijk dat dit soort (sporadische) gevallen vanwege het bijzondere karakter eerder onthouden wordt dan de rest van het 'normale' commentaar. Zo zou één grappige opmerking (op een totaal van 90 minuten voetbal) ervoor kunnen zorgen dat er een verdraaid beeld ontstaat van de daadwerkelijke aard van live sportverslaggeving.

Het zou ook zo kunnen zijn dat mensen live sportverslaggeving associëren met één bepaalde commentator, bijvoorbeeld Frank Snoeks, die zich wellicht (meer dan zijn collega-

²⁸ Zie bijvoorbeeld <http://topsy.com/s?q=ontmaagd+chamberlain>, <http://topsy.com/s?q=ontmaagd+snoeks> of <http://topsy.com/s?q=ontmaagd+commentator> (verkregen op 8 juli 2012). Via Twitter kan er enkel tot een week geleden gezocht worden naar verzonden tweets, Topsy is een site waar je veel verder terug kunt zoeken.

²⁹ NB: In deze tweet staat dat Oxlade-Chamberlain gepoort werd, maar dit was niet het geval (hij werd voorbij gespeeld door de zogenaamde 'haringtruc').

verslaggevers) bedient van woordspelingen en ander creatief taalgebruik. Op deze manier zou deze ene verslaggever als de standaard voor de sportverslaggeving gezien kunnen worden. Als mensen weinig sport kijken en alleen maar de topwedstrijden meepakken zou dit effect nog eens versterkt kunnen worden omdat het vaak de beste (en dus de meest creatieve, entertainende) commentators zijn die dit soort wedstrijden toegewezen krijgen. Zo zouden mensen vaak maar één of twee verslaggevers kunnen horen, waardoor zij enkel die mensen associëren met sportverslaggeving. Het kan interessant zijn om meerdere wedstrijden van een als creatief bekend staande commentator te onderwerpen aan een metaforenanalyse. Een dergelijke analyse ligt echter buiten het bereik van dit onderzoek.

Wat echter wel binnen de mogelijkheden ligt is het nader bestuderen van het gebruik van opzettelijke metaforiek in de geschreven sportpers ten opzichte van het hier bestudeerde gebruik van opzettelijke metaforiek in de gesproken sportpers. Is het daadwerkelijk zo dat de geschreven sportpers zich ruim(er) bedient van opzettelijke metaforiek? Om die vraag te beantwoorden zal in de volgende paragraaf allereerst de in dit onderzoek gevonden voorbeelden van opzettelijke metaforiek kwalitatief besproken worden, gevolgd door een paragraaf met een kwalitatieve analyse van meerdere geschreven wedstrijdverslagen.

5.2.1 Opzettelijke metaforiek in gesproken pers

De MIPVU-analyse van het gesproken commentaar binnen de sporten voetbal, schaatsen en tennis heeft zeer weinig gevallen van opzettelijke metaforiek opgeleverd. Desondanks is het toch waardevol om deze weinige gevallen in wat meer detail te bespreken omdat een nadere analyse kan aantonen dat opzettelijke metaforiek geen 'methodologisch en theoretisch idee zonder veel inhoud is', zoals Gibbs stelt (Gibbs 2011a: 49).

Om te beginnen is het misschien handig om met een vrij simpel en concreet voorbeeld van een opzettelijke metafoor te beginnen: de simile. In dit onderzoek zijn er in het tenniscommentaar twee instanties van dezelfde simile gevonden:

Voorbeeld 1

Maar hoe dan ook, het is wel 4-0 voor Nieminen. Twee breaks. Dus die eerste set die ziet er goed uit voor de Fin. Die gaat al klaarstaan omdat de tijd er bijna opzit voor de medical time-out. Wil ook een beetje warm blijven. Want Nieminen weet ook: met Murray weet je het maar nooit. Voor hetzelfde geld **loopt hij als een kievit**.

Voorbeeld 2

En Nieminen boos. Ik begrijp die frustratie wel. Hij zal het niet uitspreken hij zal het ook niet laten blijken. Maar hij baalde enorm van al dat gedoe van Murray met zijn rug. Die nu weer **als een kievit loopt**. Maar ja, dat kan. Als die spieren dus warm worden. De stijvigheid wegebt.

Zoals uitgelegd in paragraaf 2.2.3 is metaforiek volgens Steen (Steen 2010: 56) opzettelijk wanneer metaforiek direct is. De simile is een vorm van een directe metafoor, volgens Steen (Steen 2010: 55) zelfs de meest bekende retorische vorm van zijn soort. In dit voorbeeld wordt het lopen van de tennisser Murray vergeleken met dat van een kievit. Een zeer conventionele metafoor overigens, die aantoont dat conventionele metaforiek wel degelijk opzettelijk gebruikt kan worden, zoals Steen stelt (Steen 2008: 223). Gibbs betwist dat (ten onrechte) als hij zegt dat opzettelijke metaforen anders zijn dan conventionele metaforen (Gibbs 2011a: 27). Het woord *kievit* is hier wel gerelateerd aan een metaforische vergelijking maar het woord zelf is niet indirect gebruikt. De lexicale eenheid *kievit* roept hier een overeenstemmend concept op dat direct verbonden kan worden aan de referent die de taalgebruiker in zijn mentale representatie van de zin moet oproepen. Er is geen 'cross-domain mapping' nodig van het concept KIEVIT naar een andere referent dan 'kievit' omdat het woord hier op zichzelf begrepen moet (en kan) worden. Er is geen contrast tussen de betekenis in de context van deze zin en een andere betekenis daarbuiten (de basisbetekenis). Deze retorische vorm introduceert zo heel even zijn eigen brondomein dat als een lokaal onderwerp met zijn eigen referent functioneert. Het draait hier om bewust, opzettelijk gebruik van een brondomein voor retorische doeleinden (Steen 2008: 225). Het woordje *als* functioneert hier ook als lexicaal signaal voor de ontvanger dat deze opzettelijke metafoor begrepen moet worden als een metafoor en maakt de ontvanger attent op de bedoelde communicatieve functie van deze opzettelijke metafoor; het veranderen van perspectief (Steen 2010: 58). In dit geval instrueert de commentator de ontvanger om het lopen van Murray tijdelijk te bekijken vanuit een ander

standpunt (dat van de kievit) en het lokale topic even opnieuw vanuit dat oogpunt te bekijken. Het retorische doel van deze perspectiefverandering zou in dit geval entertainment in combinatie met verduidelijking of verheldering kunnen zijn omdat de verslaggever op een enigszins speelse maar tegelijkertijd heel duidelijke manier wil aangeven dat Murray geen enkele last meer heeft van enige lichamelijke klachten. Dit zijn overigens de enige twee gevonden gevallen van similes in het totale onderzoek. Dit is misschien niet zo verwonderlijk: zo liet Steen bijvoorbeeld zien dat mensen maar zeer sporadisch similes gebruiken wanneer zij met elkaar communiceren (door middel van metaforiek) en hun metaforische intenties willen uiten (Steen 2008: 220).

In het tenniscommentaar is nog een ander type opzettelijke metaforiek gevonden. In eerste instantie (lees: op papier) lijkt het misschien een conventionele en onopzettelijke metafoor, maar in combinatie met de beelden lijkt het wel degelijk om een opzettelijke te gaan. De tekst uit het transcript is als volgt:

Voorbeeld 3

Forceert hier. Nee. Het zal me niet verbazen als hij **de handdoek gaat gooien**. En dus is er weer geen succes voor Murray in een Grand Slam.

In dit fragment praat de commentator over Andy Murray, die tijdens de wedstrijd last lijkt te hebben van een rugblessure en daardoor dreigt de wedstrijd te moeten opgeven. De verslaggever formuleert dat door middel van een conventionele metafoor: *de handdoek gooien*. Op het eerste gezicht lijkt hier dus niets bijzonders aan de hand te zijn: Murray gooit hier niet letterlijk met een handdoek. Volgens de tekst althans, want als we kijken naar de beelden waarop deze woorden worden uitgesproken dan is Murray te zien met een handdoek in zijn handen, die hij vervolgens aan de ballenjongen geeft.³⁰

³⁰ Voor bewegend beeld zie de bijgeleverde CD-ROM.

Figuur 5.3 Andy Murray ‘gooit de handdoek’

In combinatie met deze beelden verandert de strekking van de uiting van de commentator. In dit geval kan er namelijk beargumenteerd worden dat er sprake is van een woordspeling. De contextuele betekenis van *de handdoek gooien* is namelijk conventioneel metaforisch, maar trekt door de beelden toch de aandacht omdat er daadwerkelijk een handdoek te zien is. Als gevolg zouden de kijkers het contrast tussen de gemarkeerde metaforische betekenis en de gewone niet-metaforische betekenis van deze woorden kunnen opmerken en zich afvragen of ze de basisbetekenis van deze woorden (en dan met name *handdoek*) moeten gebruiken. Als ze dat doen, dan komen ze erachter dat deze niet-metaforische betekenis ook relevant is omdat Murray hier een handdoek vastheeft en vervolgens aan de ballenjongen overhandigt. Hij gooit de handdoek niet, wat dit voorbeeld nóg overtuigender had gemaakt, maar het gaat om het feit dat het beeld van de handdoek in combinatie met de conventionele metaforische uitdrukking *de handdoek gooien* de uiting een dubbelzinnig karakter geeft. Vanwege dit dubbelzinnige karakter ontstaat er een woordspeling, die niet anders dan opzettelijk genoemd kan worden. De verslaggever had bijvoorbeeld ook kunnen zeggen “Nee, het zal me niet verbazen als hij gaat opgeven”. Daarnaast is op de bewegende beelden te horen dat de commentator zijn zin even lijkt in te houden voordat hij “de handdoek gaat gooien” zegt (“Het zal me niet verbazen als hij eh.. de handdoek gaat gooien”). Daardoor lijkt het alsof de verslaggever nog wat extra nadruk wil leggen op deze woorden, wat de uiting alleen maar meer verdacht opzettelijk maakt.

Ook dit is een voorbeeld van een conventionele metafoor die opzettelijk gebruikt wordt. Het noodzakelijke kenmerk dat de kijker erop moet wijzen dat deze opzettelijke metafoor gerealiseerd moet worden als een metafoor komt in dit geval in de vorm van een bijkomende relevante betekenis die in woordspeling resulteert (Steen 2010: 58). Ook hier is de functie van dit kenmerk van opzettelijke metafoor om de kijker op de bedoelde communicatieve functie

van het veranderen van perspectief te wijzen, en in dit geval heeft dat het retorische doel om voor entertainment te zorgen (het is een gemakkelijke opmerking). Semino heeft (Semino 2008) nog een andere term voor dit type metaforiek geopperd: *topic-driven metaphor*. White (White 2011: 104 e.v.) legt dit soort metaforiek als volgt uit: een woord uit het semantische veld van het onderwerp (het *topic*) verzorgt in dit geval de talige metafoor voor een uitdrukking. De motivatie zit in dit geval besloten in het onderwerp van discussie. Vooral krantenkoppen maken gebruik van *topic-driven metaphor*, de voorbeelden uit paragraaf 2.2.3 zijn hier ook voorbeelden van. Ook White stipt aan dat het hier gaat om het opzettelijk inzetten van een strategie die erop gericht is om de aandacht van de ontvanger te trekken. In dit geval is het actuele onderwerp het mogelijke opgeven van Andy Murray vanwege zijn blessure en dat *topic* drijft de commentator ertoe de metafoor *de handdoek gooien* te gebruiken op het moment dat Murray daadwerkelijk een handdoek vastheeft. Vanwege het feit dat deze metafoor niet alleen een voorbeeld is van een opzettelijke metafoor maar ook nog een geval van *topic-driven metaphor* lijkt te zijn, is dit voorbeeld nog net even wat complexer van aard.

In het voetbalcommentaar is een soortgelijke opzettelijke metafoor als het voorbeeld van Andy Murray te vinden. In dit fragment lijkt de tekst alleen opnieuw geen aanleiding te geven tot een andere conclusie dan dat wat hier wordt gezegd louter conventioneel en onopzettelijk is. Dit is de tekst waar het om draait:

Voorbeeld 4

Dit is Armenteros. Van Rhijn. Zit er wat ongemakkelijk tussen. En de redding uiteindelijk van Vermeer. Het gebeurt allemaal **met vallen en opstaan**.

De doelman van Ajax, Kenneth Vermeer, verricht een moeizame redding en dat verwoordt de commentator door middel van een op het eerste oog conventionele en onopzettelijke metafoor: het gebeurt *met vallen en opstaan*. Met alleen de tekst voorhanden lijkt er niets bijzonders te gebeuren, maar ook in dit geval is de combinatie met de beelden essentieel. Daarop is te zien dat Kenneth Vermeer in eerste instantie valt, de bal niet vast heeft en kort

voor zijn lichaam weer loslaat, waarop hij (half) opstaat om vervolgens weer richting de bal te duiken:³¹

Figuur 5.4 Kenneth Vermeer verricht zijn redding ‘met vallen en opstaan’

Net als bij het vorige voorbeeld van Andy Murray lijkt er ook hier een woordspeling in het spel te zijn. *Met vallen en opstaan* heeft een conventionele metaforische betekenis, die zoveel betekent als dat iets moeizaam gaat (met ups en downs), maar door de beelden vallen deze woorden op omdat de hoofdpersoon werkelijk valt op het gras en weer opstaat, of daar in ieder geval een poging toe onderneemt. De kijkers zouden het contrast tussen de afwijkende metaforische betekenis en de vertrouwde niet-metaforische betekenis van deze woorden kunnen bespeuren en zichzelf de vraag stellen of ze de basisbetekenis van deze woorden moeten activeren. Zodra ze dat doen ontdekken ze dat deze niet-metaforische betekenissen ook relevant zijn omdat Vermeer richting het gras valt, ondertussen de bal weer loslaat, en vervolgens opnieuw een poging doet om op te staan om weer bij de bal te komen. De uiting van de verslaggever zorgt in combinatie met de beelden voor een dubbelzinnige klank van de doorgaans conventionele metaforische uitdrukking *met vallen en opstaan*. De dubbelzinnige signatuur creëert een woordspeling, waarvan men niet anders kan zeggen dan dat deze opzettelijk van aard is. De commentator had namelijk ook het volgende kunnen zeggen: “Het gebeurt allemaal zeer, zeer moeizaam”. Maar, dat deed hij niet – en daarbij komt dat ook in dit geval de intonatie van de verslaggever een rol lijkt te spelen; op het bewegende beeld is namelijk te horen dat hij kort na het woordje *met* heel even inhoudt en zo extra nadruk op de daarop volgende woorden *vallen en opstaan* legt.

³¹ Voor bewegend beeld zie de bijgeleverde CD-ROM.

Net als de voorgaande voorbeelden is ook dit een opzettelijke gebruikte conventionele metafoor. Zoals ook in het geval van het vorige voorbeeld van Andy Murray is de bijkomende relevante betekenis die de woordspeling tot gevolg heeft het noodzakelijke kenmerk dat de kijker erop wijst dat deze opzettelijke metafoor in kwestie gerealiseerd moet worden als een metafoor. Opnieuw is de functie van deze woordspeling om de kijker op de bedoelde communicatieve functie van perspectiefverandering te duiden, waarbij het retorische doel wederom het verzorgen van entertainment gezegd kan worden te zijn (het is een scherpe observatie). Ook hier is waarschijnlijk sprake van een *topic-driven metaphor*: het moeizame begin van Ajax in de wedstrijd wordt geïllustreerd door de halve redding van Kenneth Vermeer, en dit actuele onderwerp verleidt de commentator er wellicht toe de woorden *met vallen en opstaan* (afkomstig uit het semantische veld van het *topic* dat besproken wordt) te gebruiken die vervolgens een talige metafoor verzorgen. In beide gevallen kan gezegd worden dat er hier sprake is van woordenspel: *woorden* omdat er contrast is tussen de beide betekenissen en *spel* omdat het de kijker (hopelijk) een glimlach oplevert.

In het voetbalcommentaar zit ook nog een ander type opzettelijke metaforiek, een voorbeeld dat verschilt van de hiervoor besproken gevallen. Aan het einde van de eerste helft vat de commentator de eerste vijfenveertig minuten kort samen en dat doet hij op de volgende manier:

Voorbeeld 5

Het is voorlopig kat tegen muis alleen **de kat bijt niet echt door**. Eén keer gebeurde dat van Ajax-zijde en dat levert een 1-0 ruststand op in Amsterdam via de treffer van Theo Janssen.

De verslaggever geeft op een conventionele, onopzettelijke metaforische manier weer dat Ajax tot nog toe de baas is over Heracles in deze wedstrijd door te stellen dat het voorlopig *kat tegen muis* is. Hij werkt deze metafoor vervolgens echter verder uit door daaraan toe te voegen dat 'de kat niet echt doorbijt'. In deze toevoeging lijken alle woorden niet metaforisch gebruikt te zijn, maar door het begin van de uiting wél metaforisch gerelateerd. De contextuele betekenis van *kat* is niet anders dan de basisbetekenis van *kat*, en dat lijkt ook voor *doorbijten* te gelden. De zin gebruikt woorden, concepten en referenten die direct aan elkaar gerelateerd

zijn. Op die manier schept de verslaggever kortstondig een afzonderlijke gedeelte binnen zijn commentaar waarin de kijker met een nieuw stel referenten voor de dag moet komen (inclusief katten, muizen, etcetera) die in een bepaalde verhouding tot elkaar staan, wat ook expliciet genoemd wordt in de tekst. Er is geen ‘cross-domain mapping’ nodig van het concept KAT, MUIS of DOORBIJTEN naar een andere referent dan ‘kat’, ‘muis’ of ‘doorbijten’ omdat deze zin op zichzelf begrepen moet worden. Er is geen contrast tussen de contextuele betekenis en de basisbetekenis van deze woorden.

Overigens zou men kunnen beargumenteren dat de figuurlijke betekenis van *doorbijten* als in “in ijver volhouden (synoniem: doorzetten)” hier wel (of ook) van toepassing is, omdat *doorzetten* als synoniem wordt gegeven en Ajax dat volgens de verslaggever nog niet echt doet. Dit lijkt echter niet aannemelijk, omdat de betekenis van *doorzetten* in dit geval meer “zich sterker doen gelden” is dan “in ijver volhouden”: laatstgenoemde betekenis geeft aan dat er sprake is van een vervelende, lastige situatie waarin het nodig is om toch nog even door te gaan, terwijl eerstgenoemde betekenis meer uitgaat van een machtspositie waarin iemand het vermogen heeft om nog even een tandje bij te schakelen. Dit subtiele verschil in betekenissen lijkt ook terug te komen in een voorbeeld dat het woordenboek geeft. Zo noteert de *Dikke Van Dale* voor *doorbijten* als in “in ijver volhouden (synoniem: doorzetten)” het volgende voorbeeld: “die studie is niet prettig, toch moet je doorbijten”. Die strekking lijkt niet van toepassing op Ajax in de wedstrijd tegen Heracles omdat Ajax geen moeite heeft met Heracles: de Amsterdammers zijn veel sterker en spelen misschien zelfs een beetje met hun tegenstander, wat ook weergegeven wordt door het eerste gedeelte van de uiting van de commentator: *het is kat tegen muis*.

In de toevoeging die de verslaggever na “het is voorlopig kat tegen muis” geeft wordt de taal dus direct gebruikt om een conceptueel domein (DIEREN) neer te zetten dat heel even functioneert als een lokaal onderwerp, los van de rest van de tekst. Dit afwijkende onderwerp wordt vervolgens gebruikt om een metaforische vergelijking te maken met het overkoepelende onderwerp, de voetbalploegen Ajax en Heracles. Zoals Steen uitlegt (Steen 2010: 53 e.v.) vindt deze metaforische vergelijking echter niet plaats op het niveau van contrasterende verhoudingen tussen woorden en hun betekenissen (bedoelde referenten) in deze uiting – dat

is waarom dit een voorbeeld van een directe metafoor is. En, zoals al eerder herhaald: metaforiek is opzettelijk wanneer metaforiek direct is (Steen 2010: 56). De commentator had immers ook kunnen toevoegen dat “Ajax niet echt doorzet” maar in plaats daarvan koos hij ervoor om “de kat bij niet echt door” te zeggen. De verslaggever creëert heel even een beeld waarin we Ajax en Heracles zien als een kat en een muis, waarbij de kat zodanig de baas is over deze muis dat hij deze misschien al vastheeft in zijn mond, wat met de muis speelt, zijn tanden zelfs in de muis kan zetten wanneer hij dat wil – maar dat voorlopig (nog) niet doet. De daaropvolgende zinnen gaan ‘gewoon’ weer over Ajax en Heracles, al is “Eén keer gebeurde dat van Ajax-zijde” nog wel een verwijzing naar *doorbijten*, waarmee de commentator dat werkwoord gelijk lijkt te stellen met het maken van een doelpunt. Dat is misschien wel passend, aangezien je je tegenstander in het veld het meest pijn kan doen door een goal te scoren, zo het voor een muis het meest pijn doet als een kat krachtig zijn tanden in hem zet. Op die manier vervult de onafhankelijke weergave van katten en muizen in die ene zin dus een vergelijkende functie.

Deze metafoor is opzettelijk omdat de kijker geen andere keus heeft dan bewust een ‘cross-domain mapping’ op te zetten tussen het conceptuele domein van dieren (katten en muizen) en dat van voetbalploegen (Ajax en Heracles). Het kenmerk dat de kijker erop moet wijzen dat deze opzettelijke metafoor gerealiseerd moet worden als een metafoor komt in dit geval in de vorm van de directe talige expressie van een conceptueel brondomein (DIEREN) dat de kijker aanspoort om kortstondig een nieuwe, afwijkende structuur op te zetten. De functie van dit kenmerk is om de kijker op de bedoelde communicatieve functie van het veranderen van perspectief te wijzen, wat in dit voorbeeld ook voornamelijk entertainment als retorisch doel lijkt te hebben. De uitdrukking *het is kat tegen muis* is conventioneel metaforisch, maar door die metafoor verder uit te werken voegt de commentator iets extra’s aan toe aan zijn verslag en maakt hij het interessanter en gemakkelijker dan wanneer hij simpelweg zou zeggen ‘Het is kat tegen muis maar Ajax zet nog niet echt door’ of iets in die trant.

Deze vijf voorbeelden uit het tennis- en voetbalcommentaar zijn de enige gevonden gevallen van opzettelijke metaforiek. Het zijn er zeer weinig, maar binnen dit geringe aantal exemplaren zijn wel drie verschillende soorten te bespeuren: simile, woordspeling en

uitgewerkte metaforiek. Dit zijn ook de drie typen die Steen expliciet bespreekt in één van zijn belangrijkste artikelen over opzettelijke metaforiek (Steen 2010: 56 e.v.).

Het is misschien opgevallen dat er geen voorbeelden van onconventionele metaforiek zijn voortgekomen zijn uit de analyse van het voetbal- en tenniscommentaar. Dat klopt; die sporten hebben geen enkel geval van onconventionele metaforiek voortgebracht. In het schaatscommentaar komt daarentegen wel een voorbeeld van een onconventionele metafoor voor, en die is ook nog eens opzettelijk gebruikt. Dit voorbeeld is al even aangehaald in paragraaf 2.2.2:

Nog niet iedereen is binnen, het was druk in de **aanvliegroutes** naar Heerenveen.

Het woord *aanvliegroute* heeft maar één betekenis in de *Dikke Van Dale*: “vaste, voorgeschreven route waarlangs vliegtuigen een landingsterrein naderen”. Die betekenis is niet van toepassing in deze context omdat het geenszins aannemelijk is dat mensen zich door de lucht naar een schaatsstadion begeven, laat staan dat het stadion in kwestie (Thialf) of de stad waarin dat stadion ligt (Heerenveen) een eigen vliegveld heeft. Het is logischer om aan te nemen dat de commentator vertelt hoe druk het is op de snelwegen naar het schaatsstadion, gezien het feit dat de meeste mensen zich per auto naar een dergelijk evenement verplaatsen. Omdat het zowel in de context als in de definitie van het woordenboek om reizen gaat is het echter wel mogelijk om een contrast te vormen tussen de contextuele betekenis (alhoewel die niet in het woordenboek staat) en de basisbetekenis van *aanvliegroute*. We kunnen de wegen waarop auto’s zich naar een stadion begeven begrijpen in termen van een vaste route waarlangs vliegtuigen een landingsterrein naderen.

Het is niet meteen duidelijk of dit woord een eigen vondst is van de commentator in kwestie of dat het misschien een wat nieuwere uitdrukking is die nog niet is verschenen in het woordenboek. Zoals Krennmayr stelde (Krennmayr 2011: 68 e.v.) is de scheidslijn tussen nieuw taalgebruik en conventioneel taalgebruik niet altijd even duidelijk. Het feit dat een woord of een woordbetekenis nog niet in het woordenboek is opgenomen kan erop wijzen dat dat woord op een bijzondere manier is gebruikt: dit zou zo’n voorbeeld kunnen zijn van een vrij

nieuwe metafoor die wel als lexicaal item (qua basisbetekenis) in het woordenboek staat, maar waarvan de contextuele betekenis nog niet is opgenomen.

Een kleine, simpele zoekopdracht met Google op enkel het woord *aanvliegroute* lijkt het beeld gedeeltelijk te bevestigen dat dit geen eigen vondst is van de commentator maar dat het gaat om een wat nieuwere uitdrukking die waarschijnlijk nog niet als zodanig in het woordenboek is opgenoemen. Zo wordt er een document gevonden waarin het woord *aanvliegroute* een andere betekenis heeft dan zoals die in het woordenboek beschreven staat:

Het Nieuwe Werken is al aardig ingeburgerd en de belangstelling ervoor neemt nog steeds behoorlijk toe. Met die toenemende belangstelling komt ook regelmatig de vraag naar voren: waar begin je met HNW? Wat is de beste **aanvliegroute** om HNW in een organisatie in te voeren? Begin je dan met de huisvesting (bricks) en de ict (bytes) of neem je (het gedrag van) de mensen (behavior) als vertrekpunt? In dit artikel een overzicht van voor- en nadelen van de verschillende **aanvliegroutes**.³²

Dit woord is wellicht nog figuurlijker gebruikt dan het voorbeeld uit het schaatscommentaar, omdat het in deze context niet eens meer met reizen te maken heeft maar met de manier waarop een bepaalde bedrijfsvoering het beste ingevoerd kan worden. Het woord *route* heeft hier betrekking op een een figuurlijk te kiezen richting van een bedrijf, terwijl het in het schaatsvoorbeeld nog om een letterlijke route naar het stadion gaat, zij het niet door de lucht maar via de snelweg.

In de zoekresultaten is nog een bijzonder voorbeeld van het woord *aanvliegroute* in de gevonden, in de titel van een PDF-document dat ook lijkt te gaan over bedrijfsvoering³³:

Management en medezeggenschap, een integrale benadering

De beste **aanvliegroute** voor goed overleg.

De strekking van het woord *aanvliegroute* lijkt hier synoniem te zijn aan dat van het vorige. Ook in dit geval gaat het om een soort handleiding die (figuurlijk) richting moet geven aan een

³² <http://hnwbijdeoverheid.nl/geen-categorie/wat-is-de-beste-aanvliegroute-voor-hnw-bricks-bytes-of-behavior/>, verkregen op dinsdag 10 juli 2012

³³ http://scripts.wknl.com/gidsonline/images/Management_en_medezeggenschap.pdf, verkregen op dinsdag 10 juli 2012

bepaalde bedrijfssituatie, in dit geval niet het invoeren van een nieuw soort manier van werken maar het voeren van succes overleg.

In de gevonden zoekresultaten staat verder nog een link naar een webpagina die net als in het eerste voorbeeld over 'het nieuwe werken' gaat³⁴, maar hoewel deze link van een veel oudere datum is (18 april 2009) dan de link van het eerste voorbeeld (20 maart 2012) lijkt het meest recente artikel gezien de inhoud simpelweg het één en ander overgenomen te hebben – wellicht ook de metafoor 'aanvliegroute'? – van het wat oudere artikel.

De overige resultaten van Googles zoekresultaten op het woord *aanvliegroute* hebben allemaal betrekking op de betekenis van het woord zoals dat opgenomen is in de *Dikke Van Dale*, oftewel op vliegtuigen en de voorgeschreven routes waarlangs zij een bepaalde bestemming naderen. Deze kleine zoektocht geeft aan dat het woord *aanvliegroute* zoals dat door de verslaggever in het schaatscommentaar gebruikt is waarschijnlijk geen nieuwe vondst is van de commentator zelf maar dat het een wat nieuwere uitdrukking is waarvan de contextuele betekenis zijn weg naar het woordenboek nog niet gevonden heeft. De toepassing in de context van sport is daarentegen wel nieuw te noemen omdat de contextuele betekenis van het woord in het schaatsverslag enigszins van de met Google gevonden voorbeelden, wat er wellicht op duidt dat het woord *aanvliegroute* in de toekomst de toevoeging van niet één maar meerdere betekenissen aan het woordenboek zou kunnen gebruiken. Daar komt bij dat het woord in de context van bedrijfsvoering eerder een voorbeeld lijkt te zijn van het abstracte taalgebruik of jargon dat het bedrijfsleven kenmerkt. In de context van het schaatsverslag heeft het woord *aanvliegroute* daarentegen een komisch effect, wat wellicht verklaard kan worden door het feit dat ook dit een voorbeeld is van een *topic-driven metaphor*. In dit geval is *aanvliegroute* namelijk een woord uit het semantische veld van het actuele onderwerp (het *topic*), 'reizen', omdat het gaat over hoe druk is het op de wegen naar het stadion. Bij de voorbeelden die met Google werden gevonden is de connectie met 'reizen' er niet en dat geeft

³⁴ <http://www.sjoerdblauw.nl/2009/04/18/de-aanvliegroute-naar-het-nieuwe-werken/>, verkregen op dinsdag 10 juli 2012

aan dat *aanvliegroute* in de context van het schaatsverslag nog net iets ingewikkelder in elkaar steekt.

De drie sporten voetbal, tennis en schaatsen hebben bij elkaar het schamele aantal van zes opzettelijke metaforen voortgebracht, waarvan er één onconventioneel van aard is. De commentatoren lijken daarmee niet te beantwoorden aan het beeld dat live verslaggeving van sportwedstrijden een bron is van creatieve bloemrijke uitingen. In de volgende paragraaf worden enkele sportverslagen uit de krant onder de loep genomen om te kijken of de geschreven sportpers zich daar in tegenstelling tot zijn gesproken wederhelft wél (in ruimere mate) van bedient.

5.2.2 Opzettelijke metaforiek in geschreven pers

Als onderwerp van de kwalitatieve analyse van enkele artikelen uit de geschreven pers is een recent evenement gekozen: de EK-finale tussen Spanje en Italië van zondag 1 juli 2012. Via internet zijn van de volgende verschillende Nederlandse kranten de verslagen van deze finalewedstrijd opgezocht: Algemeen Dagblad³⁵, De Telegraaf³⁶, De Volkskrant³⁷, Het Parool³⁸, NRC Handelsblad³⁹ en Trouw.⁴⁰ Ook is gekeken naar de verslagen op de websites van de twee grootste sportbladen van Nederland; het voetbalblad Voetbal International⁴¹ en het voormalige Sportweek, dat tegenwoordig NUsport⁴² heet. In totaal komt het aantal onderzochte geschreven sportverslagen daarmee op acht stuks uit.

³⁵ <http://www.ad.nl/ad/nl/4562/Voetbal/article/detail/3279992/2012/07/01/Oppermachtig-Spanje-zet-met-triple-kroon-op-suprematie.dhtml>, verkregen op dinsdag 10 juli 2012

³⁶ http://www.telegraaf.nl/telesport/voetbal/ek-2012/12471006/_GEEN_MAAT_OP_SPANJE_.html, verkregen op dinsdag 10 juli 2012

³⁷ <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/10896/EK-Voetbal/article/detail/3280028/2012/07/01/Spanje-wint-EK-met-champagnevoetbal-van-zuiverste-soort.dhtml>, verkregen op dinsdag 10 juli 2012

³⁸ <http://www.parool.nl/parool/nl/10906/EK-Voetbal/article/detail/3279993/2012/07/01/Spanje-kroont-zich-weer-tot-Europees-kampioen.dhtml>, verkregen op dinsdag 10 juli 2012

³⁹ <http://www.nrc.nl/sport/2012/07/01/superieur-spanje-opnieuw-europees-kampioen-ek-finale-al-voor-rust-beslist/>, verkregen op dinsdag 10 juli 2012

⁴⁰ <http://www.trouw.nl/tr/nl/4508/Sport/article/detail/3279993/2012/07/01/Spanje-kroont-zich-weer-tot-Europees-kampioen.dhtml>, verkregen op dinsdag 10 juli 2012

⁴¹ <http://www.vi.nl/eknieuws/223724/Spainje-prolongeert-EKtitel-na-simpele-zege-op-Italië.htm>, verkregen op dinsdag 10 juli 2012

⁴² <http://www.nusport.nl/internationaal/2849029/spanje-opnieuw-beste-van-europa.html>, verkregen op dinsdag 10 juli 2012

Van deze acht verslagen is er eigenlijk maar eentje die er wat betreft metaforisch taalgebruik tussenuit springt: dat is het verslag van De Volkskrant. Drie kranten (AD, Het Parool, Trouw) lijken hun verslag rechtstreeks van het ANP overgenomen te hebben gezien de overduidelijke overeenkomsten van hun teksten. De verslagen van De Telegraaf, NRC, Voetbal International en NUsport zijn wel origineel (als in: van eigen hand), maar bevatten geen gevallen van opzettelijke metaforiek. Van de drie kranten die het artikel van het ANP gebruikt hebben, hebben Het Parool en Trouw daarbij zelfs de titel overgenomen ('Spanje kroont zich weer tot Europees kampioen'), waar het AD die nog enigszins heeft aangepast ('Oppermachtig Spanje zet met 'triple' kroon op suprematie'). De eerste zin van de eerste alinea van die verslagen verwijst in alle gevallen terug naar de titel:

Aan de heerschappij van Spanje in het internationale voetbal komt maar geen einde. In Kiev won het land zondag de finale van het Europees kampioenschap van Italië, 4-0.

Het woord *heerschappij* verwijst terug naar het werkwoord *kronen* in het geval van de verslagen van Het Parool en Trouw en naar het zelfstandig naamwoord *kroon* wat betreft het verslag van het AD. De schrijver van het stuk geeft op deze manier aan dat Spanje momenteel de koning van het internationale voetballandschap is. Het AD benadrukt dat nog eens door het bijvoeglijk naamwoord *oppermachtig* en het zelfstandig naamwoord *suprematie* te gebruiken. Gezien de verschillende woorden die verwijzen naar het voetballende gezag van Spanje zou er wellicht sprake kunnen zijn van opzettelijkheid, en dan met name in het geval van het AD. De woorden *heerschappij*, *oppermachtig* en *suprematie* hebben allen contextuele betekenissen die niet verschillen van hun basisbetekenissen: er is dus geen sprake van indirecte metafoor. Het zelfstandig naamwoord *kroon* en het werkwoord *kronen* zijn wel voorbeelden van indirecte conventionele metaforen. Het is mogelijk om het begin van het artikel van het AD te zien als een uitgewerkte metafoor, al duurt die niet echt lang voort. De woorden *heerschappij*, *oppermachtig* en *suprematie* zouden dan onderdeel zijn van een metaforische vergelijking (metaforisch gerelateerd zijn) maar zelf niet metaforisch gebruikt zijn. Het conceptuele domein dat dan kortstondig als zelfstandig onderwerp binnen de tekst functioneert, zou bijvoorbeeld KONINLIJK GEZAG genoemd kunnen worden, wat vervolgens gebruikt wordt om een metaforische

vergelijking uit te voeren met het overkoepelende onderwerp, het superieure voetballende vermogen van de voetbalploeg Spanje. Het gaat in dit geval dus om een directe metafoor omdat de metaforische vergelijking in deze uiting niet plaatsvindt op het niveau van een contrasterende verhouding tussen woorden en hun betekenissen (bedoelde referenten).

Aan de ene kant lijkt de opzettelijke aard aannemelijk omdat het erop lijkt dat het AD door de aanpassing van de titel (ten opzichte van Het Parool en Trouw), waarin extra verwijzingen zitten naar het woord *heerschappij* uit het originele ANP-artikel, nog wat meer van het stuk probeert te maken dan het simpelweg over te nemen (al doet het dat wel met de rest van de tekst). Aan de andere kant zou gezegd kunnen worden dat de hier gebruikte woorden in deze context van sport zo conventioneel zijn dat het bijna niet meer opvalt. Wat dat betreft is het wellicht moeilijker te beargumenteren dat de lezer hier geen andere optie heeft dan bewust een ‘cross-domain mapping’ op te zetten tussen het domein van KONINKLIJK GEZAG en (bijvoorbeeld) VOETBALKAMPIOEN. Als de aandacht van de lezer wel getrokken wordt door de woorden *oppermachtig*, *suprematie* en *heerschappij* dan slaagt de tekst erin het perspectief tijdelijk te veranderen (de bedoelde communicatieve functie te bereiken), met als retorische doel hoogstwaarschijnlijk om voor wat meer entertainment te zorgen. De titel van het artikel van het AD is net wat smeüiger dan die van Het Parool en Trouw, maar bevat echter wel zodanig contextueel conventionele woorden dat het moeilijk is om te zeggen of deze woorden daadwerkelijk opzettelijk gebruikt zijn.

De rest van de verslagen kenmerkt zich door het gebruik van conventionele metaforen, zoals bijvoorbeeld “De *regisseur* van Barcelona kreeg de bal van linksback Jordi Alba (...)” (De Telegraaf), “Spanje wist kortom op het juiste moment te *pieken* (NRC), “De bemoedigende hervatting van Italië werd nog binnen het uur *in de kiem gesmoord*” (Voetbal International), “(...) in tegenstelling tot eerdere wedstrijden waren de steekpasses van de middenvelders *levensgevaarlijk*” (NUsport).

Het enige verslag dat er echt tussenuit springt is afkomstig van De Volkskrant. Sportjournalist Charles Bromet opent zijn stuk sterk met de volgende alinea:

Met een overwinning tegen Italië in de kwartfinale van Euro 2008, later gezien als dé doorbraak van de nationale ploeg, was Spanje vier jaar geleden begonnen aan zijn **droomreis** door Europa. Uitgerekend tegen dezelfde opponent werd die **joyride** zondag in Kiev op meesterlijke wijze vervolmaakt. Met het binnenhalen van de Europese titel, de derde trofee op rij, maakte La Roja duidelijk waarom het team de nummer één van de wereld is.

De woorden die er in dit artikel tussenuit springen zijn *droomreis* en *joyride*. Het woord *joyride* staat niet eens in de *Dikke Van Dale*, maar het is duidelijk dat de schrijver van het stuk met dit woord verwijst naar het eerder opgeschreven *droomreis* – wat ook aangegeven wordt door het aanwijzend voornaamwoord *die* dat voor *joyride* staat. De betekenis van *joyrijden* staat wel in de *Dikke Van Dale*: “een plezierrit maken met een voertuig dat men voor dat doel gestolen heeft”. Het is niet aannemelijk dat de spelersbus van de Spanjaarden gestolen is, maar het moge wel duidelijk zijn dat de weg van de Spaanse voetbalploeg richting de Europese titel, zeker gezien het resultaat, omschreven kan worden als een plezierrit, misschien wel de meest ideale. Dat komt terug in de definitie van het woord *droomreis*, die omschreven staat als “reis waarvan men gedroomd heeft, ideale reis” – een andere betekenis is er niet dus de contextuele betekenis is in deze zin dezelfde als de basisbetekenis. Dat woord is om die reden misschien niet eens metaforisch gebruikt, al zou je kunnen zeggen dat het woord *reis* in de samenstelling *droomreis* hier wellicht ook zou kunnen duiden op het proces dat de Spaanse voetbalploeg heeft doorgemaakt. In die zin is *reis* dan wel figuurlijk gebruikt en zou je zelfs kunnen zeggen dat er sprake is van opzettelijkheid, omdat het dan draait om een woordspeling. De Spanjaarden hebben daadwerkelijk veel moeten reizen om uiteindelijk de Europese titel kunnen op te eisen, maar daarnaast hebben ze ook met elkaar een langere periode doorgebracht die hun veranderd, ontwikkeld en gevormd heeft tot het punt waar ze nu zijn: winnaar van drie internationale titels op rij. Zowel de metaforische betekenis als de niet-metaforische betekenis lijkt hier in het spel te zijn, en het contrast tussen die twee zorgt ervoor dat de lezer tot de conclusie komt dat beide betekenissen relevant zijn. Op die manier bewerkstelligt de schrijver dus een verandering van perspectief (de bedoelde communicatieve functie) met als retorisch doel het verlevendigen van zijn tekst.

Het woord *joyride* dat volgt in de zin daarna versterkt dat communicatieve effect nog eens omdat de schrijver dat woord eigenlijk als synoniem opvoert voor *droomreis*. Daardoor lijkt dat (*droomreis*) de contextuele betekenis te zijn van *joyride*: de ideale reis is uiteraard een reis vol plezier, alleen wordt hier het gestolen voertuig dat daar in het geval van joyriden voor gebruikt wordt achterwege gelaten. Op deze manier is er een contrast te vormen tussen de contextuele betekenis en de basisbetekenis van *joyride*, die begrepen kan worden door er een vergelijking te maken: we kunnen een ideale reis begrijpen in termen van een plezierrit die gemaakt wordt met een gestolen voertuig. Deze indirecte metafoor is daarnaast onconventioneel en opzettelijk omdat het ook een vorm van woordspeling is: het woord *joyride* wordt op een nieuwe manier gebruikt, namelijk in relatie tot wat de perfecte reis zou kunnen zijn. Het is eigenlijk een registerbreuk omdat het woord in deze context praktisch nooit gebruikt wordt. En, zoals Steen stelde, is een registerbreuk (die een woordspeling tot gevolg heeft) een lexicaal signaal dat een ontvanger erop wijst dat een opzettelijke metafoor gerealiseerd moet worden als een metafoor (Steen 2010: 58). De bedoelde communicatieve functie van perspectiefverandering met als retorisch doel het levendiger maken van de tekst wordt hier in navolging van (of in combinatie met) *droomreis* voortgezet.

Na deze eerste alinea volgt er een tweede waarin de schrijver opnieuw met woorden speelt, al lijken deze niet metaforisch gebruikt te zijn:

Na champagnevoetbal van het zuiverste soort kon naar hartelust worden geknald met kurken. De Europese titel van 2012, voorafgegaan door dezelfde titel in 2008 en het WK in 2010, is hét bewijs van suprematie.

Het woord *champagnevoetbal* is een woord waarvan menigeen waarschijnlijk denkt dat het een nieuwe samenstelling is. Dat woord is inderdaad relatief nieuw te noemen, gezien het feit dat de *Dikke Van Dale* dit woord de toevoeging “voorlopig toegevoegd in 2009” heeft meegegeven. De opgenomen betekenis is even kort als duidelijk: “mooi voetbal”. Dit woord is niet metaforisch gebruikt omdat de contextuele betekenis niet verschilt van de basisbetekenis. Aan het einde van de zin verwijst de schrijver naar het woord *champagne* in deze samenstelling door te stellen dat er *geknald met kurken* mocht worden, refererend aan de conventionele

manier om een kampioenschap te vieren: het spuiten met (en drinken van) champagne. Omdat er daadwerkelijk geknald werd met kurken is dit taalgebruik eerder metonymisch dan metaforisch te noemen; de contextuele betekenissen van de woorden verschillen niet met de basisbetekenissen, maar er is wel sprake van nauwe verbondenheid. Er is dus geen sprake van indirecte metaforiek. Met de zinsnede *van het zuiverste soort* lijkt de schrijver overigens ook nog te verwijzen naar de kwaliteit van het eerste woord in de samenstelling *champagnevoetbal*. Ook in dit geval verschillen de contextuele betekenissen niet van de basisbetekenissen en is er dus geen sprake van een mogelijk contrast dat door middel van een vergelijking opgelost kan worden. Anders gezegd: ook deze woorden zijn niet metaforisch gebruikt. De schrijver geeft door middel van verschillende verwijzingen naar het woord *champagne* echter wel blijk van een bepaalde literaire creativiteit. In de rest van het stuk doet hij dat een stuk minder, en als hij dat doet dan (helaas) ook niet op een opzettelijke metaforische manier.

Op basis van deze acht wedstrijdverslagen over de finale van het EK 2012 tussen Spanje en Italië kan gesteld worden dat ook de schrijvende pers zich maar matig lijkt te bedienen van opzettelijke metaforiek. Dat drie van de acht kranten niet eens de moeite hebben genomen om een ander verslag dan dat van het ANP te publiceren is sowieso vrij betreurenswaardig te noemen. Daarnaast lopen de rest van de verslagen niet direct over van bloemrijke bespiegelingen; alleen De Volkskrant doet enigszins zijn best en het AD probeert door een aanpassing van de titel nog wat van het voorgekauwde ANP-stuk te maken.

5.2.3 Opzettelijke metaforiek in gesproken pers vs. opzettelijke metaforiek in geschreven pers

Het weinige voorkomen van opzettelijke metaforische gevallen in dit onderzoek gaf aanleiding om die voorbeelden wat nader te bestuderen en vervolgens te kijken of er in geschreven sportverslaggeving meer gevallen van dit soort beeldspraak te bespeuren zouden zijn. De zes gevonden voorbeelden van opzettelijke metaforiek in live sportverslaggeving zijn allemaal van verschillende retorische vormen: simile (twee keer), woordspeling en uitgewerkte metaforiek. Binnen de woordspelingen lijkt ook sprake te zijn van *topic-driven metaphor*. Het voornaamste retorische doel zou entertainment of het verlevendigen van het verslag genoemd kunnen

worden. Opzettelijke metaforiek is dus zeer weinig aanwezig, maar opvallend genoeg wel in meerdere verschillende gedaantes.

Wat de geschreven pers betreft kan op basis van acht krantenverslagen over de EK-finale niet gezegd worden dat er meer opzettelijke metaforiek plaatsvindt dan in live sportverslaggeving. Er lijkt maar één krantenartikel te zijn dat echt iets bijzonders met het taalgebruik doet, in de eerste alinea met een woordspeling als gevolg van een registerbreuk en in de tweede met metonymie (een stijlfiguur die hier echter geen onderwerp van onderzoek is). Ook in dit geval lijkt het retorische doel het verlevendigen van het verslag te zijn. Binnen de acht krantenverslagen is opzettelijke metaforiek dus ook zeer weinig aanwezig, en daarbij ook nog slechts op één manier.

6. Conclusie

De basis van dit onderzoek werd gevormd door de gedachte dat sportverslaggevers op televisie onder een bepaalde druk staan omdat ze snel moeten beschrijven wat er tijdens het spel gebeurt, en die beschrijvingen bij voorkeur moeten getuigen van creatief taalgebruik. De vraag die daarom in dit onderzoek centraal stond luidde als volgt:

“Is er in live gesproken sportcommentaar op televisie een verband tussen de eigenschappen van metaforisch taalgebruik en de hoeveelheid tijdsdruk waaronder een verslaggever opereert?”

De verwachtingen over deze hoofdvraag bestonden uit meerdere delen. Ten eerste werd er verwacht dat tussen de 10% en 15% van het gesproken taalgebruik metaforisch gerelateerd zou zijn. Met het gevonden percentage van 10% is deze verwachting uitgekomen. De gevonden percentages zijn in lijn met eerder gerapporteerde MIPVU-resultaten van Steen et. al (2010) en Pasma (2011). Binnen het metaforisch taalgebruik is echter geen significante associatie gevonden tussen sport en de hoeveelheid tijdsdruk. Voor zowel voetbal, schaatsen als tennis geldt dat er geen significant verband is tussen metaforiciteit en de mate van tijdsdruk.

Ten tweede werd verwacht dat van het metaforisch gerelateerde taalgebruik 99% van indirecte, conventionele en niet-opzettelijke aard zou zijn en slechts 1% een direct, onconventioneel of opzettelijk karakter zou hebben. Met een percentage van 99.5% aan indirecte, conventionele en niet-opzettelijk metaforisch gebruikte woorden en 0.5% aan opzettelijke metaforen is ook die verwachting grotendeels uitgekomen – al zijn de gevonden percentages in dit onderzoek zelfs nog wat lager.

Ten derde werd verwacht dat metaforen van indirecte, conventionele en niet-opzettelijke aard over de gehele linie van het gesproken taalgebruik, dus onder alle vormen van tijdsdruk, zouden voorkomen. Metaforiek lijkt in het taalgebruik van live sportverslaggevers inderdaad bijna geheel en al conventioneel, automatisch en niet-speciaal te zijn. Dat beeld komt overeen met de heersende gedachte over onopzettelijke metaforiek zoals dat in Lakoff en Johnsons conceptuele metafoorthorie (1980) uitgelegd werd.

Ten vierde werd verwacht dat als er opzettelijke metaforiek voor zou komen, dit binnen de categorieën van lage tijdsdruk of geen tijdsdruk zou vallen. Ook deze verwachting is uitgekomen: van de zes voorbeelden van opzettelijke metaforiek vonden er drie plaats binnen de categorie lage tijdsdruk en drie binnen de categorie geen tijdsdruk. De eigenschappen die deze metaforen vertonen komen overeen met de kenmerken zoals Steen die voor dit type metaforiek beschrijft in zijn driedimensionale discourse-analyse model (Steen 2008, 2011). Deze resultaten bevestigen de gedachte dat opzettelijke metaforiek geen leeg idee zonder inhoud is zoals bijvoorbeeld Gibbs stelt (Gibbs 2011a).

De resultaten voor opzettelijke metaforiek binnen dit onderzoek leidden tot een klein uitstapje naar het gebruik van opzettelijke metaforiek in geschreven pers. De gedachte dat dit genre meer voorbeelden van bloemrijk taalgebruik (in de vorm van opzettelijke metaforiek) voortbrengt is niet uitgekomen: van acht onderzochte krantenartikelen stak er slechts één enigszins bovenuit wat betreft het gebruik van dit type metaforiek.

De beperkingen van dit onderzoek bestaan ook uit meerdere aspecten. Ten eerste is het aantal onderzochte woorden (12.182) wellicht toch nog een te kleine sample om tot significante associaties te komen. Zo is er binnen de metaforisch gebruikte woorden ook gekeken of woordsoort een significant verband had met de mate van tijdsdruk, maar de enige significante associatie (in voetbal, tussen bijwoorden in de categorie geen tijdsdruk) lijkt vanwege de geringe aantallen eerder een toevalstreffer dan een daadwerkelijk significant effect.

Ten tweede is de extrapolatie van het concept van tijdsdruk naar de sporten schaatsen en tennis van het oorspronkelijke concept, zoals dat door Mackenzie (2005) voor voetbal opgesteld was, wellicht een factor van invloed. Het zou ook kunnen dat het oorspronkelijke concept van tijdsdruk voor voetbal nog enigszins aangepast moet worden.

Ten derde zou de persoonlijke stijl van de verslaggever(s) van invloed kunnen zijn op het commentaar. Binnen elke sport is er maar één commentator onderzocht, dus dat is wellicht te weinig om de resultaten te kunnen generaliseren naar een gehele sport.

Een suggestie voor verder onderzoek binnen live sportverslaggeving zou de volgende kunnen zijn: analyseer meerdere transcripten van één verslaggever binnen één sport. Op deze

manier is de persoonlijke stijl van verschillende verslaggevers niet van invloed en is het taalgebruik van de verslaggever in kwestie geen momentopname (wellicht dat de commentator in de ene wedstrijd meer metaforisch taalgebruik bezigt dan in een andere wedstrijd, en door meerdere wedstrijden te pakken worden die verschillen eruit gefilterd). Doe dat ná zorgvuldige herbestudering van de conceptualisatie van tijdsdruk: wat kan daar nog aan verbeterd worden? Vergelijk vervolgens het taalgebruik van de commentator met zijn taalgebruik in een andere tak van sport (verslaggevers 'doen' vaak meerdere sporten, dus dat is geen vreemde suggestie). Op die manier zijn mogelijke verschillen tussen twee sporten niet afkomstig uit de persoonlijke stijlen van verschillende verslaggevers. Daarna zouden deze transcripten met meerdere transcripten van een andere commentator vergeleken kunnen worden om zo te bekijken of persoonlijke stijl wellicht toch ergens van invloed is. Als overigens na aanpassing van de oorspronkelijke conceptualisatie en extrapolatie van tijdsdruk nog steeds geen effect van tijdsdruk plaatsvindt, dan kan er (met nog meer zekerheid) gezegd worden dat tijdsdruk geen invloed heeft op metaforiciteit.

De opzet van zo'n vervolgonderzoek is gezien de behoefte aan meerdere transcripten van meerdere verslaggevers een project van bovengemiddelde omvang. Het prikkelt de gedachte om een dergelijk project uit te werken in de vorm van een promotieplan. Dit onderzoek heeft aangetoond dat het thema van live sportverslaggeving potentie heeft, maar dat het kader waarin het plaatsvond wellicht van te geringe omvang was om het onderwerp daadwerkelijk tot zijn recht te laten komen. Met de aangetoonde beperkingen en suggesties voor verbetering is er een mooie voorzet gegeven voor een succesvolle voortzetting, de vraag is nu alleen nog: wie kopt hem in?

Literatuurlijst

- Beger, A. (2011). Deliberate metaphors? An exploration of the choice and functions of metaphors in US-American college lectures. *Metaphorik.de*, 20. 39-60.
- Cameron, L. (2008). Metaphor and talk. In R.W. Gibbs, (ed.) *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, 143-160. New York: Cambridge University Press.
- Cameron, L. & Deignan, A. (2003): Combining Large and Small Corpora to Investigate Tuning Devices Around Metaphor in Spoken Discourse. *Metaphor and Symbol*, 18(3), 149-160.
- Charteris-Black, J. (2012): Forensic deliberations on 'purposeful metaphor'. *Metaphor and the Social World* 2 (1): 1-21.
- Deignan, A. (2011). Deliberateness is not unique to metaphor. *Metaphor and the Social World* 1 (1): 57-60.
- Gibbs, R.W. Jr. (2008). *Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. New York: Cambridge University Press.
- Gibbs, R.W. Jr. (2011a). Are 'deliberate' metaphors really deliberate? A question of human consciousness and action. *Metaphor and the Social World* 1 (1), 26-52.
- Gibbs, Raymond W. Jr. (2011b). Advancing the debate on deliberate metaphor. *Metaphor and the Social World* 1 (1), 67-69.
- Howitt, D. & Cramer, D. (2007). *Statistiek In De Sociale Wetenschappen*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.
- Kaal, A.A. (2011). *Metaphor in conversation*. Oisterwijk: BOXPress.
- Krennmayr, T. (2011). *Metaphor in newspapers*. LOT Dissertation Series, 276. Utrecht: LOT.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: Chicago University Press.
- Mackenzie, J.L. (2005). Incremental Functional Grammar and the language of football commentary. In C.S. Butler, M.Á. Gómez-González and S. Doval-Suárez (eds), *The dynamics of language use: functional and contrastive perspectives*, Amsterdam: John Benjamins. 113-128.

- Müller, C. (2011): Are 'deliberate metaphors' really deliberate? A question of human consciousness and action. *Metaphor and the Social World* 1 (1), 61-66.
- Musolff, A. (2011). Migration, media and "deliberate" metaphors. *Metaphorik.de*, 21. 7-19.
- Pasma, T. (2011). *Metaphor and register variation: The personalization of Dutch news discourse*. Oisterwijk: BOXPress.
- Pragglejaz Group. (2007). MIP: A method for identifying metaphorically used words in discourse. *Metaphor and Symbol*, 22(1), 1-39.
- Semino, E. (2008). *Metaphor in discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Steen, G.J. (2007). *Finding metaphor in grammar and usage: A methodological analysis*. Amsterdam: John Benjamins.
- Steen, G.J. (2008). The paradox of metaphor: Why we need a three-dimensional model of metaphor. *Metaphor and Symbol* 23(4), 213–241.
- Steen, G.J. (2010). When is metaphor deliberate? In N.-L. Johannesson, C. Alm-Arvius and D. C. Minugh (eds), *Selected Papers from the Stockholm 2008 Metaphor Festival*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis. 43-63.
- Steen, G.J. (2011a). The contemporary theory of metaphor – now new and improved! *Metaphor and metonymy revisited beyond the Contemporary Theory of Metaphor*. 26-64.
- Steen, G.J. (2011b). What does 'really deliberate' really mean? More thoughts on metaphor and consciousness and action. *Metaphor and the Social World* 1 (1), 53-56.
- Steen, G.J. & Dorst, A.G. & Hermann, J.B. & Kaal, A.A. & Krennmayr, T. & Pasma, T. (2010). *A Method for Linguistic Metaphor Identification*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- White, M. (2011). Cracking the Code of Press Headlines: From Difficulty to Opportunity for the Foreign Language Learner. *New and Further Approaches to ESP Discourse: Genre Study in Focus*, 95-116.

Appendix A: transcript voetbalwedstrijd Ajax - Heracles

Uitzending: Eredivisie Live HD, 1 april 2012

Commentaar: Ron de Rijk

[Inleiding voor de wedstrijd]

Het is nog niet helemaal vol, maar dat zal het ongetwijfeld wel worden, de Amsterdam Arena. Wie had dat een aantal maanden terug kunnen denken als je toen de ranglijst liet zien. Aan de betrokkenen hier in Amsterdam keek men wat bedenkelijk en vroeg men zich af hoe dat moest aflopen met Ajax dit seizoen. Maar de ploeg kan zomaar kampioen worden. Welke ploeg, vraag je dan vervolgens, wel nu deze. Met Vermeer in de goal, met achterin Van Rhijn, Alderweireld, Vertonghen en Blind. Op het middenveld maakt Enoh ten opzichte van vorige week, de wedstrijd tegen PSV, plaats voor Theo Janssen en voorin zijn Aissati, met keelontsteking, en Lukoki er niet bij en die plaatsen worden ingenomen door Özbiliz en Ebecilio. Dit de tegenstander. Pasveer, want Heracles heeft mensen terug. Van der Linden is terug en Rienstra is terug. Daarvoor maken Te Wierik en Davidson plaats. Op het middenveld is Willie Overtoom terug en daarmee is ook het middenveld samen met Quansah en Duarte weer compleet. En voorin is Douglas terug, samen met Armenteros en Everton vormt hij de aanval van Heracles. Vier van de zes bovenin wonnen gisteravond. Nummer 1 op de ranglijst AZ, mag om half vijf aantreden in Arnhem tegen Vitesse. En de nummer 2 van de ranglijst Ajax ziet hier vanmiddag Heracles tegenover zich. Er is veel te doen geweest over Heracles, maar u ziet het aan de opstelling, dat is de sterkste elf die Heracles op de been kan brengen. En niet alleen heeft men bij Heracles mogelijk het risico van een kaart die gevolgen kan hebben voor de bekerfinale. Maar wat dacht u van Jan Vertonghen, die staat op scherp bij Ajax, en de volgende competitiewedstrijd voor Ajax is Heerenveen-uit en die missen lijkt me ook niet echt handig. Kortom, er zullen ongetwijfeld tijdens de wedstrijd nog wel wat mensen af en toe even achter de oren krabben. Maar ik ga er gewoon vanuit dat Heracles hier gaat voor een optimaal resultaat. In Almelo eerder dit seizoen werd het 3-2 voor Ajax. Vorig seizoen in de Amsterdam Arena won Ajax de thuiswedstrijd met 3-0. Misschien herinnert u zich nog dat curieuze doelpunt waarbij Pasveer de bal uit z'n handen liet vallen, die viel letterlijk op het hoofd van Oleguer en vervolgens verdween de bal in het Heracles-doel en uiteindelijk, uiteindelijk, eindigde dat duel in 3-0. Het is Van Hulten, bezig aan z'n laatste seizoen, die deze wedstrijd gaat aansturen. Vertonghen wint de toss, besluit te blijven staan. Overigens betaald voetbal in Europa in een aantal competities samen met de Europese Commissie en ook de FEO besteden aandacht aan de actie tegen de hongersnood in grote delen of in flinke delen van de wereld waarbij ook het betaald voetbal in Nederland zich natuurlijk niet onbetuigd laat en zich van z'n maatschappelijke kant laat zien om daar aandacht voor te vragen. Heracles won er slechts twee uit. Dat is opvallend weinig voor een ploeg die toch veel complimenten krijgt voor de speelwijze. Met de uitwinst bij Twente kan men in Almelo een jaar of vijf vooruit. En de andere overwinning werd behaald op het kunstgras van Excelsior, ook dat is niet geheel toevallig, al was het alleen maar omdat Heracles al z'n thuiswedstrijden ook op kunstgras afwerkt. Ajax leed een nederlaag dit seizoen, van de dertien thuiswedstrijden tot nu toe bleek alleen Utrecht met 0-2 te sterk in Amsterdam.

[Aftrap]

[Middenveld]

Rienstra. Pasveer. Van der Linden en Rienstra. Het centrale duo op deze manier weer intact. Blind gooit. Maar naar wie? De Jong. Blind. Theo Janssen. Anita.

[Aanval Ajax]

Via Eriksen wordt het spel verlegd naar rechts, naar Van Rhijn. Eriksen, Van der Linden stapt niet echt in. De bal voor van Özbiliz komt er niet uit. Özbiliz, oh knappe passeerbeweging, Özbiliz goed teruggelegd. Te ver achter De Jong om daarbij te kunnen.

[Aanval Heracles]

Looms. De eerste Almelose tegenstoot dient zich aan. Helemaal rechts vraagt Breukers. Hier is-tie. Slechte kaats van Theo Janssen. Mogelijkheid misschien voor Heracles. Armenteros wil erdoorheen. Is er in ieder geval langs. En de eerste redding voor Vermeer is een halve. En dan is het even uitkijken geblazen in het doelgebied bij Ajax want anders staat het zomaar 0-1 in de derde minuut.

[Herhaling]

Dit is Armenteros. Van Rhijn. Zit er wat ongemakkelijk tussen. En de redding uiteindelijk van Vermeer. Het gebeurt allemaal met vallen en opstaan. Maar het levert Heracles geen goal op.

[Middenveld]

Alderweireld. Anita. Eriksen.

[Aanval Ajax]

Van Rhijn buitenom maar Özbiliz maakt zelf snelheid. Daarmee neutraliseert hij natuurlijk voor een deel de snelheid die Van Rhijn erin moet leggen om erlangs te kunnen.

[Middenveld]

Pasveer. Vertonghen. En Blind. Ebecilio. Anita. Even als stoorzender voordat Duarte eruit kan. Alderweireld. Heracles houdt het klein. Achterste linie staat niet veel verder dan een meter of twintig over de middenlijn op eigen helft. Vertonghen. Ebecilio. En Blind. Knappe opening, Theo Janssen.

[Aanval Ajax]

In de voet bij Özbiliz. Geconfronteerd met Looms. Özbiliz. En de eerste hoekschop is voor Ajax.

[Hoekschop Ajax]

Vijfde minuut. Ebecilio die even bij Pasveer staat maar die daar nu wegloopt. Niemand bij de palen van Heracles. En de eerste mogelijkheid voor Ajax, maar de bal verdwijnt voorlangs. Vertonghen. Alderweireld. Begrijpelijk dat Alderweireld inhoudt omdat hij op het moment dat hij de bal wil spelen een aantal spelers buitenspel ziet staan.

[Aanval Ajax, ondertussen verschijnen de voorspellingen van de uitslagen onderin beeld]

De voorspellingen redelijk eenduidig. Uiteraard kunt u... Theo Janssen uit stand, bal gekraakt en daardoor makkelijk te pakken door Pasveer, via ons tweede scherm, via Sidekick, een aantal extra informatie tot u nemen over deze wedstrijd.

[Herhaling corner en schot Janssen]

De kopbal, de halve kopbal, komt van Van Rhijn. En dit schot van Janssen begint gevaarlijk maar eindigt tamelijk onschuldig bij deze man.

[Middenveld]

Ebecilio. Blind met 'm mee. Janssen. Vertonghen. Wil de combinatie aan. Heeft de smaak te pakken. Scoorde vrij recent na een enorme solo waarbij hij op het laatste moment de bal via een een-tweetje terug kreeg. Duarte. Anita. Vermeer. Daar is de doelman niet echt blij mee, met zo'n terugspeelbal. Özbiliz. Van Rhijn. Özbiliz. Het had gekund op Van Rhijn maar Özbiliz ziet dat over het hoofd. Blind.

[Aanval Ajax]

Siem de Jong. Wiens voorkeur nog steeds ligt in een positie achter de spits. Houdt de bal knap binnen, heel knap zelfs. Oooh, wat een mogelijkheid. Maar Blind staat te ver en ziet de bal achterlangs verdwijnen.

[Herhaling actie Siem de Jong]

Hier nog een keer de actie van Siem de Jong die in eerste instantie al problemen heeft met twee tegenstanders. Vervolgens de bal knap binnenhoudt, Blind ziet staan, maar 'm niet bereikt.

[Middenveld]

Stonden elf keer tegenover elkaar in Amsterdam. Acht keer won Ajax, twee keer werd het gelijk, en een keer stapte Heracles als winnaar van het veld. Maar of er veel zijn die dat hebben meegemaakt, dat weet ik niet, dat was in 1964.

[Vrije trap Ajax]

Het leverde wel een grote uitslag op in het voordeel van Heracles, 1-4. Janssen achter de bal.

[Middenveld]

Blind. Vertonghen. En dan besluit Armenteros toch ook om maar een paar stappen achteruit te doen. Anita. Van Rhijn. Goed vrijgekomen, Siem de Jong,

[Aanval Ajax]

Nu aan de wandel. Aantal medespelers beweegt. Daardoor heeft De Jong bijna vrije doorgang. Kapt dan z'n tegenstander uit. Problemen voor Pasveer, Van der Linden zit daarbij. En nu is het de vraag wie het eerst bij de bal is. Dat is Anita.

[Herhaling actie Siem de Jong]

Maar de problemen ontstaan bij Heracles op het moment dat De Jong met de bal aan de voet aan de wandel gaat. Een aantal medespelers van de Ajacied ruimte voor hem creëert en De Jong bijna eindigt voor de neus van Pasveer.

[Middenveld]

Janssen. De Jong. Özbiliz. Ebecilio. Levert de bal te makkelijk in. Janssen. Van Rhijn. Die vermoedelijk binnenkort Van der Wiel ziet aansluiten bij de selectie. Maar al via z'n coach te horen kreeg dat het nog maar de vraag is of dan Van der Wiel ook meteen terug is in het elftal want die vindt dat Van Rhijn het heel goed doet.

[Aanval Ajax]

Özbiliz. Janssen. Achttien meter? Het is te druk voor een schot. Van Rhijn wordt geraakt door Everton.

[Vrije trap Ajax]

Een eerdere poging van vrijwel dezelfde plek leverde een balletje op van Theo Janssen bij de tweede paal. Nu lijkt het erop alsof het een afstandsknal gaat worden van Jan Vertonghen. Hier is-tie. Vertonghen.

[Middenveld]

Everton. Als hij 'm binnen kan houden, kan hij door, Looms. Dat is niet gelukt.

[Ingooi]

Heracles volgende week in de bekerfinale op papier de uitspelende ploeg.

[Aanval Ajax]

Wilde graag in het eigen zwart-wit spelen, moest daarvoor wel een concessie doen aan de kleur van de shirts. Eriksen onderweg naar... 1-0. Nee dus. En een boze blik richting Looms.

[Herhaling schot Eriksen]

De twaalfde minuut. Vrij baan, voor hem.

[Statistieken Heracles tegen Ajax in Amsterdam verschijnen in beeld]

Dit is 'm. De schrale oogst van Heracles in elf uitbeurten bij Ajax.

[Middenveld]

Janssen. Blind. Wordt geen strobreed in de weg gelegd door Douglas, die niet meeverdedigt. Ebecilio. Overtoom. Duarte. En Van der Linden. Slechte trap van Pasveer.

[Aanval Ajax]

Özbiliz van richting veranderd. Kan die erin? Het leidt tot een hoekschop. Maar Pasveer is verrast.

[Herhaling actie Özbiliz]

En dan is het voor een doelman bar lastig om een paar meter naar achteren te moeten stappen.

[Hoekschop Ajax]

Klein kwartier gespeeld. Behoudens dat ene kansje in de derde minuut speelt de wedstrijd zich af op de helft van Heracles. Janssen. Wie kopt 'm in? Alderweireld.

[Herhaling]

Die daarbij opvallend vrij staat.

[Hoekschop Ajax]

Janssen.

[Middenveld]

Everton. Zal het al moeilijk genoeg hebben om daar uit te komen. Anita voorkomt dat. Eriksen. Anita. Özbiliz.

[Herhaling]

Krijgt de vrije trap mee na deze actie van Armenteros, Özbiliz. Maar moet het zichzelf natuurlijk een stuk makkelijker maken door die bal in een keer te spelen.

[Middenveld]

Van Rhijn. Vertonghen. Janssen. En Blind. Janssen. Özbiliz.

[Aanval Ajax]

Nu komt van Rhijn. Özbiliz weer alleen oog voor zichzelf en niet voor medespelers om hem heen.

[Aanval Ajax]

Eriksen. Van Rhijn. De Jong kiest positie. Bal komt er niet. Van der Linden.

[Middenveld]

Duarte. Nu wellicht wel een mogelijkheid. Overtoom. En Breukers. Voor Heracles om wat langer aan de bal te zijn. Armenteros. Dat lijkt me buitenspel.

[Middenveld]

Vertonghen. Dan maar lang. Moet wel precies passen. Je moet en over Looms heen en die bal nog net voor de zijlijn bezorgen bij Özbiliz. Hier gaat van Rhijn. Looms. Anita. En Alderweireld. Gebeurt nog niet in een al te hoog tempo bij Ajax. Maar het heeft inmiddels al een aantal kleine mogelijkheden opgeleverd. Alderweireld.

[Aanval Ajax]

Ebecilio. Ebecilio.

[Herhaling actie Ebecilio]

Leek met het aannemen van de bal in een beweging langs Breukers te kunnen. Maar omdat dat toch niet al te soepel verliep, duurde het even voordat hij de bal kon inschieten.

[Ingooi]

Tegen PSV Ajax vorige week met twee verdedigende middenvelders.

[Middenveld]

Met Anita en met Enoh. Dat deel van de werkzaamheden wordt nu voornamelijk... komt voor rekening van Anita. Van der Linden. Van Rhijn. Looms. Ja, voorlopig wijzen de signalen naar een voorsprong voor de thuisclub. Heracles laat het voorlopig op zich afkomen. Heeft overigens wel de kwaliteit om een paar momenten in een wedstrijd er tussenuit te vissen.

[Statistiek thuisvorm Ajax tegen Heracles verschijnt onderin beeld]

Maar dit is de staat van dienst van Ajax tegen Heracles voor wat betreft de laatste acht thuiswedstrijden van Ajax.

[Aanval Ajax]

Blind. Doet het toch maar omdat Breukers niet oplet. Pasveer uiteindelijk de bal blokt. Blind daarbij geblesseerd is geraakt.

[Middenveld]

De back van Heracles schat de snelheid niet helemaal goed in. Blind doet dat beter. Maar botst vervolgens met de keeper van de tegenstander.

[Herhaling actie Blind]

Hier nog een keer de lange bal van Alderweireld.

[Middenveld]

Alderweireld. Van Rhijn. Loopt daar makkelijk langs. Van Rhijn.

[Aanval Ajax]

Özbiliz. De Jong. Van Rhijn. Mooi driehoekje. Van Rhijn. Wordt hij wel of niet geraakt? Hij schiet nog wel. Maar het blijft bij een hoekschop. Omdat Van Hulten denkt dat schot komt er toch wel.

[Herhaling actie van Rhijn]

En Van Hulten geen overtreding ziet in de actie op Van Rhijn. Denk zelfs dat Van Rhijn ook Overtoom nog aan het shirt heeft.

[Hoekschop Ajax]

Eriksen.

[Middenveld]

Van der Linden. Foutje bij Looms, maar het loopt goed af voor hem. Van der Linden overigens een van de mensen die aan het einde van dit seizoen moet vertrekken bij Heracles. Eriksen. Anita. Goede opening. Al is de bal wat aan de harde kant. Pasveer. Krijgt die bal terug van Quansah. Blind. Quansah. En Looms. Dan loopt Armenteros buitenspel. Ja, heeft het geen zin om die bal te spelen. Dan is de spits, laat ik zeggen, enigszins teleurgesteld op de weg terug. Het duurde wat lang voordat Looms 'm speelde. Vertonghen. Blind.

[Aanval Ajax]

Twee verdedigers, gooien er veel energie in. Vertonghen komt uit voor z'n man, houdt hij de bal binnen. Ook dat. Maar de bal gaat er niet in. Het zijnet, voorkomt een treffer van Siem de Jong.

[Herhaling actie Vertonghen]

Met dank aan een enorme actie, een enorme loopactie, van de aanvoerder van Ajax, Jan Vertonghen.

[Middenveld]

Armenteros. Vermeer. Terwijl Vertonghen de veters strikt. Ook daar is tijd voor blijkbaar, achterin bij Ajax. Alderweireld. Anita.

[Aanval Ajax]

Özbiliz. Eriksen. Daar ontbreekt de ruimte. Van Rhijn. Ebecilio.

[Middenveld]

Quansah. Opmerkelijke figuur bij Heracles, Kwame Quansah. Deed dat opvallend genoeg op 1 april, 2001. Bij NEC-Ajax.

[Middenveld]

Het is wel opvallend. Bij beide elftallen ontbreken natuurlijk de mensen die er tot nu toe de meeste gemaakt hebben. Sulejmani en Bulykin bij Ajax en Plet, die uiteraard tussentijds vertrok naar Twente, bij Heracles. Waren toch echt aan het begin van het seizoen de doelpuntenmakers voor de beide clubs. En natuurlijk niet te vergeten Sigthórsson, maar die zit vandaag op de bank.

[Aanval Ajax]

Hier gaat Ebecilio. Is dit de 1-0? Dit is 1-0. En hij maakt 'm. Theo Janssen. Het is de vijfentwintigste minuut en Ajax komt op voorsprong. En ik denk dat Janssen er goed aan doet om z'n voet nog tegen de bal te zetten.

[Herhaling doelpunt Ajax]

Ebecilio erlangs bij Breukers. Het passje van Vertonghen. En anders verdwijnt de bal voorlangs. En nu geeft Theo Janssen de bal op het allerlaatste moment nog even de goede richting mee.

[Beelden van het publiek op de F-Side]

Ja, dit vak viert meestal feest. En kan dat ook nu doen, na de 1-0 voorsprong.

[Middenveld]

Het is inmiddels ook het vak geworden waarvan een aantal Ajacieden buitengewoon gelukkig met de aanwezigheid is omdat het ook de ploeg in moeilijke momenten nog weleens over het dode punt heen helpt. Van Rhijn. Anita. Eriksen. Duarte met 'm mee.

[Aanval Ajax]

Özbiliz. Quansah. Oh, speelt de bal tegen een medespeler aan. Dat levert een afstandsschot op van Özbiliz.

[Herhaling schot Özbiliz]

Hier het moeizame uitverdedigen van de Almelose ploeg.

[Middenveld]

Anita. Ebecilio weg, de lange bal is van Vertonghen maar die is te hard. Volgend weekeinde dus de bekerfinale. Daarna een midweekse speelronde met onder meer Heerenveen-Ajax op het programma. Tegen die tijd verwacht de Boer, en in de tussentijd zullen die ook nog wel een keer getest worden, mensen in zijn selectie die al geruime tijd geblesseerd zijn. Maar eerlijk is eerlijk de mensen die er staan zorgen inmiddels toch wel weer voor een flinke rij overwinningen. Eriksen. Özbiliz. Van Rhijn. En Vertonghen. De Jong. Balletje binnendoor bestemd voor Eriksen. Onderschept door Rienstra. Looms. De Jong.

[Doeltrap]

Ajax incasseert dit seizoen nogal wat tegengoals. Maar de laatste drie wedstrijden is het geen tegenstander meer gelukt om te scoren tegen Ajax.

[Middenveld]

Ebecilio. Eriksen. Anita. Özbiliz. Weer met Looms. Weer geen enkel zicht op een medespeler.

[Hoekschop Ajax]

Zou toch handig zijn als je eens een keer om je heen kijkt.

[Blessurebehandeling Özbiliz]

Van Hulten ziet een probleem. Kom maar zegt hij. En wat hij nou precies mankeert weet ik niet. Overleg tussen Frank de Boer en de dokter. En ik denk dat Özbiliz snel vervangen gaat worden.

[Hoekschop Ajax]

Achter de bal voor de hoekschop Eriksen. Ajax even met tien. Vertonghen.

[Doeltrap]

Özbiliz besluit nog even mee te wandelen op het veld maar veel meer zal het niet zijn vrees ik voor hem.

[Middenveld]

Alderweireld. Eriksen. Van Rhijn. Quansah. Eriksen, dat durft hij niet aan. Duarte. Looms mee, voor het eerst. Maar niet aanspeelbaar. Eriksen. De Jong. Oooh kiest de verkeerde kant. Ja, wel verklaarbaar, daar heeft hij zich op in eerste instantie. Maar aan de rechterkant lag nog veel meer ruimte en ook daar liep een medespeler. Vertonghen.

[Wissel Ajax]

Terwijl Jody Lukoki klaar staat om in te vallen. Die gaat zo meteen de plaats innemen van Özbiliz.

[Statistiek balbezit verschijnt in beeld]

Ja, dat percentage balbezit, dat verschil, dat onderscheid tussen Ajax en Heracles zal u niet verbazen. Heracles beperkt zich voornamelijk tot tegenhouden.

[Aanval Ajax]

Blind, knap breed gelegd. Iets te scherp voor Vertonghen. Die denk ik nog wel Pasveer raakt.

[Herhaling actie Blind]

Weer Breukers die denkt dat zal wel loslopen. Maar opnieuw Blind, dat is al de tweede keer, die achter 'm vandaan komt en die bal nog bijna panklaar legt voor Vertonghen.

[Vrije trap Heracles]

Hij zal ongetwijfeld door kunnen, Pasveer. Kreeg rood tegen Vitesse, werd geschorst, was erg boos, werd vervangen door Telgenkamp die het overigens perfect deed, de uitwedstrijd bij AZ.

[Middenveld]

Maar wie wil ook geen bekerfinale meemaken in de Kuip? Quansah. Rienstra. Zolang het 1-0 blijft, blijft Heracles lekker in deze wedstrijd hangen. Hoewel de ploeg wel erg weinig energie tot nu toe erin stopt.

[Aanval Heracles]

Overtoom. Douglas wordt buitenspel gegeven.

[Middenveld]

Blind. Wordt door Janssen via deze bal in een onmogelijke positie gemanoeuvreed, Daley Blind.

[Ingooi Heracles]

Speelt goed. Heeft weinig last van Douglas. Sterker nog, kan een aantal keer mee naar voren. En blijkt daarbij flink gevaarlijk te zijn.

[Middenveld]

Janssen. Looms. En Everton. Alderweireld. Van Rhijn.

[Ingooi Ajax]

Overigens nog een goal voor Ajax op deze middag en de ploeg komt op 72 treffers. Dat is het totale aantal van het hele vorige seizoen, het seizoen waarin Ajax kampioen werd.

[Middenveld]

Blind. Rienstra. En Duarte. Van Rhijn. Goeie tussenkomst. Anita. Van Rhijn.

[Aanval Ajax]

Rechts van 'm Lukoki. Randje buitenspel. Ja, eroverheen. Ik ben er bang voor. Zal erom hangen. Niet slim, van de buitenspeler.

[Middenveld]

Alderweireld. Vermeer. Die ervaart wat vele doelverdedigers bij Ajax voor hem ervaarden, namelijk een rustige middag bij thuiswedstrijden. Eriksen. Breukers. En Pasveer. Lukoki. Oranje is in als het gaat om de kleur van voetbalschoenen. Lukoki. Van Rhijn. En Eriksen. Vertonghen. Om te schieten is het nog wat ver. Bovendien ligt de ruimte als die er al is aan de zijkanten. Denk dat De Boer in de rust een kritische opmerking zal maken toch over het tempo dat Ajax hanteert, of beter gezegd het gebrek aan tempo. Ebecilio. Dat doet hij knap. Lukoki. Van Rhijn.

[Bestuur van Ajax op de tribune komt in beeld]

Ja, ook deze mensen hebben het nodige te verduren gehad.

[Voorzitter Heracles komt in beeld]

Jan Smit is trots. Want er zijn 17.500 kaarten verkocht. En het hadden er nog meer kunnen zijn. Aan Heracles-fans voor de bekerfinale. Maar dan zal de ploeg beter moeten spelen dan het tot nog toe doet in de eerste achtendertig minuten.

[Heracles-trainer Peter Bosz komt schreeuwend in beeld]

En ik heb de indruk dat ik niet de enige ben die er zo over denkt.

[Middenveld]

Anita. Lukoki.

[Aanval Ajax]

Is er heel snel langs bij Looms. Die min of meer de achtervolging staakt halverwege.

[Middenveld]

Van Rhijn. Anita. En Vermeer. En mocht Ajax de illusie hebben dat Heracles nu bij dit balbezit van de Amsterdammers op eigen helft met een aantal mensen vooruit komt dan kan het dat op z'n buik schrijven. Er wordt wel een vrije man gecreëerd in de persoon van Daley Blind en daar had de bal ook naartoe moeten en niet naar Theo Janssen.

[Middenveld]

Looms. Armenteros. Breukers. Douglas. Armenteros vraagt. Drie man nu voorin van Heracles maar zo ver komt die bal niet. Vertonghen. En Lukoki is niet waar hij hoort en daardoor heeft Vertonghen even tijd nodig om die bal kwijt te kunnen. Ebecilio. Ebecilio. Doet het nou niet bepaald op de meest eenvoudige manier. Vertonghen. Eriksen. Blind. Ook op de weg terug. Duarte. Het balbezit voor de thuispubliek, de goal ook voor Ajax, via Theo Janssen. Een groot veldoverzicht. Niet veel mogelijkheden, voor Ajax. En eentje, na wat gerommel, al in de derde minuut, voor Heracles. Zo ziet samengevat de eerste helft eruit van deze competitiewedstrijd.

[Aanval Ajax]

Eriksen. Knap binnendoor. Lukoki, kan nu om Pasveer heen, dat lukt, neemt de tijd, en levert de bal dan in bij twee man van Heracles.

[Herhaling actie Lukoki]

Eerder bij de bal van Pasveer. Dan houdt hij hier in maar ligt er natuurlijk meer ruimte terug op de rand van het strafschopgebied.

[Aanval Ajax]

Van Rhijn. Die bijtekende tot en met 2015. Eriksen, krijgt hij nog een herkansing? Ebecilio misschien. Janssen.

[Middenveld]

Anita. En Lukoki. Van Rhijn. Vertonghen. Ebecilio. Blind wacht al een poosje maar die bal blijft maar hangen daar op dat deel van het middenveld. Met nu Anita. Eriksen. De Jong geraakt. Het levert nog wel een vrije trap op maar het onderbreekt de Ajax-aanval.

[Vrije trap Ajax]

En nu is, zo het lijkt, Van Hulten nog uitleg verschuldigd aan Theo Janssen. Oogcontact van Janssen voordat hij de vrije trap neemt. Heracles stapt. Oh en, ik wilde zeggen er blijven er vijf van Ajax over met een aan de bal en op het allerlaatste moment vlagt de grensrechter alsnog voor buitenspel. Dat kon ook haast niet anders maar het duurde even voordat hij de vlag de lucht in steekt.

[Middenveld]

Breukers. Blind. Tikt op de hak bij Douglas.

[Vrije trap Heracles]

Zou de eerste serieuze mogelijkheid kunnen worden voor Heracles uit de vrije trap van Duarte. Gebeurt allemaal in de slotminuut van de eerste helft. En het levert Heracles ook nog een corner op.

[Hoekschop Heracles]

De vraag is of er sowieso tijd bijkomt voor deze eerste helft. Dat kan. Al is het alleen al voor de blessure van Özbiliz. Een minuut in ieder geval. Duarte. Vermeer zit klem, Van der Linden. En dan wordt die bal voor Vermeer weggehaald door Alderweireld. En zou het bijna Heracles vlak voor rust nog de gelijkmaker opleveren.

[Herhaling schot Van der Linden]

Hij heeft moeite, de doelman, want het is zo druk voor z'n neus, om sowieso bij de bal te komen. Ook nu weer staat Armenteros voor z'n uitzicht.

[Hoekschop Heracles]

Duarte.

[Ingooi Heracles]

Ja, het zijn niet de plezierigste wedstrijden voor een doelman. Hoewel hij wel erg weinig te doen heeft gekregen. Het is rust, want dit duurt te lang, naar de smaak van Van Hulten.

[Rustsignaal]

Het is voorlopig kat tegen muis alleen de kat bijt niet echt door. Een keer gebeurde dat van Ajax-zijde en dat levert een 1-0 ruststand op in Amsterdam via de treffer van Theo Janssen.

[Inleiding tweede helft]

Ja, en Bruns meldt zich aan de zijlijn. Die gaat invallen zo meteen bij Heracles. Dit is 'm. Hij vervangt Duarte. En inderdaad werd de Ajax A1 zojuist in het zonnetje gezet. En ik kan uit eigen waarneming melden dat daar een flink aantal grote talenten in loopt. Centrale duo Veltman-Denswil. En een uitstekende linkervleugelvrediger. Kortom, er staat nog het een en ander aan te komen bij de Amsterdammers. Dat weerspreekt inderdaad als zou de jeugdopleiding niet helemaal goed zijn. Een voortreffelijke Deen, Fischer, loopt daar nog bij. Maar dit is Ajax 1, en dat zal toch ondanks het veldoverwicht en een klein aantal gemiste kansen, snel een tweede moeten maken wil het wat rustiger gaan voetballen. Want het staat uiteindelijk slechts 1-0 via de goal van Theo Janssen.

Appendix B: transcript schaatstoernooi WK Afstanden

Uitzending: NOS (Nederland 1), vrijdag 23 maart 2012

Commentaar: Martin Hersman (MH) en Herbert Dijkstra (HD)

Rit 1 (1000m): Mikael Flygind Larsen (NOR) vs. Espen Aarnes Hvammen (NOR)

[Inleiding voor de start]

HD: Hier staan de beide Noren. Larsen en Hvammen.

MH: Mikael Flygind Larsen, draait al heel lang mee. En de man aan de buitenbaan, Hvammen, hebben we al lang niet gezien. Brak van de zomer bij de atletiekwedstrijden in Oslo zijn enkel omdat hij op de tribunes stond, zo'n klapstoeltje. Drie maanden gemist. De enige echte sprinter die Noorwegen nu nog rijk is.

HD: We hebben natuurlijk wat meetgegevens dit seizoen. Dat zijn de wereldbekerwedstrijden geweest. Tsjeljabinsk, Astana, twee keer in Heerenveen, in Salt Lake City en de wereldbekerfinale in Berlijn. De cijfers pleiten in dit geval niet voor de beide Noren. Die acteerden voor een deel in de B-divisie. De starter is Jan Zwier. Noren met Søndrål. Twee keer de wereldtitel. Dat was in Warschau, daar werd jij trouwens derde. In 1997, Martin. Buiten.

[Start]

HD: En de laatste Noor, dat was in 2005, op een buitenbaan, Inzell, toen nog niet overdekt. In 2005 won Even Wetten.

[Tijdens de rit]

MH: Ja, en die Wetten is momenteel co-commentaar bij de Noren, vervangt Ådne Søndrål. Ja, deze mannen missen wat snelheid maar die Hvammen wat ik je zei, echt wel een pure sprinter, maar een dramatische zomer dus, drie maanden gemist.

HD: Reed nog nooit onder de 1:09. 1:09:03 is z'n persoonlijk record. Was op een hooglandbaan. Krachtig genoeg, dat zijn deze Noren wel. Maar inderdaad, die pure snelheid die missen ze.

MH: Je zal toch een vijftwintig half, vijftwintig laag moeten laten zien als je mee wilt.

HD: Het ziet er ook iets slow-motionachtig uit he, niet? Geen snelle overstap in de bochten.

MH: Nee, en dan komt nu de 1500 meter-rijder eronderdoor, Mikael Flygind Larsen.

[Einde rit]

HD: Het zijn opnieuw zware omstandigheden vandaag in Heerenveen. Hoge druk. En dat leidt tot 1:11.07, en 1:12.83 voor Hvammen. En dat is niet een tijd waar je de top van het klassement mee zult halen.

[Praatje tussen de ritten door]

HD: De 1:12 werd al eens gereden in een ver verleden, wel op een hooglandbaan, Alma-Ata, Pavel Pegov, 1:12:00 was ooit het wereldrecord. Maar dat was niet op klapschaatsen, het was niet overdekt. 1:12:00.

MH: Nee, nee joh. Toen was Igor Zhelezovski er al. Heel lang geleden.

HD: Maar goed, het zal steeds spannender worden. Met twee Nederlanders in de laatste rit, rit twaalf.

[Schaatser die de trap oploopt komt ondertussen in beeld]

HD: Hier Davis.

[Praatje tussen de ritten door]

MH: En dan gaan we weer hetzelfde krijgen als gisteren op de 1500 meter. Degenen die gisteren hebben gekeken zagen dat het gevecht in die laatste 50 meter echt werd beslist. Omdat de luchtdruk zo hoog is rij je tegen die dikke muur van lucht aan. En vallen de schaatsers stil. Dus de snelste laatste ronde zal waarschijnlijk de doorslag geven.

Rit 2 (1000m): Daniel Greig (AUS) vs. Keiichiro Nagashima (JAP)

[Inleiding voor de start]

HD: Nagashima en Daniel Greig. Geboren overigens in Melbourne, deze Nagashima is uiteraard de Japanner. En voor hem is de 1000 meter vaak een ronde te veel. Echte 500 meter-man. Craig is een lichte man van 69 kilo.

[Start]

HD: Beide mannen acteren in de B-divisie ook niet zo dit seizoen, Nagashima kwamen we natuurlijk in de A-divisie vaak tegen op de 500 meter waarvan hij er eentje wist te winnen dit seizoen. Achtste uiteindelijk in het klassement. Wat wisselvallig.

[Tijdens de rit]

MH: Oeh, kijk naar die opening.

HD: Ja, dat kan hij natuurlijk goed. Maar stilvallen dat kan hij ook goed. Dat zal de volgende ronde gebeuren.

MH: 16.17, dat zien we niet vaak.

HD: Ja, dat is het handelsmerk wel van Nagashima. Maar, ik voorspel je dat hij stil gaat vallen. De man die bijna op het punt stond de wereldtitel, dat was hier in Heerenveen, te pakken, toen was het alsnog Kyou-Hyuk Lee op de slotdag, dat is een man die altijd op de tweede dag nog sterker is dan op dag 1 en Nagashima liet het daar helemaal liggen.

MH: Kijk naar de volgende ronde van Greig, de Australiër sneller.

HD: En hij valt nu al stil he die Japanner, je kunt het zien. Bewegingsritme gaat omlaag.

[Einde rit]

HD: Nagashima pakt 'm nog in. Maar 1:10:87 en 1:11:00, dat zijn ook niet de tijden waarmee het podium in zicht gaat komen. 28.9 en 28.8, dat zijn de slotrondes.

[Beelden van de tribune]

HD: Volle bak vandaag.

[Praatje tussen twee ritten]

HD: Nog niet iedereen is binnen, het was druk in de aanvliegeroutes naar Heerenveen.

MH: Ja, en een trein vanuit Zwolle is nog onderweg. Ongeluk gebeurd op het spoor. Kreeg al berichten of we niet wat later konden starten maar dat gebeurt niet, vervelend voor de mensen die nu nog in de trein zitten.

[Schaatser komt in beeld]

HD: Tae-Bum Mo. Olympisch zilver op de 1000, olympisch goud op de 500 meter. Een jonkie. Nu 23 inmiddels.

Rit 3 (1000m): Roman Krech (KAZ) vs. Muncef Ouardi (CAN)

[Inleiding voor de start]

HD: De Kazach, Roman Krech, tegen Muncef Ouardi, Canadees. Met Marokkaans bloed. Die een goed wereldkampioenschap sprint reed overigens waar die vooral verraste op de eerste 500 meter met brons.

[Start]

MH: En hij verraste toen zeker ook omdat er nog getwijfeld werd of hij mocht starten op dat WK sprint omdat hij op reserveschaatsen reed. Z'n schaatsen zaten nog in het vliegtuig, hij heeft nu wel weer z'n eigen materiaal om de voeten.

[Tijdens de rit]

MH: 16.6, dat zijn echt magere openingen voor sprinters.

HD: Krech z'n beste uitslag dit seizoen bij de wereldbekerwedstrijden, was de elfde plaats, dus niet eens top tien gereden bij de wereldtop.

MH: Als je nou kijkt naar die eerste tweehonderd meter. Jongens als Nuis en Groothuis zijn blij als ze 16.5 openen, maar kijken we naar Otterspeer en Mulder, dat zijn mannen die laag in de zestien kunnen openen.

MH: Volgende ronde, 25.3, dat is goed. Dat is goed. De tweede tussentijd tot nu toe. Ietsje langzamer dan Nagashima maar Nagashima reed hier een rondje vijftientig laag.

MH: En de Canadezen blijken te pieken dit weekend. Die moeten nu in vorm zijn, die moeten nu hun Olympische status waarmaken.

HD: In het verleden hadden we Wotherspoon, de wereldkampioen van 2001, Salt Lake City.

[Einde rit]

HD: En Ouardi wint hier van Krech, de Kazach. In 1:10:41 met een slotronde 28.4 en 28.0 voor Krech, laat hij toch wat liggen weer.

[Samenvattend praatje na de rit]

MH: Ja, een slotseconde met drie seconden verval. Dat is veel he?

HD: Maar dat heeft ook weer te maken met de dikke lucht, zoals ze dat noemen.

[Praatje tussen twee ritten]

MH: Ja we gaan al heel snel naar outsiders voor het podium.

HD: Dan denk ik zelf eerder aan rit 5 dan aan rit 4.

[Schaatser die een trap oploopt komt in beeld]

HD: En hier staat de man die het vandaag moet gaan doen. De hoofdprijs is al binnen. Hij is wel de snelste man van dit seizoen. De enige onder de 1:07. Een Nederlands record, in Calgary. 1:06.96.

MH: En rijdt hier eigenlijk altijd 1:08.

HD: Aan de andere kant moet je ook weer zo eerlijk zijn om te constateren dat Davis van de tien snelste tijden die hier zijn gereden, zijn de snelste drie van Davis.

Rit 4 (1000m): Mirko Giacomo Nenzi (ITA) vs. Denis Kuzin (KAZ)

[Inleiding voor de start]

HD: Kuzin, uit Qostanay.

[Schaatser die een trap oploopt komt ondertussen in beeld]

HD: Hier Nuis. Meldde zich nu ook op het middenterrein. De twee Nederlanders die tegen elkaar gaan starten, en ploeggenoten ook. Nuis en Groothuis.

[Inleiding voor de start]

HD: Hier is de Italiaan Nenzi. Tegen Denis Kuzin.

[Start]

MH: En Nenzi, de man aan de buitenbaan, altijd veel snelheid. Ook op die 1500 meters en klapt dan in elkaar, in die laatste ronde. Dit is een afstand die hem beter ligt. Aan zijn stijl te zien dat hij uit het skeeleren komt. Makkelijk snelheid. Klein missertje daar.

[Tijdens de rit]

HD: Is er een grote leegte ontstaan na het stoppen van Fabris?

MH: Ja, zeker. Er komt nu een klein groepje jongere schaatsers op. Vorige week bij de Vikingrace hier reed zelfs de zoon van Roberto Sighel mee. Het is een kleine gemeenschap maar er komen wel weer nieuwe schaatsers aan. En dit is een goede schaatser die nu een klein beetje tegenvalt maar dat heeft meer te maken met het feit dat hij is gevallen in Hamar in de laatste wereldbekerwedstrijd daar en een hechting had in zijn scheenbeen en zo twee weken niet op het ijs kon staan en nauwelijks kon lopen.

[Einde]

HD: Muncef Ouardi, Canadees, beste tijd. 1:10:41. Hier komt de Italiaan. En die duikt daar niet onder. Exact dezelfde tijd. 1:10:41.

[Praatje tussen de ritten]

HD: Dan zal er misschien nog een correctie volgen. Het gaat om duizendsten van seconden. Daar is veel discussie over. Wellicht heeft U de minidocumentaire gezien over de tijdwaarneming, dat duizendsten van seconden eigenlijk een garantie zijn voor foutmetingen. Vandaar ook dat er diverse metingen zijn. Maar een foutmeting is niet uit te sluiten. Met duizendsten van seconden. En die duizendsten van seconden beslissen wel over het lot van Ouardi en Nenzi. En hier wordt gezegd dat de Italiaan drieduizendste langzamer is dan de Canadees. Wat is die drieduizendste in afstand?

MH: Een duizendste is anderhalve centimeter.

Rit 5 (1000m): Kyou-Hyuk Lee (KOR) vs. Mika Poutala (FIN)

[Inleiding voor de start]

MH: Maar kijk. Hier grote namen. Poutala en Kyou-Hyuk Lee. Kyou-Hyuk Lee die hier goed heeft gereden in het verleden. Hij noemt zichzelf een oude man. Poutala meer van de 500 meter.

HD: Ja, in schaatsjargon is Kyou-Hyuk Lee natuurlijk ook een oude man. Hij is 34. En je kunt je afvragen zit de sleet er al een beetje op? De viervoudig wereldkampioen raakte dit seizoen zijn titel kwijt aan Groothuis maar werd evengoed nog tweede maar stond geen enkele keer op het podium bij de wereldbeker 500 meter.

MH: Hij was er dus op de momenten dat het er om ging.

HD: En dat is deze Kyou-Hyuk Lee, inderdaad. Maar z'n beste klassering dit seizoen op de duizend?

MH: Achtste.

[Start]

HD: Je mag het van Kyou-Hyuk Lee niet verwachten en dat is nou precies de reden dat je het eigenlijk wel kunt verwachten.

MH: En hij rijdt hier graag. Hij rijdt graag in Heerenveen. Hij rijdt graag voor dat publiek.

[Tijdens de rit]

HD: Kyou-Hyuk Lee. Het is een fenomeen. Een man die pas op latere leeftijd echt doorbrak omdat hij zei van 'joh ik schaats toch voor de lol waarom zit ik altijd zo boordevol stress'? En toen hij dat ging denken ging hij ineens weer prijzen winnen. Hij was ook wereldrecordhouder, ooit op de 1500 zelfs. Sterke vent. Allrounder geweest. Wereldkampioenschappen allround gereden. Gekozen voor de sprint en daar zijn grootste prijzen mee gewonnen.

MH: Komt er flink onderdoor. Geen snelheid in kilometers per uur, wat we andere dagen wel zagen. Rondje 25.4, valt een beetje tegen.

HD: Ik vind hem ook een beetje een werker.

MH: Maar, ja, dat zijn de omstandigheden.

HD: En misschien komt de sleet er inderdaad wel een beetje op. Hij is niet heel erg zuinig op zijn lijf geweest hoor, deze Kyou-Hyuk Lee. Want naast het schaatsen hij had ook een vrij ruig leven.

[Einde rit]

MH: Daar komt hij. Daar komt Poutala eraan.

HD: Poutala is ook al geen man van de 1000 meter hoor. Kyou-Hyuk Lee besluit hier in 1:09.97.

[Samenvattend praatje na de rit]

HD: Ja, nee, dat zegt hij zelf ook. Dat is niet goed genoeg.

MH: Dat zijn wel de twee snelste tijden tot nu toe.

[Praatje tussen twee ritten door]

MH: En nu kunnen we ons op gaan maken voor de eerste Nederlander. Daar staat hij al. Hein Otterspeer.

HD: Ja, ik ben benieuwd. Want Otterspeer is wel, laten we zeggen, een maatstaf voor wat er mogelijk is hier hoor. Als je weet wat Otterspeer heeft gereden, dan kunnen we toch een beetje gaan rekenen.

MH: En Otterspeer is ook een man die toch nog wat last heeft van spanning en voor hem is het dus heel erg fijn om zo vroeg in het veld aan de start te mogen staan. Hein Otterspeer is een van die weinige mannen die in staat is geweest om Stefan Groothuis dit jaar te verslaan op de 1000 meter. Dat deed hij op de eerste dag van het WK sprint.

Rit 6 (5000m): Moritz Geisreiter (GER) vs. Bart Swings (BEL)

[Beeld van het publiek]

HD: Daar zit overigens wel een drievoudig wereldkampioen op deze vijf kilometer en hij bevindt zich in een select gezelschap, Gianni Romme zag u zitten. Kramer heeft er ook drie staan maar kan vandaag op vier komen.

[Inleiding voor de start]

HD: Daar moeten we nog even op wachten want eerst is de eer aan deze Moritz Geisreiter. 24-jarige Duitser, komt uit Inzell. En hij rijdt tegen de Belg Bart Swings. 21 nog maar. Meervoudig wereldkampioen, maar een andere discipline. Dat is skeeleren, inline skaten. Maar dit kan hij ook. Hij heeft dit seizoen een paar keer top 10 gereden op de vijf kilometer. Onder meer was dat in Hamar waar hij achtste werd.

[Schaatser die een trap oploopt komt ondertussen in beeld]

HD: Hier hebben we Bob de Jong. Hij is de uittredend kampioen of misschien wel de titelverdediger, wie zal het zeggen. Hij werd ook al twee keer in zijn carrière op deze afstand wereldkampioen. Hij deed dat ook vier keer op de tien kilometer. Dat is zijn betere afstand. Maar die komt nog. Vandaag is het de vijf kilometer.

[Inleiding voor de start]

HD: Geisreiter is een echte stayer. De man rechts. Lange vent.

[Start]

HD: Rit nummer 9. Voor degenen die pas laat de TV hebben aangezet. We hebben inmiddels acht ritten gehad.

[Tijdens de rit]

HD: Ivan Skobrev, de Rus, is de beste tot zo ver. Met 6:24:05. En het was een tijd die niemand verontrustte in het Nederlandse kamp. Zeker niet als er zelfs gesproken wordt over een aanval op het baanrecord. Dat staat op 6:12.97, dat is in handen van Sven Kramer. En wij hebben met zijn allen de indruk, met zijn allen, daar bedoel ik Martin Hersman, mijn collega naast mij mee, dat Skobrev toch niet tot het uiterste is gegaan en wij weten niet waarom. Want de piek zou hier toch moeten liggen. Dit kan een leuke rit worden. Dit is die getalenteerde Belg. Die echt goed kan schaatsen. Sterk lichaam heeft. Goede techniek ook. Heeft hij toch snel zich eigen gemaakt.

MH: Ja, een aerodynamische houding en hij gaat de komende jaren nog wel wat skeeleren. Volgende week al in Berlijn. Maar gaat wel veel minder doen dan dat hij deed omdat hij zich echt volledig gaat richten op de Olympische Spelen in Sotsji. Nu al dertigers. Swings heeft een aantal Belgische records maar nog niet de vijf kilometer, die is nog steeds in handen van Bart Veldkamp. Dat is 6:23.64. Dus als hij sneller is dan Skobrev dan zou hij dat record pakken.

HD: Dan heeft hij aan Geisreiter een goede gangmaker. Die heeft al 6:19 gereden. Dat is een echte stayer. Is een man die je ook niet ziet (???) toernooi.

MH: Kijk naar de 29.9 van Bart Swings. Bart Swings versnelt een beetje. De Belg is nu zes honderdsten langzamer dan Ivan Skobrev.

HD: Swings is dus niet van plan te wachten op de Duitser en dus moet het antwoord ook meteen weer komen van Geisreiter. En dat klopt. En dat is goed.

MH: 30.2, hij is wat sneller nu dan Skobrev, die reed hier 30.4. Je ziet dat Swings nog moeite heeft om die bochten lekker aan te snijden. Komt vaak een beetje te krap uit.

HD: Ik heb begrepen dat deze Belg nog twijfelt over wat hij eigenlijk het komende jaar moet gaan doen. Als het gaat om de ideale voorbereiding naar Sotsji. Wat zou jij hem adviseren? Zou hij welkom zijn in grote ploegen? Ik zou hem erbij nemen eigenlijk, deze man.

MH: De Belgen gaan waarschijnlijk gewoon met de Belgische formatie verder. Dus Spruyt en hij en nog wat aanvullingen. Hij gaat wel wat skeelerwedstrijden rijden, maar iets minder. Kijk, je kunt niet helemaal zonder en dat is namelijk wel de les die ze ook wel pakken uit de voorbereiding die Seung-Hoon Lee doormaakt. Koreaan die zich nu echt volledig richt op de ploegenachtervolging. Vorig jaar werd die nog tweede op de vijf kilometer. Maar Lee heeft te weinig shorttrack gedaan en hij moet dat weer een beetje oppakken.

[Schaatser die een trap oploopt komt ondertussen in beeld]

MH: Dit is Jan Blokhuijsen, in de laatste rit tegenstander van Kramer. Dus ze gaan nog wel wat skeeleren maar niet zo veel meer.

HD: Ik denk ook dat het goed is, want zo is hij uiteindelijk ook zo goed geworden op het ijs.

[Tijdens de rit]

HD: Dit is een mooie rit.

MH: Ja, we gaan naar de drie kilometer. En de snelste drie kilometer was Yuskov. Maar Skobrev reed 3:52 dus wat doen deze mannen.

HD: Daar zitten ze gewoon onder. 30.6. En nu weten we dat Skobrev wel versnelde, maar ik moet nog zien of deze mannen veel gaan toegeven. En hij gaat goed door hoor, die Belg.

MH: En ook Geisreiter. Gaat goed mee. Man uit Inzell, maar kon daar een jaar niet schaatsen omdat de ijsbaan werd verbouwd. Moest toen in Berlijn in Erfurt onderdak vinden.

HD: Zag dat de Belg overigens volledig over die blauwe lijn ging.

MH: Een keer mag. Ze zijn nog steeds sneller dan Skobrev. En Skobrev ging vanaf nu versnellen. Finishte met een slotronde van 29.9.

HD: Betekent dat de Belg rijdt op een schema van zijn persoonlijk record. 6:24:58. Gaat hij daar dik onder. Dan kan hij ook nog...

MH: ... dat Belgische record pakken. Nog drie ronden te gaan. Maar Geisreiter neemt nu afstand. Nee hoor, Swings gaat het niet redden. Die gaat naar de 31.1.

HD: En dat wordt nog een lastige kruising hoor.

MH: Geisreiter heeft meer snelheid. Maar kijk als je kijkt naar de voorbereiding van Bart Swings. Die is na het Europees Kampioenschap een maand van het ijs geweest omdat hij moest studeren. En dat moet ook wel, omdat hij in het verleden zich natuurlijk richtte op het skeeleren.

HD: Pilon omgegooid. Bij het ingaan van de bocht. Tussentijd van Skobrev. En daar zit Geisreiter nog driehonderdste onder.

[Herhaling omver rijden van de pilon]

HD: Hier is dat moment. En het was Geisreiter.

MH: Ja, dit mag niet. Maar wat wil je, die gozer is langer dan meter en dit is een smal baantje voor hem. Maar het kan weleens gevolgen hebben.

[Tijdens de rit]

MH: Daar de streep van Skobrev. En Skobrev finishte nog met een rondje van 29.9. Dus dat gaan deze mannen echt niet halen.

HD: Swings gaat komende zomer nog een keer voor de wereldtitel skeeleren, heeft hij aangekondigd. En daarna alle blik gericht op Sotsji. Het past dus kennelijk nog even in zijn schema om dat mee te nemen. Hij heeft al wereldtitels op zak.

[Einde rit]

HD: Maar het is een aanwinst voor het schaatsen. Verliest hier wel van Geisreiter, dat is geen schande. Swings kan terugkijken op een goed schaatsseizoen. Geisreiter in 6:26.66. Swings 6:28.07.

[Praatje tussen twee ritten door]

HD: Drie ritten nog. Maar ook in de volgende rit nog geen Nederlander. Pedersen, een Noor. Tegen Jonathan Kuck, Amerikaan. Skobrev leidt dus, met 6:24.05. Dan Yuskov, die nu al weet dat hij behalve op de 1500 meter ook hoog zal eindigen op de 5 kilometer. Beckert is de beste Duitser, op plaats drie.

[Schaatser die een trap oploopt komt in beeld]

HD: En daar hebben we Sven Kramer. Vanochtend al getraind op dit ijs, de mogelijkheden onderzocht. 6:14 en misschien een beetje sneller is mogelijk, zo heeft hij dat ingeschat. Betekent dat de tijd die nu als beste staat, 6:24 fors verbeterd zal gaan worden.

Rit 7 (5000m): Jan Blokhuijsen (NED) vs. Sven Kramer (NED)

[Inleiding voor de start]

HD: Maar Kramer is dit seizoen voor het eerst verslagen. Dat is geen schande. Dat is maar goed ook. Dan blijft het een beetje spannend. Twee ploeggenoten ook. Dit is Jan Blokhuijsen. Ook op het podium gestaan, dit seizoen. Met brons. In Hamar. Het was daar 1, 2 en 3. 1 De Jong, 2 Kramer, 3 Blokhuijsen.

MH: Ja, nu staat Kuck op 2. Met 6:16.28, een kleine seconde achter Bob de Jong.

HD: En zie ik daar nu enige spanning op het gezicht van Kramer?

MH: Ja. Publiek stil. Dat is mooi. Tienduizend man. Die dit allemaal willen zien. Kramer die in november al aangaf dat hij deze wedstrijd wilde winnen.

[Start]

MH: Ja, je hoort het publiek he. Wat is die gozer populair. Maar wat heeft hij laten zien de afgelopen jaren? Zo veel.

HD: Vanaf 2007 jarenlang ongeslagen status.

MH: Ha, kijk 'm, Blokhuijsen, in de binnenbaan met die witte schoenen. Die opent voor Kramer. Oeh, 18.1 om 18.4. De snelste twee openingen.

[Tijdens de rit]

HD: Dat deed Blokhuijsen ook op het WK allround in Moskou. En dus de ideale gangmaker ook voor Kramer.

MH: Hoger ritme dan Kramer.

HD: Ja, dat valt me op. En dat heeft misschien te maken met dat ijs dat minder goed glijdt.

MH: Ja, je moet erop werken. Dat zagen ze ook aan Bob de Jong. En die kan dat natuurlijk heel goed.

HD: Want die is van rubber, zoals je zei.

MH: Ja, en Bob de Jong begon rustig.

HD: 28.5 en 46.94 is vier tienden verwijderd van het schema baanrecord, ik moet het erbij pakken. Want dat schema, van 6:12.97, dat heeft hij ongeveer nodig om De Jong achter zich te laten. Nou heb ik twee weken geleden in Berlijn Kramer zien rijden, dat was zijn beste vijf kilometer van dit seizoen. En hij zei 'ja, ik kan nog steeds beter. Ik begin steeds meer basis te krijgen. Want natuurlijk heb ik een slecht jaar achter de rug waarbij ik niet kon trainen, ook de zomer was niet optimaal, mijn basis is te smal om een heel seizoen goed te zijn'. Wat gebeurde er dit seizoen? De eerste confrontatie bij de wereldbeker was in Tsjeljabinsk, daar verloor Kramer van Jorrit Bergsma, de marathonschaatser, die we gaan zien op de tien kilometer. Een week daarop was er een rechtstreeks duel in Astana tussen Bergsma en Kramer, daar was Kramer de beste. En ook de beste van alle anderen. Vervolgens werd Kramer geklopt in een rechtstreeks duel in Hamar door Bob de Jong. Daar liet Kramer zich ook wat verrassen. Maar Kramer zette alles weer recht met de wereldbekerfinale in Berlijn. Dus eerste en tweede plaats. Nu heeft Bob de Jong de lat hoog gelegd.

MH: Ja, en die ging nu pas de negentwintigers in. Bob de Jong kwam hier door met 2:19, noteerde 29.8. En ging eigenlijk vanaf nu alleen maar sneller. Kramer en Blokhuijsen hebben hun voorsprong al gepakt.

HD: Vier seconden heeft Kramer als marge.

MH: Na 2200 meter. En Bob de Jong ging hier 29.4 noteren.

HD: 29.3, prima, Sven Kramer.

MH: Ja, ja, hij rijdt op dat schema. Concentratie op dat gezicht.

HD: En dan zit hij maar een 30 seconden boven dat schema baanrecord. En Kramer is er nog niet gerust op. Eh, Kemkers bedoel ik.

MH: Nee, maar hij zegt ook, ik wil het beter doen dan ooit en toen hij hier 6.12 reed was hij goed hoor.

HD: Toen was hij heel goed.

MH: En toen waren de omstandigheden ook beter.

HD: Ook niet optimaal maar wel beter dan nu.

MH: 2600 meter. Bob de Jong rondje 29.5.

HD: 29.7, daar laat Kramer twee tienden liggen maar heeft nog steeds een marge van meer dan vier seconden.

MH: Oh, dit is een lastige kruising.

HD: Ah, dat gaat goed. Dat lossen die mannen goed op.

MH: Beide mannen sneller dan Bob de Jong en sneller dan Jonathan Kuck.

HD: En daar heeft Kramer toch ook het voordeel van zijn teamgenoot. Het zijn concurrenten maar bovenal teamgenoten en vrienden.

MH: Ja, en Blokhuijsen is natuurlijk een pure allrounder. Gaat hij nu een plak pakken op de WK afstanden? 3 kilometer. 3:47 voor Bob de Jong.

HD: 3:44.16 voor Kramer. En dan is de marge met het baanrecord minder dan een seconde nog. Dat zou wat zijn.

[Herhaling wissel]

HD: Hier eens kijken hoe de mannen dat oplossen.

MH: Dat kost toch weer kracht hoor.

HD: Ja, maar Kramer houdt hier gewoon ietsje in en Blokhuijsen versnelt en Kramer heeft daar ook voordeel van.

[Tijdens de rit]

MH: Nu wordt het weer een lastige kruising. Vier ronden te gaan.

HD: 29.7, waar De Jong 29.4 reed. Het verschil is nu 3.5 seconden, in het voordeel van Kramer, dat nog wel. Dat geef je toch niet meer uit handen, zou je zeggen.

MH: Nee, en ook Blokhuijsen op koers voor een medaille. Ook sneller dan Bob de Jong en sneller dan Jonathan Kuck.

HD: Twee achttienden maar liefst. Het is een show van deze beide mannen. Uit hetzelfde team, uit de stal van Kemkers. Kramer gaat door. Kramer vergroot zijn voorsprong ten opzichte van Blokhuijsen. Dertig nul nu.

MH: Oeh, Blokhuijsen, dat gaat pijn doen. Het verschil is twee seconden. En daar zitten Anema en Bob de Jong.

HD: Marge met Kramer nog drie seconden. Drie seconden in het voordeel van Kramer ten opzichte van De Jong.

MH: Kijk, hij wordt uitgedaagd. Bovenlichaam blijft nu ook (?). Ritme gaat omlaag, ritme moet omhoog nu.

HD: 29.3, 29.4 waren de rondetijden voor De Jong. Na 4200 meter. En daar noteert Kramer 29.5.

MH: Oh, knap zeg. Hij trekt hem gewoon weer terug de 29 in.

HD: En wat zie je aan dit gezicht? Wat zie je aan dit gezicht? Hier zie je de winst.

MH: Dat hij wil winnen. Hij wil winnen en dat gaat gebeuren ook. Blokhuijsen is nu langzamer dan Jonathan Cook en die gaat het podium verliezen lijkt het.

HD: Maar een ding is bijna zeker. Als Kramer zo doorgaat, en hij gaat echt niet stoppen, dan gaat hij voor de vierde keer in zijn carrière de wereldtitel pakken op de vijf kilometer.

[Einde rit]

HD: Kramer was natuurlijk al terug. Is alweer de wereldkampioen allround maar dit, dit was voor hem het belangrijkste dit seizoen. Hier wilde hij pieken en hij laat zien dat hij helemaal terug is. Hij is de enige. Die vier keer wereldkampioen wordt op de vijf kilometer. Dat lukte nog niemand. Romme deed het drie keer. Kramer deed het drie keer, maar wordt het nu voor de vierde keer. De wereldtitel is nu binnen. Kijk eens wat een tijd. 6:13.87. En daar Blokhuijsen 6:16.82, net naast het podium. Inderdaad, De Jong naar het zilver, Kuck naar het brons. En het goud is weer voor Kramer. Waren er nog twijfels? Bij wie, vraag ik me eigenlijk af? Kramer is de beste. In eigen huis verslaat hij iedereen. De tien kilometer zal hij niet rijden.

MH: Die rijdt hij niet. Hij rijdt nog wel de ploegenachtervolging maar, op een gegeven weet hij, die dertiger op 3800 meter, dat hij het moeilijk zou krijgen en dan trekt hij hem toch weer terug die 29.5 in en dat is wel Kramer. En hij is echt opgelucht want hij geeft zelf aan 'ik wil beter worden dan ik was' en hij was zo goed. Kleine seconde boven het baanrecord.

HD: Ja, en ik durf te zeggen dat onder deze omstandigheden... daar moeder Kramer met bril. Links bovenin en pa Kramer erbij.

MH: Maar wat een goeie deze, al die mensen die dit mochten en konden zien. Hier staat Jonathan Kuck. Die pakt ook een medaille. Die wordt hier derde.

HD: En waar staat dan Skobrev? Skobrev die hier zou moeten pieken zoals hij het hele seizoen had aangekondigd. Ja, die 1500 meter. Dat is dan die zilveren medaille. Maar dat is, na alles wat hij heeft laten liggen wat mij betreft een wat magere oogst in de wetenschap dat Skobrev een uitstekend schaatser is en gewoon laf heeft gereden.

[Herhaling Kramer]

HD: Maar dit is rijden met lef, dat is wat anders. Dat is Kramer.

[Samenvattend praatje na afloop]

MH: Ja, die eerste volle rondes. 28... 5.

HD: En het is ook geen schande hoor, als je slechtste uitslag op de vijf kilometer bij de wereldbeker de tweede plaats is dit seizoen. En dan gaat het om minimale verschillen. Kramer zet aan het einde van het seizoen nog even orde op zaken. Stelt orde op zaken. En dat is een mooi uitgangspunt voor het komende jaar op weg naar Sotsji. Want daar heeft Kramer nog iets recht te zetten. Dit is een tussenstation. Volle bak in Thialf, daar winnen. En er valt ook een last van de schouders van Kemkers. En misschien ook wel van Veldkamp. Want het moest nog wel even gebeuren. Hij leek enigszins kwetsbaar aan het begin van dit seizoen. Maar Kramer is gewoon weer Kramer. En we zullen er maar weer aan moeten wennen. En hij, daar waar hij start, de beste wil zijn, en dat over het algemeen ook is. Gelukkig is ook Kramer maar een mens en komt de spanning af en toe terug.

Appendix C: transcript tenniswedstrijd Andy Murray – Jarkko Nieminen

Uitzending: NOS (Nederland 1), donderdag 31 mei 2012

Commentaar: Jan Roelfs

[Inleiding voor de wedstrijd, commentator Jan Roelfs reageert eerst op de introductie van de studiopresentator]

Ja, niet al te best. Als je kijkt naar de gravelprestaties dit jaar. En Murray is sowieso niet helemaal in goeden doen. We zien hem hier serveren. Het is nog niet een topjaar voor hem geweest. Zeker dus niet op gravel, zoals je al zei, Twan. Monte Carlo, haalde hij de halve finale. Dat is natuurlijk redelijk voor een speler van zijn niveau, maar niet top. Hij behoort inmiddels tot de Big Four van het internationale tennis. Hij verloor in Monte Carlo van Tomáš Berdych. En daarna speelde hij Barcelona, dat is een kleiner toernooi. Ook op gravel dus. Daar verloor hij in de kwartfinale. En in Rome verloor hij bij de laatste zestien van Richard Gasquet in drie sets. En Madrid heeft hij lopen, Andy Murray. Daar heeft hij niet gespeeld.

[Statistiek weercondities verschijnt in beeld]

We zien, het is een stuk frisser dan de afgelopen dagen in Parijs. Onder de twintig graden. Rond dit tijdstip van de dag was het de vorige dagen toch zeker twintig, eenentwintig graden.

[Inleiding voor de wedstrijd, gecontinueerd]

Dat betekent dus dat de baan een tikkie trager zal zijn. Dat zou je een voordeel kunnen noemen voor Jarkko Nieminen, de Fin, die dus de tegenstander is van Andy Murray in deze tweederondepartij. Nieminen heeft gisteren nog gedubbeld met Robin Haase. Tegen Nestor en Mirnyi, ze gingen eraf in twee sets. Maar het was een mooie trainingsgelegenheid voor beide spelers. Haase dus later vandaag in actie tegen Joezjny. En Nieminen nu tegen Andy Murray. Die legt nog even al z'n spullen netjes. Pakt wat water of een handdoek uit de vrieskist. En kan dan gaan beginnen aan zijn wedstrijd tegen de Fin. Die nog nooit won van Murray, drie keer eerder tegen elkaar gespeeld. Maar nooit op gravel. Twee keer op hardcourt. Toronto, 2006 en in Parijs, indoor, 2007. En op Wimbledon op gras, 2010. Alle keren won Murray. Maar dit is hun eerste gravelduel. Nieminen begint met serveren.

[Rust tussen twee punten]

Dat zijn al meteen pittige rally's. En twee keer gaat het punt naar Nieminen.

[Coach Murray komt in beeld]

Daar zit Lendl. Sinds begin dit jaar dus coach van Andy Murray.

[Murray slaat de bal uit]

Compleet mislukte return van de Schot.

[Rally]

Ja, de tweede service wordt aangepakt door Murray.

[Rust tussen twee punten]

Dat is een zwak punt bij Nieminen, die tweede opslag. Dat is bekend. En Murray pakt hem ook meteen aan.

[Rust tussen twee punten]

Even onder druk gezet, de Fin.

[Rally]

Dat is een goed punt.

[Rust tussen twee punten]

Goed naar de bal toegestapt met de volley.

[Rust tussen twee punten]

Weer de druk op de backhand, die hem te machtig is.

[Rally]

Dat is uitstekend gevolleerd. Dat kan hij.

[Herhaling punt]

Aanvallen naar de forehand van Murray. Die probeert cross te passeren en dan langs de lijn te passeren. Maar steeds is Nieminen attent aan het net.

[Rally]

Zo, wat wordt die weggeslagen zo'n tweede service zeg.

[Rust tussen twee punten]

Nieminen zal ook proberen om die eerste in ieder geval in te slaan. Wat minder hard maar wel zorgen...

[Service]

...dat dat eersteservicepercentage behoorlijk goed is.

[Rally]

Zodat hij minder kwetsbaar is met zijn tweede opslag.

[Rust tussen twee punten]

Loopt een beetje te hannesen. Met z'n schoen.

[Rally]

Goed naartoe gelopen door Nieminen.

[Rust tussen twee punten]

Die had dat wel door. Dat er weer een dropshot kwam. En dus gaat de eerste game naar de Fin.

[Rust tussen twee games]

Dertig jaar. In zijn twaalfde profjaar, Nieminen. Staat net binnen de top vijftig. Op plek 48. Was ooit een toptwintigspeler. In 2006. Zijn beste jaar. Had toen als hoogste notering een dertiende plaats. En Murray top vijf.

[Rally]

Oh wat een misser van Murray.

[Rust tussen twee punten]

Dropshot was mooi, maar Nieminen heeft daar een goed oog voor. Was op tijd weg. En dan mist Murray royaal.

[Rally]

Ja, initiatief aan Nieminen op die tweede service van Murray.

[Rust tussen twee punten]

Twee breekpunten. Zo vroeg in de eerste set al voor de Fin.

[Nieminen slaat de bal in het net]

Goede eerste service van Murray. Een breekpunt weg.

[Rally]

Ja, dat is een makkie.

[Rust tussen twee punten]

Via de netband heeft Murray alle tijd om backhand rechtdoor te slaan. En de breekpunten zijn weg.

[Rust tussen twee punten]

Dat is knap getennist.

[Herhaling punt]

Valt in de service. Loopt door de forehand heen. Slaat hem kort cross weg.

[Nieminen maakt een punt]

Mooi rechtdoor geslagen door Nieminen.

[Rust tussen twee punten]

En weer een breekpunt voor de Fin.

[Nieminen maakt een punt]

Prachtig gespeeld, met z'n forehand Nieminen. En nu al de frustratie bij Murray. Hij oogt ook niet helemaal fit. Heeft al een tijd last van z'n rug. Alleen als ze zeggen van hij heeft meer last van z'n rug als hij verliest. Maar de frustratie begint al vroeg. Opnieuw een breekpunt tegen.

[Rust tussen twee punten]

En daar is de break. En Murray kijkt eens om zich heen. Zit weer aan die schoenen te peuteren. Dat doet hij wel meer.

[Rally]

Maar het oogt niet sprankelend. In het begin.

[Rust tussen twee punten]

Daarentegen staat Nieminen fantastisch te spelen.

[Herhaling]

Ook weer deze backhand rechtdoor. Geen kans voor Murray.

[Rust tussen twee punten]

Ja dat been, dat wil niet. En dat is volgens mij al vanaf het eerste punt.

[Service, fout]

Of wil het hoofd niet?

[Service, tweede]

Dat weet je ook nooit bij Murray.

[Rust tussen twee punten]

Maar deze slaat hij wel heel nonchalant weg.

[Service]

Maar ik heb het vermoeden dat hij wat onder de leden heeft, Murray.

[Rally]

Want hier wil hij het punt kort houden, maar die komt nog terug van Nieminen. Ja, en dan speelt de bal in de andere hoek en is het 3-0.

[Rust tussen twee games]

Wat is er nu weer aan de hand met de Schot, zou je haast zeggen. Umpire kijkt ook eventjes naar hem, uit beeld. Maar Murray zit rustig op zijn bankje. Terwijl het zonnetje doorkomt in Parijs. Meer en meer toeschouwers die de tribune opkomen. Ballenjongens keurig met hun parasolletje bij de spelers. Kan me ook voorstellen dat ze zeggen van doe dat parasolletje maar weg. Want zo warm is het niet vandaag. Ook de Franse regie probeert te ontdekken of er wat met hem aan de hand is. Hij trekkebeent een tikkie. Is het de enkel? Is het toch weer de rug?

Maar zoals gezegd, echt fris oogt hij niet vanochtend. Kan ook vroeg zijn voor hem. We zullen het gaan merken. Hij staat 3-0 achter, is gebroken. In deze eerste set in de tweederondepartij. Tweede servicebeurt voor Andy Murray.

[Service]

Nee, dat wil helemaal niet meer.

[Rally]

Dat wil helemaal niet meer. Dit is einde verhaal.

[Rust tussen twee punten]

Dit is einde verhaal. Voor Murray.

[Herhaling]

Hij zakt door z'n rug. Of die rug wil niet. Of het been wil niet. Is het een rugblessure. Daar heeft hij al een hele tijd last van. Wordt hij continu aan behandeld.

[Rust tussen twee punten]

Maar hij heeft toch de eerste ronde hier gewonnen van de Japanner Tatsumaito.

[Service]

Maar dit is waanzin natuurlijk.

[Rust tussen twee punten]

Dit is waanzin. Dit lijkt mij einde verhaal. Vraagt ook niet om een medical time-out.

[Coach Murray komt in beeld]

Lendl kijkt bezorgd.

[Rally]

Dat wil nog wel, zo'n forehand slaan. Maar hij wil de punten kort houden.

[Rust tussen twee punten]

Forceert hier. Nee. Het zal me niet verbazen als hij de handdoek gaat gooien. En dus is er weer geen succes voor Murray in een Grand Slam.

[Service]

Australië dit jaar de halve finale, verlies tegen Djokovic.

[Rally]

Maar voor het toernooi is het dood- en doodzonde als hij moet opgeven.

[Rust tussen twee punten]

Een ster. Een van de Big Four. Naast Djokovic, Nadal en Federer. De druk is er dit jaar. Met de Spelen op komst. Op het gras van Wimbledon.

[Rust tussen twee games]

4-0, daar is dan de fysiotherapeut. Heeft die de sleutel om die rugblessure nog weg te krijgen? Bij Murray.

[Blessurebehandeling]

Murray is een wereldtopper. Die heeft zijn eigen fysiotherapeut bij zich in Parijs. Maar die mag natuurlijk nu niet de baan op komen. Ook een eigen fitnessstrainer. Die blijft regelmatig in Engeland. Maar er is een complete technische staf. Maar die kunnen nu alleen maar toekijken hoe deze Franse fysiotherapeut van het toernooi probeert die rug van Murray los te krijgen. Want het lijkt mij de rug, zo te zien.

[Rust tussen twee games]

Nieminen speelde in de eerste ronde tegen Igor Andreev. En die moest ook al opgeven. In de derde set. 1-1 in sets was het. Bij een 2-1 in die derde set gooide Andreev de handdoek. Was een kort potje voor Nieminen. Zou wat zijn, voor hem dan, de Fin. Als hij op deze manier doorgaat naar de derde ronde. Is niet te hopen, is nooit leuk. Geen sporter wil dat.

[Blessurebehandeling]

Maar als het deze fysiotherapeut lukt om Murray weer helemaal 100% fit te krijgen. Dan zullen zijn spreekuren volgeboekt zijn in Frankrijk, de komende jaren misschien wel. Mensen met rugproblemen denken van als deze fysiotherapeut dat kan. Komt een zalfje op.

[Rust tussen twee games]

Maar hoe dan ook, het is wel 4-0 voor Nieminen. Twee breaks. Dus die eerste set die ziet er goed uit voor de Fin. Die gaat al klaarstaan omdat de tijd er bijna opzit voor de medical time-out. Wil ook een beetje warm blijven. Want Nieminen weet ook: met Murray weet je het maar nooit. Voor hetzelfde geld loopt hij als een kievit.

[Blessurebehandeling]

Twee minuten nog. Krijgt Murray. En de fysiotherapeut.

[Publiek komt in beeld]

Applaus voor de fysiotherapeut en applaus voor Murray. Publiek wil hem heel graag zien spelen.

[Rust tussen twee games]

Zou dood-en doodzonde zijn voor het toernooi. Maar hij loopt nog wat krom.

[Coach Murray komt in beeld]

En Lendl kan daar natuurlijk ook helemaal niks aan doen.

[Murray maakt een punt]

Ja, prachtige return komt uit het alles of niets slaan van zo'n bal. Murray wil geen rally, kan geen rally aangaan.

[Herhaling punt]

Dit is eigenlijk onbegonnen werk voor de Schot.

[Rust tussen twee punten]

Nieminen is toch ook van slag. Altijd lastig voor een tegenstander, zo'n situatie. Om dan te blijven focussen.

[Rally]

Kijk maar. Want dan loopt hij toch weer soepeltjes naar dat korte balletje toe. En haalt hij hier de game binnen.

[Rust tussen twee games]

Nieminen kijkt eens naar Murray zo van wat is dit toch allemaal. Want hij strompelde over de baan. Maar daar was dat korte balletje dat hij dacht van oeh. En hij breekt dus de Fin.

[Blessurebehandeling]

Nu is er geen medical time-out. Maar krijgt hij even een korte behandeling tijdens de break.

[Rust tussen twee punten]

Hoe gaat het nu met z'n service? Dat ging absoluut niet in die laatste servicegame. Kijken hoe dat nu gaat.

[Service]

Nou, nog helemaal niet. Daar zit geen verbetering in.

[Rust tussen twee punten]

En Murray kan alleen maar hopen dat de rug lossen wordt. Zijn spieren warmer worden.

[Rust tussen twee punten]

Punt haalt hij weer binnen.

[Rust tussen twee punten]

Punt weer kort houden. Maar weer een veeg. En dat lukt.

[Rust tussen twee punten]

Nee, het is wachten op het moment dat Murray toch een hand gaat geven. Er zit weinig verbetering in. Af en toe heeft hij dus een klap. Maar het is meer een soort noodklap om het punt kort te houden. Dat ziet er dan allemaal heel mooi uit.

[Service]

Maar de eerste service die slaan u en ik nog beter.

[Rally]

Kijk dit is weer zo'n dreun. Nee, dit heeft geen zin.

[Rust tussen twee punten]

Dit heeft geen zin.

[Service]

Hij heeft twee fitnessstrainers in dienst. Matt Little en Jez Green, al een hele tijd.

[Rust tussen twee punten]

En ook die fysiotherapeut dus, Andy Ireland.

[Service]

Maar hier is hij op zichzelf aangewezen, Murray.

[Rust tussen twee punten]

En speelt hij misschien de eerste set uit. Om dan afscheid te nemen van Roland Garros.

[Service]

En hopen, en hopen voor hem dat de rug wel goed is straks op Wimbledon.

[Rally]

En later bij de Spelen.

[Rust tussen twee punten]

Want hij sukkel al een tijdje met dat rugprobleem. Engelse pers vindt dat hij dat te veel als excuus gebruikt, dus als hij verliest.

[Herhaling]

Kan zijn dat dit bewegen wat beter gaat.

[Rust tussen twee punten]

Maar dat die servicebeweging niet wil.

[Service]

Setpoint Nieminen. Maar dat setpoint is dan weg.

[Nieminen pakt de set]

En daar is dan de eerste set voor Nieminen. En wat doet Murray? Wat doet Andy Murray?

[Rust tussen twee games]

Gaat de scheidsrechter een hand geven? Nee, daar is de fysiotherapeut. Opnieuw een behandeling. Merkwaardig toernooi dus voor hem. Voor de sympathieke Fin. Met eerst dus Andreev in de eerste ronde en nu dus een patiënt in de persoon van Andy Murray.

[Herhaling]

Is het erin geschoten? Helemaal in het begin, van de eerste set?

[Rust tussen twee games]

Of zat het er al toen hij de baan op kwam. Het kan ook een werveltje zijn of iets wat los gefrictioneerd kan worden. Maar ik ben geen medicus maar omdat hij al langer last heeft van zijn rug is het structureler.

[Service]

Derde set.

[Rally]

Murray serveert.

[Rust tussen twee punten]

Weer een onnodige fout van Nieminen. En die slaat eventjes geen bal meer. Backhand return ver achter de baseline.

[Rust tussen twee punten]

Weer een fout met de forehand.

[Statistieken tweede set verschijnen in beeld]

De cijfers van de tweede set. En daaraan kunt u zien dat het veel beter is gegaan, met de service dus, bij Murray. Nu een eersteservicepercentage van 75% en dat lag bij Nieminen veel en veel te laag en dan wordt de Fin ongelofelijk kwetsbaar op die hele matige tweede service van hem.

[Service]

Dat moet hij dus zien om te draaien in die derde set. Nieminen. Weer geen eerste service in.

[Rust tussen twee punten]

Wat agressie in die backhand en balt zijn vuist. Eindelijk, eindelijk lukt er weer een keer wat.

[Rust tussen twee punten]

Ja prachtig. Met de slice backhand die dan laag blijft. Op de forehand van Nieminen, heeft de Fin heel veel moeite om dan echt diep onder de bal te komen. En twee breekpunten voor Murray in de tweede game derde set in de eerste servicebeurt van Nieminen.

[Rally]

Lastige volley en daar is de break.

[Rust tussen twee punten]

En Nieminen boos. Ik begrijp die frustratie wel. Hij zal het niet uitspreken hij zal het ook niet laten blijken. Maar hij baalde enorm van al dat gedoe van Murray met zijn rug. Die nu weer als een kievit loopt. Maar ja, dat kan. Als die spieren dus warm worden. De stijfheid wegebt.

[Service]

Ja, en dan is Murray gewoon een klasse beter.

[Rally]

Dat is een gegeven.

[Rust tussen twee punten]

Al zes onnodige fouten in de derde set en die is nog maar twee games oud.

[Rust tussen twee punten]

Weer een goede klap met de forehand van Nieminen. Goed gesmasht weer. Lob was te kort. Breekpunt Nieminen.

[Rust tussen twee punten]

Breekpunt overleefd. Oerkreet bij Murray.

[Rally]

Oh die is goed. Die is goed.

[Rust tussen twee punten]

Lange rally.

[Herhaling]

En dan een backhand slice waar Nieminen onmogelijk meer bij kan.

[Rust tussen twee punten]

Oeh, en dan een complete misser. Snaar gebroken. Grijpt hij toch weer eventjes naar zijn rug.

[Service]

Maar deze eerste service gaat voluit hoor.

[Rust tussen twee punten]

Met wat kick naar de forehandkant van Nieminen en het is 3-0 voor Murray.

[Rust tussen twee games]

Nieminen natuurlijk een ervaren speler. Heeft hier ook tegen de grote jongens gespeeld op het centre court van Roland Garros. Ik herinner me nog een partij tegen Nadal. Franse Open 2008. Die verloor hij natuurlijk want Nadal heeft alles gewonnen in Parijs behalve die ene wedstrijd in de vierde ronde tegen Robin Söderling, 2009. Maar dat was ook op deze baan. En hij stond hier in de eerste ronde tegen Andre Agassi in 2005. En toen won Nieminen. Verloor hij van Andreev. Zelfde Rus van wie hij eergisteren won omdat de Rus moest opgeven. Nu ziet het er heel wat rooskleuriger uit. Zo kan dat gaan. De Schot op 3-0 in de derde set.

[Rally]

Ja, die komt nog terug. En deze, die is dan af.

[Rust tussen twee punten]

Ja, goed weggelegd door Nieminen maar Murray had dat doorzien.

[Herhaling]

Een fitte Murray. Raakt dus weer fit nu. Gedurende de wedstrijd. Is heel snel op de voeten.

[Rust tussen twee punten]

Mooi gesmasht. Ja, dat doet hij fenomenaal.

[Rally]

Weer dat dropshot. Ja, dat is schitterend.

[Herhaling]

Op het laatst besluit hij om dat dropshot te spelen. Of hij camoufleert het uitstekend.

[Rust tussen twee punten]

Niet te zien voor een tegenstander. En deuce.

[Rust tussen twee punten]

Breekpunt Murray.

[Rust tussen twee punten]

Heeft nog geen smash gemist, Nieminen.

[Rust tussen twee punten]

Slordige forehand van Murray. Breekkans niet benut. En dus 3-1 in de derde set.

[Rust tussen twee punten]

Ja, punt uit het boekje. Service naar buiten.

[Herhaling]

Forehandkant van Nieminen ligt open en dan speelt Murray de bal perfect.

[Rust tussen twee punten]

Met dit soort ballen heeft Nieminen moeite. Komen half-court, komt hij niet uit met z'n voetenwerk. Mist hij zijn forehand. 30-0.

[Rust tussen twee punten]

Weer een goede service. Goede forehand eroverheen. En Murray naar 4-1.

[Rust tussen twee games]

Hangt altijd een beetje van de stand in de wedstrijd af bij hem. Maar hij gedraagt zich voor zijn doen voorbeeldig. Niet al te veel gemopper en gescheld.

[Coach van Murray komt in beeld]

Maar daar speelt hij ook een rol in, Lendl.

[Rust tussen twee games]

Als die er is, dan is er meer respect. Althans volgens de Britse media. En dan gedraagt hij zich beter op de baan. Dus Lendl hoeft er alleen maar te zitten en het zou Murray kunnen helpen om ooit toch een keer een Grand Slam te gaan winnen. Dit is een mooi beeld. Nieminen kan rustig uitrusten op zijn bankje. Maar Murray kan niet gaan zitten. Omdat dan de rug zou kunnen verstijven. Dus die moet blijven staan. Die moet blijven bewegen. Maar in Dubai was bijvoorbeeld Lendl er niet bij. Toen Andy Murray daar speelde. Toen werd er weer heel veel gemopperd en gescholden. Ook richting zijn begeleiders. Maar hij speelde er wel een goed toernooi. En uiteindelijk verloor hij in de finale van Roger Federer. Maar toch. Derde set. 4-1 Murray. 1-1 in sets. Nieminen serveert.

[Rust tussen twee punten]

Prachtig. Prachtige lob. Schitterend.

[Rust tussen twee punten]

En daar zijn meteen alweer drie breakpunten voor Murray. En het tennis van Nieminen is aan het einde van die tweede set...

[Service]

...echt in elkaar gestort.

[Rust tussen twee punten]

Dit is een goede versnelling.

[Rust tussen twee punten]

En de volley gaat uit. En daar is de break voor Murray. En dan ziet het er toch naar uit dat Roland Garros weer een vervolg krijgt voor de Schot. Winnaar van deze partij speel tegen Giraldo. Santiago Giraldo uit Columbia. Want die heeft Tomic verslagen, de jonge Australiër.

[Service]

In drie sets.

[Service]

En Robin Haase is op weg naar baan vijf.

[Rally]

Met Joezjny. Dames dubbel is daar afgelopen.

[Rust tussen twee punten]

Verder staat Ferrer ook op de baan.

[Service]

Zijn allemaal wedstrijden uit dit deel van het schema die gespeeld worden.

[Rust tussen twee punten]

Onderste helft van het schema en daar het bovenste kwart van.

[Rally]

Drie setpoints Murray, eentje weggewerkt hier door Nieminen.

[Murray maakt een punt en wint de set]

Ja, prachtig de forehand rechtdoor. Met die sprong erbij. Maar dan timet hij de bal fantastisch. En zo is de set in een halfuurtje gedaan. En die gaat naar Murray.

[Rust tussen twee sets]

Ferrer wint zijn partij. Dat was natuurlijk te verwachten. In de tweede ronde. Tegen Benoit Paire, de Fransman. In drie sets. Dus Ferrer door. En dat meld ik ook met het oog op de partij Haase – Joezjny die op het punt staat te beginnen. Omdat de winnaar van die partij, van Robin Haase tegen Michail Joezjny, tegen de als zesde geplaatste Spanjaard David Ferrer. Even een toilet-pauze bij Nieminen. En ook bij Murray.

Vierde set. Nieminen begint met serveren.

[Rust tussen twee punten]

Goede eerste punt.

[Rust tussen twee punten]

Dubbele fout. Vijftien gelijk.

[Rust tussen twee punten]

En toch weer twee slordige ballen. Eerst de dubbele fout en nu deze forehand van Nieminen. Meteen alweer 15-30.

[Rust tussen twee punten]

Onnodige fout met de backhand. Meteen alweer een breekpunt, eerste game, vierde set, voor Murray. Veel te gehaast. Ik heb het idee dat hij echt witheet is, Nieminen.

[Rust tussen twee games]

Die kan zich ook weleens opwinden op de baan, de Fin.

[Statistieken derde set verschijnen in beeld]

De cijfers van de derde set. Daar zien we dat eersteservicepercentage van 92% voor Murray, waarbij ik het gevoel heb dat hij nog niet helemaal voluit serveert. Dat daar die rug nog een beetje parten speelt.

[Rust tussen twee games]

Maar dat is dan ook het enige onderdeel waar je dat bij wijze van spreken kunt zien. Voor de rest is hij hartstikke fit. En omdat hij niet helemaal voluit gaat ligt dat eersteservicepercentage zo hoog. Heeft dus al een break te pakken in de vierde set, Murray. Serveert met nieuwe ballen.

[Service]

1-0 voorsprong.

[Rally]

En 2-1 in sets.

[Rust tussen twee punten]

Ho, oppassen.

[Rally]

Ja, dit is weer een prachtig dropshot.

[Rust tussen twee punten]

Hij raakt de bal daar zo ontzettend zuiver.

[Herhaling]

Dan zie je het talent van de Schot. Eventjes het racket onder de bal door trekken. Maar zo zuiver geraakt. Is Nieminen kansloos.

[Rust tussen twee punten]

Veel te wild. Veel te onstuimig. Hij heeft er zwaar de smoor in, Nieminen.

[Rust tussen twee punten]

Misser van Nieminen. En dus 2-0 voor Murray in de vierde set.

[Rust tussen twee punten]

Nieminen heeft daar problemen mee. Naar zo'n korte bal toelopen. Weer ruim uit geslagen. 30-15.

[Rust tussen twee punten]

Wat slordige game van Murray. Mist hier zijn backhand rechtdoor, dat is toch een van zijn favoriete slagen.

[Rust tussen twee games]

Maar kan het zich permitteren, heeft die break al te pakken. In de vierde set. Gaat nog steeds niet op dat bankje zitten. Inmiddels is Robin Haase begonnen. In zijn partij tegen Michail Joezjny op baan 5. Het is 1-1, nog geen breaks daar. U zult zich afvragen 'waarom laat de NOS die wedstrijd niet zien?'. Welnu, de Franse televisie heeft geen camera's staan rondom die baan, het is geen 'show court' zoals dat heet. Dat is pech voor ons, en voor u. Er is wel een camera aanwezig. Maar dat is er maar eentje van onze cameraman Arjan Ekster. En die maakt dan samen met verslaggever Edwin Peek een verslag van de wedstrijd. Die u later op de dag zal kunnen zien. Maar niet live dus. Robin Haase tegen Joezjny. Zoals gezegd, 1-1 in de eerste set daar. Hier op het Court Phillipe Chatrier genoeg camera's.

[Service]

Want Murray speelt 2-1.

[Rally]

Vierde set voor de Schot, heeft dus al een break te pakken.

[Rally]

Oh, mooi gedaan Murray.

[Rust tussen twee punten]

Zit goed laag. Raakt punt op tijd met de dubbelhandige backhand.

[Rust tussen twee punten]

Prachtig dropshot.

[Herhaling]

Het is effectief, ook al komt Nieminen er nog aan. Maar hij kan er gewoon eigenlijk niks mee doen.

[Rust tussen twee punten]

15-30, weer problemen in zijn eigen servicebeurt.

[Service]

Voor de Fin.

[Rust tussen twee punten]

Murray, behoudt zijn opslag. 3-1 voor de Brit. Uit Schotland.

[Rally]

Goed aangepakt door Murray. Goed naartoe gelopen.

[Rust tussen twee punten]

Overtuigend dan de dubbelhandige backhand gespeeld.

[Rust tussen twee punten]

Hier mist hij de dubbelhandige backhand. Kijkt eventjes naar de umpire. Maar die geeft aan 'ja, dik uit'. Was de bal ook.

[Rust tussen twee punten]

Belangrijk voor Nieminen om deze game binnen te halen. Om zich vast te bijten in deze wedstrijd.

[Service]

Nieminen had een blessure, speelde niet mee met Finland.

[Rally]

Tegen Nederland voor de Davis Cup. Vlak daarna wel Rotterdam. Dus je kunt je afvragen wat dat voor blessure was.

[Rust tussen twee punten]

Zo heeft elke tennisser wel zijn verhaal.

[Rust tussen twee punten]

Dit is wel een goede game, van de Fin.

[Rust tussen twee games]

En België heeft een speler in de derde ronde. Dat is David Goffin. Komt uit Wallonië. En hij heeft zojuist Arnaud Clement verslagen. Die een wildcard had gekregen van de organisatie want Clement neemt afscheid van het toptennis, neemt afscheid van Roland Garros. Hij won van Bogomolov in de eerste ronde, de Rus. Die moest opgeven. En Goffin dus nu in de derde ronde. Dus tennissucces voor België. Dat hebben ze hard nodig. Geen Clijsters hier. En Henin al met pensioen. En Clijsters naar alle waarschijnlijkheid na de US Open met pensioen.

[Service]

Maar dat weet je maar nooit, met Kim Clijsters.

[Rust tussen twee punten]

Goed aangepakt, de zwakke return van Nieminen, met de dubbelhandige backhand van Murray. Joezjny op 2-1, tegen Haase. Op baan 5. Nog geen breaks daar.

[Rust tussen twee punten]

Weer zo'n goede backhand. Kan hij slaan omdat de service goed doorkomt. Daar kan Nieminen weinig mee. Dus het zit wel snor met de rug. Murray naar 4-2.

[Rust tussen twee punten]

Ja, die valt goed. Bovenop de lijn. Twee handen naar beneden van de lijnrechter.

[Rust tussen twee punten]

Deed Nieminen nu Murray na?

[Service, fout]

Door eventjes ook die rug te rekken en door de knieën te gaan.

[Rust tussen twee punten]

Maar hij zal misschien wel een verhaal hebben na afloop, over al die taferelen. In de eerste set en een groot gedeelte van de tweede set.

[Rally]

Ja, mooi gesmasht.

[Rust tussen twee punten]

Een breekpunt weg.

[Rust tussen twee punten]

Mooi gelopen door Murray. Weer een breekpunt weg. Nog eentje over, voor de Schot.

[Rust tussen twee punten]

Compleet mislukte return van Murray.

[Rust tussen twee punten]

Umpire kijkt eventjes naar Nieminen. Krijgt hij een officiële waarschuwing? Nee. Maar dit hoort niet op het centre court thuis. Dit soort taferelen.

[Rust tussen twee punten]

Dubbele fout en daar is de break voor Murray. Op rozen nu. De nummer vier van de plaatsingslijst.

[Rust tussen twee games]

Ik meld u dat Haase is gebroken in die eerste set. Staat nu 4-1 achter. Tegen Michail Jozjny. Tsonga is door. Op Court Suzanne Lenglen. Wint van de Duitser Stebe. Tsonga als vijfde geplaatst. En hier loopt Murray alweer de baan op. Om de wedstrijd te gaan uitserveren.

[Rust tussen twee punten]

Bal op de voeten gespeeld, laag gespeeld in ieder geval bij Nieminen. 30-0 voor Murray.

[Rust tussen twee punten]

Oh, en nu mist hij wel een smash, Nieminen. En zo zijn hier twee matchpoints voor Andy Murray. Na al dat gedoe met zijn rug. Hij kon bijna niet meer lopen, bijna niet meer serveren. En de rug zal ongelofelijk stijf zijn morgen. Maar hij gaat wel naar de derde ronde. Dat kan haast niet meer fout gaan.

[Rally]

Dropshot mislukt.

[Rust tussen twee punten]

Nog een matchpoint over.

[Nieminen slaat de bal uit en Murray wint de wedstrijd]

En daar is de wedstrijd. Voor Andy Murray. Uit Schotland. Bleef volhouden. Felicitaties van Nieminen, maar die zal zijn bedenkingen hebben. Met dank ook aan de Franse fysiotherapeut van het toernooi. En ik denk ook een pijnstillertje. En de spieren die uiteindelijk warm werden waardoor hij die rug niet meer voelde. En nu kan hij dan wel op het bankje zitten. En na gaan denken hoe het verder moet, fysiek. Ook in dit toernooi. Nieminen verslagen in vier sets. Murray gooide niet de handdoek nadat die rug zo'n pijn deed, maar knokte zich terug. En gaat door naar de derde ronde en dan speelt hij dus tegen de Colombiaan Giraldo die zoeven van Tomic heeft gewonnen, de Australiër. Meld u nog dat Haase 5-1 achter staat, eerste set. Nu 0-30 op de service van Jozjny. En wij gaan straks verder hier op Court Philippe Charrier.